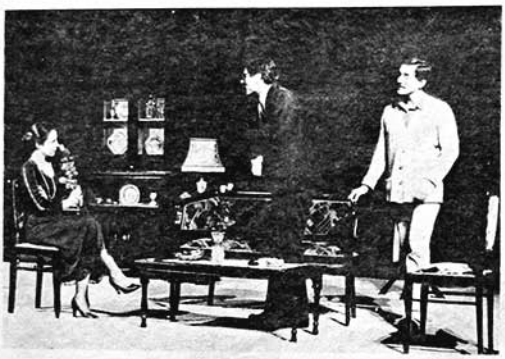
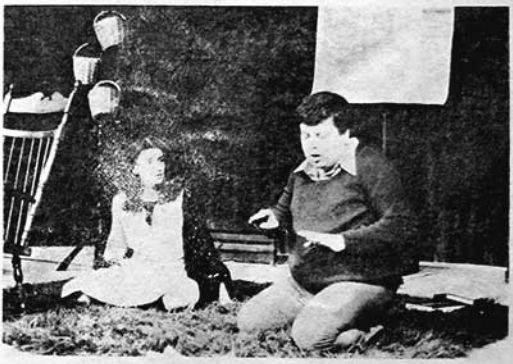
ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ - 3

Ἡ διανυκτέρευση

Ἡ πόλη *Ἡ παρέλαση*

Ἡ συναναστροφή

Ἀντόνιο *Ἡ νίκη*

Τό θέατρο τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ τῆς «Τέχνης»
ὁμάδα θεατρικῆς ἔρευνας

ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
περιοδική ἔκδοση

Διευθυντής: Νικηφόρος Παπανδρέου

Ἐκδότης: Γιῶργος Κάτος
Σελιδοποίηση: Μπέττυ Τζουμαλῆ
Φωτοστοιχειοθεσία, Ἐκτύπωση, Βιβλιοδεσία:
Ἐγνατία, Ἀγ. Δημητρίου 190, τηλ. 926068, Θεσσαλονίκη
Ἀναπαραγωγή φίλμς: Θάνος Ζαφειράκης, Πιττακοῦ 21, τηλ. 816.276, Θεσσαλονίκη.

Ἀριθμός τεύχους 3, Μάρτιος 1980.
Τιμή τεύχους 70 δρχ.

Κεντρική διάθεση: Γωνιά τοῦ Βιβλίου, Ἐγνατία 73, τηλ. 231.230, Θεσσαλονίκη. Γιά τήν Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖο Ἐκδόσεις Ἐγνατία, Μαυρομιχάλη 9, τηλ. 3604793.

Διεύθυνση τῆς Πειραματικῆς Σκηνῆς:
«Τέχνη», Στρ. Καλλάρη 5, τηλ. 222.130, Θεσσαλονίκη.

Μικρό ἀφιέρωμα στόν Ὀδυσσέα Ἐλύτη

Βιογραφία-ἐργογραφία 34

Ὀδυσσέας Ἐλύτης
Δῶρο ἀσημένιο ποίημα 33
Ἀποσπάσματα ἀπό τά πεζά 35
Ἀπό τούς *Προσανατολισμούς* 37
Ἡ καλωσύνη στίς λυκοποριές 39
Τό Μονόγραμμα 43
Ἀποσπάσματα ἀπό τή *Μαρία Νεφέλη* 46

Βιντσέντζο Ρότολο
Τό πρῶτο βιβλίο τοῦ Ἐλύτη 36
Εἰσαγωγικά στήν *Καλωσύνη* 38

Δ.Ν. Μαρωνίτης
Ἡ λυρική ἰδεολογία τῆς *Μαρίας Νεφέλης* 44

Οὐρανία Φωκᾶ
Ὑστερόγραφο στή *Μαρία Νεφέλη* 48

Τό θέατρο τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη

Παραστάσεις-ἐκδόσεις 2

Παν. Μουλλᾶς
Τό κλίμα μιᾶς ἐποχῆς 3

Νικηφόρος Παπανδρέου
Ἡ πολιορκία τῆς μνήμης 4

Ἀντουάν Βιτέζ
Ἡ *Παρέλαση* στή Γαλλία 8

Ἑλένη Μ. Λαζαρίδου
Συνομιλία μέ τή Λούλα Ἀναγνωστάκη 9
Ἡ κριτική γιά τά μονόπρακτα 10

Γιῶργος Μιχαηλίδης
Γιά τή *Συναναστροφή* καί τόν *Ἀντόνιο* 11

Τάσος Λιγνάδης, Ἀντώνης Μοσχοβάκης
Εἰσαγωγικά στή *Νίκη* 13

Λούλα Ἀναγνωστάκη
Ἡ νίκη 14

Ἡ δραστηριότητα τῆς Πειραματικῆς Σκηνῆς

Ὀκτώβριος 1979-Μάρτιος 1980 27
Ὄνειρο καλοκαιρινῆς νύχτας 28
Βραδιά Γιάννη Ρίτσου 29
Διαβάζοντας Ἐλύτη 30
Ἡ πόλη 31

Φωτογραφίες ἐξωφύλλου: Νώντας Στυλιανίδης.

Τό θέατρο τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη

Ἡ πόλη (= Ἡ διανυκτέρευση, Ἡ πόλη, Ἡ παρέλαση).

□ Ἀνεβάστηκε τό Μάιο τοῦ 1965 στό Θέατρο Τέχνης. Σκηνοθεσία Καρόλου Κούν. Σκηνικός διάκοσμος Μαρίας Ρούσσου. Πῆραν μέρος: Σοφία Μιχοπούλου (Γριά), Κατερίνα Καραγιάννη (Σοφία), Νίκος Χαραλάμπους (Μίμης), Νεκτάριος Βουτέρης (Κίμων), Μάγια Λυμπεροπούλου (Ἐλισάβετ), Γιῶργος Λαζάνης (Φωτογράφος), Ἑκάλη Σώκου (Ζωή), Μίμης Κουγιουμτζής (Ἄρης). Ἐπανάληψη στή Θεσσαλονίκη, τό καλοκαίρι, καί στήν Ἀθήνα, τόν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου χρόνου.

□ Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1966 παρουσιάστηκε ἡ *Πόλη* ἀπό τήν κυπριακή τηλεόραση, σέ σκηνοθεσία τοῦ Εὔη Γαβριηλίδη. Ἀργότερα γυρίστηκε, ἀπό τόν ἴδιο σκηνοθέτη, καί ἡ *Διανυκτέρευση*.

□ Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1967 παρουσιάστηκε ἡ *Πόλη* στό Teatro dei Verdi, στήν Πάντοβα, σέ μετάφραση τοῦ Filippo Maria Pontani καί σκηνοθεσία τοῦ Ν. Τσιγγάκου. Τό ἴδιο ἔργο μεταδόθηκε ἀπό τήν R.A.I.

□ Τόν Ἰούλιο τοῦ 1969 ἡ *Πόλη* μεταδόθηκε ἀπό τό B.B.C., σέ μετάφραση George Angel καί σκηνοθεσία Martin Esslin.

Ἀντόνιο, Θέατρο Τέχνης, 1972.

□ Ἡ *Παρέλαση* ἀνεβάστηκε στή Γαλλία τό 1969 ἀπό τόν Antoine Vitez, σέ μετάφραση Νικηφόρου Παπανδρέου καί J.Y.C. Fossé, μέ τήν Brigitte Jaques καί τόν Colin Harris. Παίχτηκε στό Φεστιβάλ τοῦ Νανσύ, στό Παρίσι (Θέατρο τοῦ Δυτικοῦ Παρισιοῦ καί Θέατρο τῆς Πανεπιστημιούπολης), καί σέ περιοδεία σέ διάφορες γαλλικές πόλεις καθώς καί στήν Ἰταλία.

□ Τό 1971 ἡ *Πόλη* ἀνεβάστηκε στό Λονδίνο, σέ σκηνοθεσία Colin Harris.

□ Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1972, παράσταση τῆς *Πόλης* ἀπό τό Soho Theatre, στό Λονδίνο, σέ μετάφραση George Angel, σκηνοθεσία Janet Henfrey, μέ τούς Pauline Munro, Robert Lloyd καί David Munro.

□ Πολλές παραστάσεις, ἑνός ἀπό τά μονόπρακτα κάθε φορά, ἀπό ἐρασιτεχνικούς θιάσους, φοιτητικούς καί ἄλλους, στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό. Στή Θεσσαλονίκη, ἡ *Παρέλαση* ἀνεβάστηκε τό 1978 ἀπό τούς μαθητές τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου Ἀνατόλια, σέ σκηνοθεσία Τίνας Γώδη.

□ Τά τρία μονόπρακτα, μέ τό γενικό τίτλο *Ἡ πόλη*, ἐκδόθηκαν ἀπό τόν Κέδρο, Ἀθήνα, 1971, ἀρ. 3 τῆς σειρᾶς «Σύγχρονο ἑλληνικό θέατρο» (γ΄ ἔκδοση: 1980). Ἡ *Παρέλαση* εἶχε δημοσιευτεῖ προηγουμένως στό ἐτήσιο *Θέατρο*, 1965. Ἡ *Πόλη*, στό δίμηνο περιοδικό *Θέατρο*, ἀρ. 19, Ἰαν.-Φεβρ. 1965. Μετάφραση τῆς *Πόλης* σέ ξένα περιοδικά (στά ἀγγλικά, πολωνικά, ἰταλικά).

Ἡ συναναστροφή

□ Ἀνεβάστηκε τό Φεβρουάριο τοῦ 1967 στό Ἐθνικό Θέατρο, σέ σκηνοθεσία τοῦ Λεωνίδα Τριβιζᾶ. Πῆραν μέρος οἱ Ἑλένη Χατζηαργύρη, Βέρα Ζαβιτσιάνου, Ζώρας Τσάπελης, Κώστας Καστανάς, Στέλιος Βόκοβιτς, Ρίτα Μυράτ, Ἑλένη Ζαφειρίου, Νίκος Παπακωνσταντίνου. Σκηνικά Γιάννη Καρύδη. Μουσική Χρήστου Λεοντῆ.

Ἀντόνιο ἤ Τό μήνυμα

□ Ἀνεβάστηκε τό 1972 στό Θέατρο Τέχνης. Σκηνοθεσία Καρόλου Κούν. Σκηνικά καί κοστούμια Σάββα Χαρατσίδη. Πῆραν μέρος: Γ. Δεγαΐτης, Ρ. Πιττακῆ, Α. Λαδικοῦ, Π. Χρυσικάκος, Ε. Ἰγγλέση, Ν. Μπουσδοῦκος, Γ. Μόρτζος, Ε. Σώκου, Γ. Ροζάκης, Γ. Ἀρμένης, Π. Πολυκάρπου, Η. Ἀσπρούδης, Β. Μουτάφη, Θ. Τσακοπούλου, Λ. Μητσάκου, Α. Χριστοπούλου.

□ Τό κείμενο ἐκδόθηκε ἀπό τόν Κέδρο, Ἀθήνα, 1971, ἀρ. 6 τῆς σειρᾶς «Σύγχρονο ἑλληνικό θέατρο» (γ΄ ἔκδοση: 1980).

Ἡ νίκη

□ Ἀνεβάστηκε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1978 στό Θέατρο Τέχνης. Σκηνοθεσία Καρόλου Κούν. Σκηνικά καί κοστούμια Ἰωάννας Παπαντωνίου. Μουσική ἐπιμέλεια Ρηνιῶς Παπανικόλα. Πῆραν μέρος: Μ. Κουγιουμτζής, Ρ. Πιττακῆ, Η. Κυριακάκη, Α. Χαραλαμποπούλου, Λ. Παναγιωτίδης, Ν. Μπουγιουκλάκης, Κ. Τσαπέκος, Γ. Ρήγας. Ἐπανάληψη στή Θεσσαλονίκη, στά Δημήτρια, τό φθινόπωρο τοῦ ἴδιου χρόνου.

□ Τό κείμενο δημοσιεύεται γιά πρώτη φορά στά *Θεατρικά Τετράδια*-3.

Τό κλίμα μιᾶς ἐποχῆς

Μέ τά τρία μονόπρακτά της ἡ Λούλα Ἀναγνωστάκη ἐπιχειρεῖ νά μᾶς μεταγγίσει δραματικά, μέσα ἀπό διαδοχικές γενιές, τό ἐμπειρικό καί ψυχολογικό φορτίο τῆς πρόσφατης εἰκοσιπενταετίας. Ἄν ἡ τελευταία παγκόσμια σύρραξη, μέ τήν Κατοχή, τήν Ἀντίσταση καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο, δέ στάθηκε μόνο ἕνα περιχαρακωμένο χρονικά ἐπεισόδιο, ἀλλά γεγονός μέ ἀνυπολόγιστες συνέπειες· ἄν οἱ συνέπειες αὐτές ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νά ἐπηρεάζουν σέ μεγάλο ποσοστό τήν ἀτομική καί κοινωνική ζωή μας, τότε ἡ Ἀναγνωστάκη, δίχως ἄλλο, σκοπεύει σ' ἕναν πολύ καίριο στόχο: μέσα ἀπό τίς εἰδικές καί μεμονωμένες περιπτώσεις τῆς τριλογίας ἀνασταίνεται τό γενικό κλίμα μιᾶς ὁλόκληρης ἐποχῆς.

Ἡ πόλη
Θέατρο Τέχνης, 1965.

Συνειδητοί συνεργοί ἤ ἀμέτοχα θύματα, νέοι μέ ἀντιστασιακή δράση ἤ παιδιά μέ τραυματισμένη μνήμη, ἀκόμα καί ἀθῶοι ἐπίγονοι τῆς πρόσφατης γενιᾶς — ὅλοι φαίνονται νά ἔχουν ἐμπλακεῖ κάποια στιγμή στά γρανάζια ἑνός ἐφιαλτικοῦ παρελθόντος. Ἀπό ἐδῶ καί πέρα, ἡ δραματική σύγκρουση τῶν προσώπων — αὐτή ἡ τόσο σύγχρονη ἀδυναμία προσαρμογῆς καί συνεννόησης ἤ, ἄν θέλετε, ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη μοναξιά — φωτίζεται μέ μιά ὁρισμένη αἰτιολογία. Ἔτσι λ.χ. στό πρῶτο μονόπρακτο, τή *Διανυκτέρευση*, ὅ,τι ἐμποδίζει τήν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στά δυό πρόσωπα τοῦ ἔργου, δέν εἶναι τόσο ἡ διαφορά τῆς ἡλικίας, ὅσο τό γεγονός ὅτι ἡ κοπέλα τῶν 16 χρονῶν ἀδυνατεῖ νά κατανοήσει τήν ἀποπνιχτική «πραγματικότητα» τοῦ σαραντάχρονου ἄντρα, χωρίς ὡστόσο νά μπορεῖ καί ν' ἀποφύγει τήν τελική σύγκρουσή της μέ τήν «πραγματικότητα» αὐτή. Παρόμοιος ἄλλωστε εἶναι ὁ προβληματισμός καί στά ἑπόμενα μονόπρακτα. Γιατί οὔτε τό ἐρωτικό ἀδιέξοδο πού ἀποκτᾶ διαστάσεις τραγικῆς φάρσας *(Πόλη)* φαίνεται ἄσχετο μέ τίς τραυματικές ἐμπειρίες τοῦ πολέμου — ἀρκεῖ νά ἀναλογιστοῦμε μερικά ἀπό τά μακάβρια τρύκ τοῦ φωτογράφου — οὔτε καί ὁ ἐφιάλτης τῶν δυό νέων *(Παρέλαση)* εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπό τίς ἐμπειρίες αὐτές. Τοῦτο ὡστόσο δέ σημαίνει ὅτι ἡ ἀφετηρία τῶν ἔργων εἶναι δεσμευτική ἤ ἀναγκαστική προϋπόθεση. Ἡ τριλογία τῆς Ἀναγνωστάκη, ἀποφεύγοντας τίς σαφεῖς ἀναφορές σέ συγκεκριμένη ἐποχή ἤ σέ συγκεκριμένα γεγονότα, ἔχει τή δυνατότητα νά κινεῖται καί σ' ἕνα δεύτερο ἐπίπεδο, ἀποκρυσταλλώνοντας μερικές καθολικότερες συγκρούσεις μέσα στό σύγχρονο κόσμο.

Τά μονόπρακτα ἔχουν μιά βαθύτερη ἑνότητα. Ὄχι μόνο ὁ χρόνος, ἀλλά καί ὁ τόπος, ἐξασφαλίζει τόν ἀπαραίτητο ἐσωτερικό τους ἄξονα. Μιά πόλη τοῦ βορρᾶ, ἡ Θεσσαλονίκη — βροχερή στά δυό πρῶτα μονόπρακτα, ἡλιόλουστη στό τρίτο — εἶναι τό φυσικό τους πλαίσιο. Καί θά 'ξιζε, ἀκόμα, νά προσέξει κανείς τόν κυριαρχικό ρόλο τοῦ κλειστοῦ χώρου: πάντα ὑπάρχει κάποιος πού δέ βγαίνει ἔξω ποτέ. Ἀλλά ὅ,τι δένει τήν τριλογία τῆς Ἀναγνωστάκη μέ οὐσιαστικότερους δεσμούς, εἶναι τό στιλπνό, ποιητικό καί προσωπικό ὕφος της, αὐτός ὁ ἀκατάσχετος ἐσωτερικός παλμός πού ἐκφράζεται μ' ἕναν ἄμεσο καί θεατρικότατο διάλογο ἤ ἐξακοντίζεται, ξαφνικά, σέ δραστικές κορυφώσεις. Γιατί ἡ Ἀναγνωστάκη δέν προγραμματίζει ἐγκεφαλικά, δέν κατασκευάζει, δέν ἀποδεικνύει, δέ φιλολογεῖ. Κρατημένη πάντοτε σ' ἕνα νόμιμο μέτρο, χωρίς νά περνᾶ πρός τήν περιοχή τοῦ παράλογου, ἀναμοχλεύει ἐπίμονα τά βιώματά της, ἀγωνίζεται νά μᾶς μεταδώσει τόν πυρετό καί τή ζεστή ἀνθρωπιά της.

Παν. Μουλλᾶς

Τό κείμενο αὐτό δημοσιεύτηκε στό πρόγραμμα τοῦ Θεάτρου Τέχνης (1965).

Ἡ πολιορκία τῆς μνήμης

Τά σπίτια πού εἶχα μοῦ τά πῆραν.
Ἔτυχε νά 'ναι τά χρόνια δίσεχτα·
πολέμοι χαλασμοί ξενητεμοί·/κάποτε ὁ κυνηγός βρίσκει τά διαβατάρικα πουλιά/κάποτε δέν τά βρίσκει·
τό κυνήγι/εἶταν καλό στά χρόνια μου, πῆραν πολλούς τά σκάγια·/οἱ ἄλλοι γυρίζουν ἤ τρελαίνονται στά καταφύγια. (Γιῶργος Σεφέρης).

Ἕνα ὑπόγειο ρεῦμα διαπερνᾶ τά τρία μονόπρακτα καί τά συνδέει. Ἔτσι πού, ἄν καί δέν ἔχουν ἐνιαῖο μύθο, θά μπορούσαμε νά τά θεωρήσουμε τόσο συγγενῆ μεταξύ τους ὅσο καί τίς πράξεις ἑνός τρίπρακτου ἔργου. Ἄν προσπαθήσουμε νά ὁρίσουμε αὐτή τήν ἐσωτερική τους σύνδεση (πέρα ἀπό τήν τοποθέτησή τους στόν ἴδιο χῶρο, δηλαδή τή μεταπολεμική Θεσσαλονίκη) θά πρέπει νά προσέξουμε ἰδιαίτερα μερικά κοινά στοιχεῖα:

Πάνω στούς ἥρωες καί στίς σχέσεις τους βαραίνει κάποιο ζοφερό παρελθόν.

Ἡ σύνδεση αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος μέ τό παρόν δέν ἔχει ἀκολουθήσει γι' αὐτούς μιάν ὁμαλή ἐξέλιξη.

Ἡ προσαρμογή τους εἶναι ἐκβιασμένη.

Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ παρόντος κάθε ἄλλο παρά εὐνοεῖ τήν ἀποκατάσταση μιᾶς ἰσορροπίας.

Ἀποτέλεσμα: βρίσκονται ἐγκλωβισμένοι μέσα σέ «τείχη», σ' ἕναν οὐδέτερο χῶρο πού προσπαθοῦν μέ κάθε θυσία νά διαφυλάξουν δικό τους.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξόδου συγκρούεται συνεχῶς μέ τό φόβο τῆς ἐξόδου.

Γέφυρα δέν ὑπάρχει οὔτε πρός τά ἔξω οὔτε μεταξύ τους. Ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπικοινωνίας φτάνει μ' αὐτές τίς συνθῆκες ὡς τόν παροξυσμό. Κάθε ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας ἤ θά καταλήξει στήν παραίτηση ἤ θά ὁδηγήσει στήν αὐτοσυντριβή.

Τελικά αὐτός ὁ χῶρος θά παραβιαστεῖ ἀπό τά ἔξω πράγματα πού, ἐρήμην τῶν ἡρώων, ἔχουν ἤδη προχωρήσει τό δρόμο τους.

Ἡ παραβίαση αὐτή θά ὁδηγήσει στήν «κάθαρση». Μονάχα πού οἱ ἥρωες ἐδῶ, ἄλλοι ἐν μέρει ὑπεύθυνοι κι ἄλλοι ὁλωσδιόλου ἀθῶοι, ἀφανίζονται ἀπό μιά μοίρα πού δέν τούς τή φύλαξαν οἱ θεοί.

Ἀλλ' ἄς δοῦμε διεξοδικότερα τά τρία μονόπρακτα:

Ἡ διανυκτέρευση

Ἡ διανυκτέρευση
Θέατρο Τέχνης, 1965.

Στή γενιά πού ἀνδρώθηκε μέ τήν Ἀντίσταση ἀνήκει ὁ Μίμης, ὁ σαραντάχρονος ἥρωας τῆς *Διανυκτέρευσης*. Εἰδικότερα ἀνήκει σ' ἐκείνη τήν κατηγορία τῶν ἀνθρώπων πού μέ τήν ἥττα βρέθηκαν μετέωροι σ' ἕνα ἀπρόβλεπτο χάος καί πού ἡ προσαρμογή τους στή νέα πραγματικότητα ὑπῆρξε τόσο ἐπώδυνη, ὥστε τά χρόνια ἐκεῖνα, τρομερά καί μεγαλειώδη, τούς ἔγιναν μονομιᾶς βασανισμός καί τύψη — τύψη γιά τά σφάλματα τοῦ χθές, τύψη γιά τό προσωπικό τους κατάντημα σήμερα, τύψη γιά τήν ἴδια τή ζωή πού τούς χαρίστηκε λές ἀπό κάποια σύμπτωση. Ὁτιδήποτε ἀποτελεῖ γιά τό Μίμη μιά ὑπόμνηση τοῦ παρελθόντος ἐκείνου, κι ἀκόμα τοῦ γεγονότος ὅτι αὐτό τό παρελθόν ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού τό συνεχίζουν ἐνεργά ὁ καθένας μέ τόν τρόπο του, εἶναι κάτι πού ὑπονομεύει τήν ψυχική του ἰσορροπία — ἄν ὑπάρχει τέτοια μέσα στίς ἀφόρητες συνθῆκες μιᾶς φθαρτικῆς συζυγικῆς ζωῆς, πού εἶναι πιά καί ἡ μοναδική ζωή του. Στούς «παλιούς» πού θά 'ρθοῦν νά τοῦ θυμίσουν μέ τήν παρουσία τους τό παρελθόν αὐτό καί τήν ἐπιβίωσή του, θά ἀρνηθεῖ τήν ταυτότητά του μέ τό Μίμη πού ἤξεραν, θά ἀρνηθεῖ τήν ὁποιαδήποτε σχέση μαζί τους, θά διαφυλάξει πεισματικά τά «τείχη πού τόν ἔκλεισαν ἀπό τόν κόσμον ἔξω» — ἐν μέρει ἀνεπαισθήτως καί ἐν μέρει ἐπαισθητῶς. Ὅμως ἡ «ἐπίσκεψη» αὐτή δέ μένει χωρίς συνέπειες: *«Θά φύγω, εἶπα τότε μέσα μου, θά φύγω κι ἀπ' τό σπίτι κι ἀπ' τό μαγαζί καί δέ θά μέ βρεῖτε πουθενά».*

Ἔτσι, τή στιγμή πού ἀρχίζει τό ἔργο, ὁ Μίμης κατοικεῖ ὁλομόναχος σ' ἕνα

ἄθλιο δωμάτιο. Δέν ἔχει κάνει μόνο μιάν ἀπεγνωσμένη ἀπόδραση ἀπό τό παρελθόν, ἔχει συγχρόνως ἀποδράσει κι ἀπό τή συζυγική ἑστία, ἀπ' αὐτό τό κατασκευασμένο, συμβατικό παρόν. Εἶναι ἡ ὥρα πού θά βρεθεῖ ἀντιμέτωπος χωρίς καμιά ψευδαίσθηση μ' ὁλόκληρη τή μοναξιά του.

Ἡ πόλη
Λονδίνο, σκηνοθ. Κόλιν Χάρρις.

Αὐτό τό ἄξενο δωμάτιο εἶναι τό σκηνικό τοῦ ἔργου. Ἡ ἀνάγκη νά νιώσει μέσα σ' αὐτό τό δωμάτιο μιάν ἄλλη ὕπαρξη καί νά δοκιμαστεῖ πλάι της — ἀνάγκη πού ἴσως ὑποδηλώνει ὅτι ὁ Μίμης ἄρχισε ν' ἀναζητᾶ ἀκαθόριστα κάποιο φωτισμό — τόν σπρώχνει νά καλέσει γιά φιλοξενία μιᾶς νύχτας τήν ἄγνωστη κοπέλα πού συναντᾶ στό σιδηροδρομικό σταθμό.

Ἡ Σοφία εἶναι μόλις δεκάξι χρονῶν. Μέ τό Μίμη δέν τή χωρίζουν μόνο εἰκοσιπέντε χρόνια, ἀλλά τό μέγα χάσμα δύο διαφορετικῶν ἐποχῶν. Εἶναι τό κορίτσι τῶν ἀντιηρωικῶν καιρῶν πού ζεῖ ὁ Μίμης, μόνο πού γιά κείνη αὐτό εἶναι τό φυσικό της κλίμα. Ἀνυποψίαστη, θά τόν ρωτήσει μέ τόν ἀφελέστερο τρόπο πάνω σέ μιά καίρια στιγμή τῆς ἔξαψής του: «*Σκότωσαν πολύ κόσμο τότε, ἔ; Στήν Κατοχή. Ἐγώ δέν εἶχα κάν γεννηθεῖ. Ἐσύ θά 'σουν μεγάλος. Τί ἔκανες; Πεινούσατε πολύ ἄσχημα;*» Ἔχει κι ἐκείνη τίς ἔγνοιες της, τά βιοτικά της προβλήματα, ἀναπνέει αὐτή τήν ἀτμόσφαιρα τῆς κακομοιριᾶς, τῆς ἔλλειψης ἀξιῶν, τῆς ἔλλειψης μιᾶς φωτεινῆς προοπτικῆς κι ἑνός προορισμοῦ. Ἔχει δοκιμαστεῖ κιόλας ἀπό τήν ἐγκατάλειψη — ὁ πατέρας της ἐξαφανίστηκε μετανάστης στή Γερμανία —, ἀπό τή μοναξιά. Μιά μοναξιά πού ὁμολογεῖται μέ ἀφελή, σχεδόν διασκεδαστικό τρόπο καί γίνεται γι' αὐτό τραγικότερη.

Πρόκειται βέβαια γιά μιά ἐντελῶς ἀλλιώτικη μοναξιά ἀπ' αὐτή τοῦ Μίμη. Οἱ διαφορετικές αὐτές μοναξιές ὅμως θ' ἀποτελέσουν τό σημεῖο τῆς σύγκρουσης καί τῆς σύνδεσης τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρώπων. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ διάλογός τους εἶναι δυό παράλληλοι μονόλογοι, συχνά μάλιστα μιλοῦν ἔτσι παράλληλα καί ταυτόχρονα γιά τά πιό διαφορετικά πράγματα ὁ καθένας, οὐσιαστικά ὅμως γιά τό ἴδιο πράγμα, σάν νά ὑπάρχει ἕνα μυστικό ρεῦμα πού δίνει λογικότητα στήν παράλογη συνομιλία. Ἡ μόνη στιγμή πού ἔρχονται σ' ἐπαφή εἶναι ὅταν ἡ ρήξη τους κορυφώνεται, ὅταν ὁ ἀνθρώπινος πόνος συγκεντρώνεται σέ μιά κραυγή μόνο, ἀπ' ὅλους ἀναγνωρίσιμη.

Ἡ σκιώδης παρουσία τῆς γριᾶς γειτόνισας, πού εἶδε στήν Κατοχή μπροστά στά μάτια της νά σκοτώνουν τό μοναδικό της παιδί, κλείνει αὐτό τό τρίπτυχο τῆς μοναξιᾶς ὅπου ἀντιπροσωπεύονται τρεῖς γενιές· τρεῖς γενιές πού ἔχουν κάθε μιά ἀλλιώτικα τυραννιστεῖ μά ὅλες σφραγιστεῖ ἀπό τήν τραγωδία τοῦ πολέμου καί τό μεταπολεμικό χάος. Ἡ γριά ἔχει ἀντικαταστήσει στό σαλεμένο της λογικό τό σκοτωμένο ἀγόρι μέ μιά ζωντανή κόρη πού κανείς δέν μπορεῖ νά τῆς τήν πάρει, μ' ἕνα πλάσμα ὁλότελα δικό της, θηλυκό, ἄσκημο καί μόνο, «ἀπό δόξες ἀλάργα κι ἀλάργα ἀπό μίση». Καί τή στιγμή πού οἱ δυό βασικοί ἥρωες βρίσκονται στό κορύφωμα τῆς σύγκρουσης, ἡ γριά θά χτυπήσει τήν πόρτα γιά νά πεῖ: «*Σᾶς παρακαλῶ, μήν κάνετε θόρυβο. (...) Ἡ κόρη μου κοιμήθηκε...*».

Σάν ἀπό κάποια ὑπερβατική σχέση ἐπικοινωνίας διαλύονται συγχρόνως πολλές ψευδαισθήσεις. Κάτι ἔχει σπάσει μέσα στόν κόσμο· ἡ μικρή μόλις ἔχει δεῖ ἀπό μιά χαραμάδα αὐτή τήν πίκρα πού εἶναι κάποτε ἡ ζωή, τή δική της τήν πίκρα. Μιά συνείδηση καινούργια γεννιέται μέσα ἀπό τό κλάμα της, πού εἶναι τό πρῶτο. Ὁ Μίμης ἔχει κάνει μιά ἐξομολόγηση, ἕνα βῆμα πρός τά ἔξω. Κι οἱ νεκροί ἄς μένουν ἀτάραχοι καί μόνοι πέρα ἀπ' τά πάθη μας: «*παρακαλῶ, μήν κάνετε θόρυβο*».

Ἡ πόλη

Δυό νεαροί σύζυγοι ζοῦν βασανίζοντας ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Δέν εἶναι ἡ ἀγάπη πού λείπει ἀπό τή σχέση τους. Κι ὅμως ἡ κάθε πράξη τους εἶναι ὄργανο συντριβῆς τοῦ ἄλλου καί μαζί αὐτοσυντριβῆς. Ὅσο τό αἰσθάνονται πώς δέν ὑπάρχει γέφυρα ἀνάμεσά τους, ἐπινοοῦν τρόπους βασανισμοῦ κι αὐτοβασανισμοῦ, ἴσως ἀπό μιάν ἀνάγκη νά προκαλέσουν τό ἐνδιαφέρον τοῦ ἄλλου, νά νιώσουν ἕνα αἴσθημα συμπαράστασης, νά δημιουργήσουν ἕνα ζωικό κέντρο, μιάν ἔνταση στήν τελματωμένη ζωή τους. Θά μποροῦσε ὅλο αὐτό νά ἦταν ἕνα

Ἡ παρέλαση
Θέατρο Τέχνης, 1965.

ἐρωτικό παιχνίδι, γεμάτο ἀντιφατικά συναισθήματα καί ἀμφίβολης γνησιότητας ἐκρήξεις. Ἄν δέν ἤτανε τό παιχνίδι τῆς μοναξιᾶς καί τοῦ θανάτου.

Ἡ κατάσταση τῆς Ἐλισάβετ σχετίζεται καί μέ μιά σειρά ἐφιαλτικές ἀναμνήσεις, μέ τή σκιά πού ρίχνει στή ζωή της ἕνα παρελθόν τοῦ ὁποίου τήν ὕπαρξη ἀρνιέται μέ προσποιητή σιγουριά ὁ ἄντρας. Ἐδῶ πρέπει νά προσέξουμε πώς τό στοιχεῖο αὐτό τῆς μή κοινότητας τῶν ἀναμνήσεων εἶναι ἕνας πρόσθετος λόγος νά μεγαλώνει τό χάσμα ἀνάμεσά τους. Ἡ γυναίκα μοιάζει ἀδιάφορη, ὅταν ἀναφέρει τίς φυλακές, τά ἐκτελεστικά ἀποσπάσματα, τή λίστα τῶν ἐκτελεσμένων ὅπου διάβασε ἕνα πρωί, πρίν χρόνια, τό ὄνομα τοῦ νέου πού τήν ἀγαποῦσε. Ὅμως πόσο ἄραγε βαραίνει αὐτή ἡ ἱστορία στή σημερινή της κατάσταση καί στό δεσμό της; Κι αὐτή ἡ ἐπιστροφή στήν πόλη της, αὐτή ἡ ἐπίμονη προσπάθεια γιά ἀναστήλωση τῶν περασμένων, πού ἐκφράζεται μέ ἀδιάκοπη περιδιάβαση στούς βροχερούς δρόμους, τί ἄλλο εἶναι παρά μιά ἀδυναμία της νά ζήσει ἕνα σήμερα, νά ριζώσει σέ μιά πραγματικότητα;

Ὁ Φωτογράφος, πού θά εἶναι ἕνα ἀπό τά θύματα τῆς τρωκτικῆς της μανίας γιά ἔνταση, μιᾶς μανίας πού ξεσπάει σέ ἀνυπεράσπιστες ὑπάρξεις, μέ ἀποτέλεσμα,σέ τελευταία ἀνάλυση, τό κουρέλιασμα τῆς ἴδιας της τῆς ὕπαρξης, ὁ Φωτογράφος, λοιπόν, εἶναι ἕνα πρόσωπο βαθύτατα τραγικό.

Πίσω ἀπό τήν ἐμφάνιση τοῦ ἁπλοϊκοῦ ἀνθρωπάκου, βλέπουμε νά ἀναδύεται — καθώς τό ἔργο ἐξελίσσεται — μιά θολή μορφή ζυμωμένη μέ φρικτές ἐμπειρίες καί μνῆμες. Τό διψασμένο γιά στοργή καί τρυφερότητα ὕφος του ἀποκαλύπτει μιά λεηλατημένη ψυχή, ἐγκαταλειμμένη, ἄτολμη, μοναχική. Κι ὅμως αὐτός θά φέρει σέ τοῦτο τό σπίτι τό φάσμα τοῦ θανάτου. Οἱ μακάβριες πόζες πού διαλέγουν οἱ πελάτες του — καί πού δέν εἶναι ἄσχετες ἀπό τίς εἰκόνες τοῦ τελευταίου πολέμου — εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό πόζες: εἶναι μιά προετοιμασία θανάτου καί χαρακτηρίζουν ἕναν ἀλλόφρονα κόσμο πού ἐρωτοτροπεῖ μέ τό θάνατο ἑτοιμάζοντας καθημερινά ἕνα νέο πόλεμο, τόν τελευταῖο.

Ποιός εἶναι λοιπόν ὁ Φωτογράφος; Ἕνας ἔμπορος θανάτου; Κάποιος πού ἐπωφελεῖται ἀπό τόν παραλογισμό τῆς ἐποχῆς; Ἤ μήπως εἶναι μιά ποιητική σύλληψη, ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει ἀποτυπώσει ὅλες τίς στάσεις τοῦ θανάτου — ὁ καλλιτέχνης ἴσως;

Στό τέλος τῆς *Πόλης* κάτι ἔχει ἀλλάξει. Ὁ Φωτογράφος ἔχει φύγει, ἡ φάρσα ἀποκαλύπτεται, ὁ ἄντρας κι ἡ γυναίκα μένουν πάλι μόνοι, ἀντιμέτωποι. Ὅσα ἀκολουθοῦν εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό ἀπαραίτητα γιά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ δράματος, καί γι᾽ αὐτό εἶναι ἀπορίας ἄξιο ποῦ στηρίζονται ἐκεῖνοι πού ἔγραψαν ὅτι τό ἔργο ἔπρεπε νά τελειώνει ταυτόχρονα μέ τήν ἀποκάλυψη τῆς φάρσας. Γιατί, ἀμέσως μετά, ἀκολουθεῖ ἡ πιό καίρια στιγμή τοῦ ἔργου: ἡ Ἐλισάβετ ὑποτάσσεται, κόβει τό νῆμα μέ τό παρελθόν, ἐπαναλαμβάνοντας σάν ἠχώ τίς διαβεβαιώσεις τοῦ ἄντρα ὅτι πρώτη φορά ἐπισκέπτεται αὐτή τήν πόλη, ὅτι ὅλες οἱ πόλεις εἶναι ἴδιες κλπ. Καί ἡ πυρκαϊά πού «βλέπει» ἡ ἡρωίδα ἀπό τό παράθυρο, δείχνει ἴσως τήν ἀπεγνωσμένη της προσπάθεια νά καταργήσει ὁριστικά ἕνα καταλυτικό παρελθόν. Ἀπό δῶ κι ἐμπρός ἡ ζωή μπορεῖ νά γίνει πιό εὔκολη, μπορεῖ νά γίνει κι ἀδύνατη...

Ἡ παρέλαση

Δυό ἀδέλφια, ἕνα ἀγόρι κ᾽ ἕνα κορίτσι, γίνονται ἀκούσιοι μάρτυρες ἑνός ὁμαδικοῦ ἐγκλήματος. Οὔτε τά παιδιά οὔτε ὁ θεατής ὑποψιάζονται ὅτι ἡ παρέλαση πού ἑτοιμάζεται θά καταλήξει σέ μακελειό καί ὅτι τό καλυμμένο «ἄγαλμα», τοῦ ὁποίου ἑτοιμάζονται τά ἀποκαλυπτήρια μέ παράτες καί μουσικές, εἶναι μιά λαιμητόμος. Περνώντας ἀπό τήν περιέργεια στή μέθεξη, τά δυό ἀδέλφια ἀνακαλύπτουν ξαφνικά ὅτι οὔτε τά ἴδια, μολονότι κλεισμένα ἔξω ἀπ᾽ τόν κόσμο, δέν πρόκειται νά γλυτώσουν, ὅτι τά κυνηγάει αὐτή ἡ ἐφιαλτική πραγματικότητα.

Νά πού κι ἐδῶ τά περασμένα δυναστεύουν τά σημερινά. Οἱ ἔφηβοι αὐτοί

εἶναι ἁπλοί ἐπίγονοι τῆς καταστροφῆς. Κι ὅμως τά σημάδια της εἶναι ἔκδηλα στήν ψυχολογία τους. Μένουν κλεισμένοι στό γυάλινο κόσμο τοῦ δωματίου τους, ὅπου βαραίνει διαρκῶς ἡ ἀθέατη παρουσία ἑνός τραυματισμένου ψυχικά πατέρα μέ ἀγωνιστικό παρελθόν. Ἡ ἰδέα τῆς ἐξόδου στούς δρόμους τῆς πολιτείας τούς εἶναι τόσο ἀδιανόητη πού καταντάει ὄνειρο. Ἡ μνήμη τους γεμάτη φοβερά γεγονότα πού δέν ξέρουν καλά-καλά τ' ὄνομά τους, βομβαρδισμούς, καταφύγια, συσκοτίσεις κλπ. Ὁ συναισθηματικός τους κόσμος φαίνεται νά ἔχει σταματήσει σέ μιά παιδική ἡλικία.

Ἡ διανυκτέρευση
Ἡ πόλη
Ἡ παρέλαση
ἀπό τήν Πειραματική Σκηνή.

Ἡ παρέλαση, ἔτσι ὅπως μετατρέπεται μέ ὅλη τή λαμπρότητά της καί τίς θριαμβευτικές μουσικές σ' ἕνα ὄργιο σφαγῆς, ὁδηγώντας τούς ἥρωες σέ διαδοχικές φάσεις τρόμου, εἶναι ἕνα ἐφιαλτικό ὅραμα τοῦ ποῦ μπορεῖ νά ὁδηγήσει ὁ ἀνθρώπινος παραλογισμός.

Τό συγκλονιστικό φινάλε, ὅταν οἱ στρατιῶτες πού ἑτοίμασαν τήν καρατόμηση καί κατέσφαξαν τό πλῆθος φαίνεται νά ὁδηγοῦνται πρός τό δωμάτιο τῶν παιδιῶν, ἔρχεται νά θυμίσει ὅτι καί οἱ ἀθῶοι θά πληρώσουν, ὅτι ἀμέτοχοι δέ γίνεται νά ὑπάρξουν.

Στό μονόπρακτο αὐτό ἡ συγγραφέας δοκιμάζεται σέ μιά πολύ δύσκολη θεατρική μορφή. Ἡ δράση εἶναι τοποθετημένη ἔξω ἀπ' τή σκηνή, στήν πλατεία. Ὁ θεατής παρακολουθεῖ τά δρώμενα μέσα ἀπό τίς ἀντιδράσεις τῶν παιδιῶν, καθώς ξετυλίγεται σιγά - σιγά ἡ πραγματικότητα μπροστά στήν κοιμισμένη τους συνείδηση καί τήν καταλαμβάνει ἐξ ἐφόδου.

Πέρα ἀπό τό συγκεκριμένο ἱστορικό πλαίσιο τῶν μονοπράκτων κι ἀπό τίς ἄμεσες κοινωνικές τους ἀναφορές, οἱ σχέσεις τῶν ἡρώων μέ τόν ἑαυτό τους καί μεταξύ τους ἀντιπροσωπεύουν καθολικότερες καταστάσεις. Ἡ ἀντίθεση τῆς γνησιότητας τοῦ παρελθόντος μ' ἕνα συμβατικό παρόν, ἡ τυραννία τῆς μνήμης μά καί ἡ ἀνεπάρκεια τῆς μνήμης, ἡ εὐθύνη, κοινωνική καί ἀτομική, ἡ μοναξιά καί ἡ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας, εἶναι θέματα πού ἔχοντας ἀρχικά ἕνα συγκεκριμένο περιεχόμενο προχωροῦν σέ μιά καθολική διερεύνηση τοῦ ψυχικοῦ χώρου.

Αὐτή ἡ καθολικότητα, πού εἶναι καί ἡ προϋπόθεση τῆς ἐπιβίωσης ἑνός ἔργου, δέν εἶναι ἡ μόνη ἀρετή τῶν τριῶν μονοπράκτων, οὔτε καί ἡ κατ' ἐξοχήν θεατρική βέβαια. Γι' αὐτό πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι ἀπό καθαρά σκηνική ἄποψη τά ἔργα αὐτά εἶναι μιά ἔκπληξη — κι ἦταν ἀπαραίτητο τό στέρεο σκαρί γιά νά μή βουλιάξει ἕνα καράβι μέ τόσο πολύτιμο φορτίο.

Καί πρῶτα - πρῶτα τά πρόσωπα. Ἄνθρωποι ἀπό σάρκα καί αἷμα, πού δέν ὑπάρχουν στή σκηνή γι' αὐτά πού συμβολίζουν, ἀλλά γι' αὐτό πού εἶναι. Δέν πρόκειται γιά θέατρο ἰδεῶν — μέ τή φιλολογική ἔννοια. Θέατρο πού ξυπνάει τή συνείδηση ναί, στήνοντας ὅμως μπροστά μας ζωντανούς ἀνθρώπους κι ὄχι φερέφωνα.

Ἔπειτα ἡ ἐξέλιξη τῶν ἡρώων. Κανένα πρόσωπο δέν ὑπάρχει γιά νά προωθήσει ἁπλῶς τή δράση, παραμένοντας ἀπ' τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τοῦ ἔργου ψυχολογικά ἀμετακίνητο. Ὅλοι οἱ ἥρωες στό τέλος ἔχουν λίγο ἤ πολύ διαφοροποιηθεῖ. Κι ἴσως εἶναι αὐτή ἡ συνεχής ἐξέλιξη πού κρατάει ἀμείωτο τό ἐνδιαφέρον τοῦ θεατῆ. Ἄς μή θεωρηθεῖ εὐφυολόγημα ἄν πῶ ὅτι τά τρία μονόπρακτα συναρπάζουν ὅσο καί μιά ἀστυνομική ταινία.

Τελευταία — καί ὄχι ἡ μικρότερη — σκηνική ἀρετή εἶναι ὁ διάλογος. Ὁ λόγος εἶναι ἀβίαστος, ἀληθινός, καθημερινός, ἀλλά καί γεμάτος ποίηση καί δραματική φόρτιση. Μολονότι τραγικός πολλές φορές, δέ χάνει τή φυσικότητά του, δέ φιλολογεῖ ποτέ. Ἄν καί συχνά ὠθεῖται ὡς τά ὅρια τοῦ ὀνειρικοῦ ἤ τοῦ παράλογου, ἡ διάρθρωσή του εἶναι ρεαλιστική ἡ ἀποτελεσματικότητά του ἄμεση.

Μέ δύο λόγια, ἡ Λούλα Ἀναγνωστάκη, συνδυάζοντας ἱστορική μνήμη, ψυχολογική παρατήρηση καί ἐκφραστική μαστοριά, εἶναι ὁλοκληρωμένη δραματουργός ἤδη ἀπό τήν πρώτη της ἐμφάνιση.

Νικηφόρος Παπανδρέου

Τό κείμενο αὐτό δημοσιεύτηκε στήν *Ἐπιθεώρηση Τέχνης*, ἀρ. 124-125, Ἀπρίλιος-Μάιος 1965. Ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ μέ περικοπές καί μικρές τροποποιήσεις.

Ἡ *Παρέλαση* στή Γαλλία

Ὁ Ἀντουάν Βιτέζ, διευθυντής τοῦ Θεάτρου τοῦ Ἰβρύ καί καθηγητής τῆς ὑποκριτικῆς στό Κονσερβατουάρ τοῦ Παρισιοῦ, ἀνέβασε τήν Παρέλαση *τό 1969, σέ μετάφραση Νικηφόρου Παπανδρέου καί Z.Y.K. Φοσέ, μέ τήν Μπριζίτ Ζάκ καί τόν Κόλιν Χάρρις. Ἦταν μιά παράσταση γυμνή, χωρίς σκηνικό διάκοσμο, καί παίχτηκε ἐδῶ κι ἐκεῖ, σέ πολλούς μή θεατρικούς χώρους. Ἦταν ἡ ἐποχή τῆς δικτατορίας, καί ὅλοι οἱ θεατές αἰσθάνονταν ὅτι γι' αὐτήν μιλάει τό ἔργο, πού ὡστόσο εἶναι γραμμένο δυό χρόνια πρίν ἀπό τήν ἐπιβολή της. Ζητήσαμε ἀπό τό σκηνοθέτη νά μᾶς μιλήσει γι' αὐτή τήν ἐμπειρία. Μᾶς ἀπάντησε μέ τό ἀκόλουθο γράμμα.*

Παρίσι, 9 Μαρτίου 1980

Θέλω στ' ἀλήθεια νά σοῦ μιλήσω γιά τήν *Παρέλαση*, γιατί αὐτό τό ἔργο μέτρησε πολύ στή ζωή μου καί στήν ἐξέλιξη τῆς δουλειᾶς μου.

Πρῶτα-πρῶτα ἦταν ἕνας τρόπος νά ἀγωνιστοῦμε ἐνάντια στίς ἀντιξοότητες, τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς. Νά ἀποδείξουμε ὅτι μποροῦμε πάντα νά κάνουμε θέατρο — ὅτι ἀρκεῖ γι' αὐτό ἕνα ποίημα καί τό σῶμα καί ἡ φωνή τῶν ἠθοποιῶν. Εἴμασταν πολύ φτωχοί τότε. Θυμᾶμαι τά λόγια πού εἶπα στόν Κόλιν καί τήν Μπριζίτ τή μέρα πού τούς μίλησα γιά τήν *Παρέλαση* στά 1968, θυμᾶμαι μέ ἀκρίβεια τό μέρος, ὁδός Βωζιράρ, στό μετρό Βολονταίρ. Γυρνούσαμε μέ τά πόδια ἀπό τή σχολή Λεκόκ, μετά τό μάθημά μου, καί τούς εἶπα: «Θά προσπαθήσουμε νά κάνουμε θέατρο, οἱ τρεῖς μας, μπορεῖ καί νά μή φτάσουμε ὥς τήν παράσταση ἀλλά τουλάχιστον θά 'χουμε αὐτή τήν ἐμπειρία, θά 'χουμε περάσει μαζί αὐτές τίς στιγμές». Καί μόνο μετά, ὅταν ἀρχίσαμε νά παίζουμε, καταλάβαμε ὅτι αὐτή ἡ παράσταση ἦταν μιά κανονική παράσταση, τή συγκρίναμε μάλιστα μέ τίς πιό σημαντικές, θυμᾶσαι.

Ξαναπαίρνω κουράγιο κάθε φορά πού θυμᾶμαι αὐτή τήν ἐποχή τῆς *Παρέλασης*, γιατί ἀντλῶ ἀπό κεῖ τή βεβαιότητα ὅτι μποροῦμε πάντα νά κάνουμε θέατρο, ὅπως μποροῦμε πάντα νά γράφουμε ποιήματα, φτάνει τό χαρτί καί τό μολύβι (τό ξέρω, ὑπάρχουν περιστάσεις ὅπου σοῦ στεροῦν ἀκόμα καί τό χαρτί καί τό μολύβι). Ξέρω τί κίνδυνος ὑπάρχει σ' αὐτή τή διαβεβαίωση (ὅτι μπορεῖ κανείς πάντα νά παίξει, ἔστω καί χωρίς μέσα), εἶναι σάν νά δικαιολογῶ τήν πολιτική λιτότητας τῶν κυβερνήσεων πού χαίρονται νά βλέπουν τούς καλλιτέχνες τόσο φρόνιμους, τόσο ὀλιγαρκεῖς, ἀλλά τί νά γίνει;

Αὐτή ἡ μάχη τοῦ θεάτρου ἐνάντια στίς ἀντιξοότητες, στή σκληρότητα τῶν καιρῶν, πήγαινε μαζί μέ τή μάχη μας ἐνάντια στήν πολιτική ἀπελπισία. Ὁ οὐρανός ἦταν τότε μαῦρος πάνω ἀπ' τήν Ἑλλάδα, ἀλλά, τό θυμᾶσαι, δέν ἀπελπίστηκα ποτέ, προσπαθοῦσα νά σᾶς ἐγκαρδιώνω (ἦταν ἴσως εὔκολο γιά μένα, πάντως τό ἔκανα εἰλικρινά). Τό νά παίζουμε τήν *Παρέλαση* ἔτσι, ἐδῶ κι ἐκεῖ, στά πιό περίεργα μέρη, ἦταν σάν νά καταθέτουμε μιά μαρτυρία, νά ζοῦμε, νά ἐπιμένουμε.

Καί πόσες ἐμπειρίες ἀπ' αὐτή τήν περιοδεία. Θυμᾶμαι στήν Ἰταλία. Ἐξηγούσαμε τό θέμα τοῦ ἔργου στά ἰταλικά πρίν ἀπ' τήν παράσταση κι οἱ θεατές καταλάβαιναν. Μιά μέρα στήν Πίζα μᾶς ζήτησαν νά ξαναπαίξουμε ὁρισμένα κομμάτια γιά νά καταλάβουν καλύτερα πῶς δουλεύει ὁ ἠθοποιός, ἔτσι ὅπως ξανακοῦμε πολλές φορές τό ἴδιο σημεῖο σέ μιά μαγνητοταινία. Ἀλλά οἱ ἠθοποιοί εἶναι ζωντανοί, δέν ξανάκαναν ἐντελῶς τό ἴδιο πράγμα, κι αὐτή ἡ ἀλλαγή ἦταν ἡ ἀπάντηση πού ἔδιναν.

Θυμᾶμαι ἀκόμα πῶς ἀφομοιώναμε ὅλες τίς ἐξωτερικές ἐνοχλήσεις, π.χ. τό θόρυβο τοῦ δρόμου. Ἔκανα αὐτή τήν ἀνακάλυψη — εἶναι ἁπλό ἀλλά προηγουμένως δέν τό εἶχα ποτέ σκεφτεῖ. Παίζουμε, καί στό δρόμο περνάει ἕνα αὐτοκίνητο· λοιπόν λέμε στόν ἑαυτό μας: δέν πρέπει νά ἐνοχληθεῖς ἀπ' αὐτό τό αὐτοκίνητο, πρέπει νά τό ὑποδεχτεῖς, νά ἀνοιχτεῖς στά τυχαῖα συμβάντα τοῦ κόσμου, νά ἀκούσεις αὐτό τό θόρυβο, νά σταματήσεις, νά διακόψεις τό κείμενο καί τή δράση, κι ἔτσι νά κάνεις τούς θεατές νά τόν ἀκούσουν, νά τούς τόν προσφέρεις. Νά προσφέρεις τούς κοινούς θορύβους, τά κοινά ἀντικείμενα τῶν αἰθουσῶν ὅπου παίζαμε, νά μετατρέψεις τό σίδερο σέ χρυσάφι, τό νερό σέ κρασί, νά μεταμορφώσεις τήν καθημερινότητα σέ τελετουργία, αὐτή ἦταν ἡ δουλειά μας.

Κι ἀκόμα, ὅλα τά εἴχαμε μαζί μας, πάνω μας, δέν ὑπῆρχε σκηνικό· τήν πολυθρόνα τή βρίσκαμε ἐπί τόπου, μιά ὁποιαδήποτε καρέκλα — ἦταν ὁ κανόνας: νά χρησιμοποιοῦμε αὐτό πού ὑπάρχει κι ὄχι νά μεταφέρουμε τό μικρό μας κόσμο. Μεταφέραμε μόνο τούς ἑαυτούς μας, τή μνήμη τῶν ἠθοποιῶν, τό κείμενο τῆς Λούλας.

Αὐτό τό ἔργο μπορεῖ νά παιχτεῖ καί ἔτσι, γιατί ἡ δράση δέν ξετυλίγεται ἴσως σ' ἕνα δωμάτιο ἀλλά σ' ἕνα χῶρο βαθύ καί σκοτεινό, στόν ἐγκέφαλο. Ἴσως ὅλα ἦταν μιά ψευδαίσθηση: δυό παιδιά πού παίζουν, ἤ δυό ἠθοποιοί πού παίζουν τό ρόλο δυό παιδιῶν πού παίζουν, ἤ δυό παιδιά πού νομίζουν ὅτι εἶναι μεγάλοι — κι ἡ παρέλαση στήν πλατεία, εἶναι παιχνίδι ἤ πραγματικότητα; Στό τέλος οἱ στρατιῶτες ἔρχονται στ' ἀλήθεια, ἤ παίξαμε τόν πανικό; Ὡστόσο ὅλα ἦταν ἀληθινά, προανάγγελναν τή συμφορά, ἔλεγαν τόν τρόμο, καί ἡ Λούλα, πίσω ἀπ' τά μαῦρα της γυαλιά ἔβλεπε περισσότερα ἀπό τούς δημοσιογράφους, αὐτή τά εἶχε καταλάβει ὅλα. Ἡ ζωή εἶναι ὄνειρο, πράγματι.

Antoine Vitez

«Ὁ συγγραφέας νά ὑπερτιμᾶ τό κοινό του»

Τό καλοκαίρι τοῦ 1965, τό Θέατρο Τέχνης παρουσίασε καί στή Θεσσαλονίκη τά τρία μονόπρακτα τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη. Παραθέτουμε ἐδῶ ἀποσπάσματα ἀπό μιά συνέντευξη μέ τή συγγραφέα, πού δημοσιεύτηκε μ' αὐτή τήν εὐκαιρία στήν ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα *Δράσις*.

– Ὁρισμένοι κριτικοί χαρακτήρισαν σάν «δύσκολα» τά ἔργα σας, πρᾶγμα πού προκαλεῖ δυσχέρειες στήν ἐπικοινωνία μέ τό κοινό. Νομίζετε ὅτι συμβαίνει κάτι τέτοιο καί ἀποτελεῖ προσδιοριστικό στοιχεῖο στά μονόπρακτά σας;

— Κάθε θεατρικό ἔργο — μήπως αὐτό δέν ἰσχύει γενικότερα γιά κάθε ἔργο τέχνης; — ἀπαιτεῖ ὁρισμένες προϋποθέσεις ἀπό τό θεατή. Καί εἶναι τιμιότερο γιά ἕνα συγγραφέα νά ὑπερτιμᾶ τό κοινό του παρά νά τό ὑποτιμᾶ καί νά καλλιεργεῖ ἐνσυνείδητα μιά πνευματική ἀδράνεια. Ὑπάρχουν σήμερα τόσες πολλές καί προσιτές δυνατότητες ἀναψυχῆς, ὥστε θεωρῶ ἐντελῶς ἀπαράδεκτο νά ἐξακολουθεῖ τό θέατρο, στό μεγαλύτερό του μέρος, νά ἐνδιαφέρεται γιά τήν ἁπλή τέρψη τοῦ θεατῆ. Ἀπό τή στιγμή πού ὁ θεατής καλεῖται νά συμμετάσχει σέ μιά πιό σύνθετη πνευματική διαδικασία, ὅπως εἶναι ἡ θεατρική παράσταση, εἶναι ἀναπόφευκτο νά προκύψουν «δυσκολίες», πού ὁ συγγραφέας δέν εἶναι δυνατό νά τίς προβλέψει καί νά τίς ἀποφύγει. Στήν *Πόλη* δέ νομίζω ὅτι οἱ δυσκολίες ὑπῆρξαν περισσότερες ἀπ' ὅ,τι σ' ἕνα ὁποιοδήποτε ἔργο πού δέν ἀκολουθεῖ κατά γράμμα τούς παραδεδεγμένους τρόπους γραφῆς.

– Πιστεύετε ἑπομένως ὅτι ὑπάρχει ἕνα θεατρικό κοινό ὥριμο, μέ κρίση αὐστηρή, ἕτοιμο νά δεχτεῖ καί νά ξεχωρίσει τήν ποιότητα ἑνός ἔργου, ἔστω κι ἄν αὐτό δέν ἀκολουθεῖ τούς παραδεδεγμένους τρόπους γραφῆς;

— Εἶναι γεγονός ὅτι ἐνῶ γιά τή σύγχρονη ποίηση, τή σύγχρονη πεζογραφία, ἀκόμη περισσότερο γιά τή ζωγραφική, λειτουργεῖ καί σέ μᾶς ἐδῶ μιά συγχρονισμένη κριτική ἀντίληψη, προκειμένου γιά τό θέατρο ἐξακολουθοῦν σέ μεγάλο βαθμό νά κυριαρχοῦν κριτήρια παρελθούσης χρήσεως. Τό περίεργο εἶναι ὅτι ποιητές καί πεζογράφοι μέ προχωρημένες ἀναζητήσεις καί μέ ἔργο, μπροστά σ' ἕνα πιό τολμηρό θεατρικό κομμάτι στέκονται μέ ἐρωτηματικά καί ἀντιρρήσεις, πού δέ θά τίς περίμενε κανείς. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὑπάρχει μιά μερίδα τοῦ κοινοῦ πού βρίσκεται πιό μπροστά ἀπό τά θεατρικά προϊόντα πού τοῦ προσφέρονται, ἔχει ἀπαιτήσεις καί κρίση αὐστηρή. Τό κοινό αὐτό, ἄν διαπιστώνω σωστά, εἶναι πολύ εὐρύτερο ἀπ' ὅ,τι θά μποροῦσε νά ὑποθέσει κανείς. Ἀργά, μά σταθερά, γίνεται μιά στροφή στή θεατρική ἀγωγή τοῦ κοινοῦ μας.

– Μερικοί κριτικοί βρῆκαν ἐπιδράσεις στά μονόπρακτά σας ἀπό Τσέχωφ, Πιραντέλλο, Μπέκετ καί Ἰονέσκο. Ὑπάρχουν αὐτές οἱ ἐπιδράσεις, καί πῶς ἀντιμετωπίζετε τό θέμα αὐτό;

— Θά σᾶς ἀπαντήσω μέ μιά γνωστή φράση τοῦ Σεφέρη: «Δέν ὑπάρχει παρθενογένεση στήν Τέχνη». Αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλοι ἀπό κάποιους ἐρχόμαστε, πού κι αὐτοί πάλι, μέ τή σειρά τους, ἔχουν καταβολές σέ προγενέστερους. Ποικίλες διασταυρώσεις, ἐκλεκτικές συγγένειες, διαβάσματα καί κοινά βιώματα, κοινότητα ἀκόμη ἰδεῶν καί ψυχισμοῦ συντελοῦν στήν καλλιέργεια αὐτοῦ πού λέμε «κλίμα» καί πού μέσα του διαμορφώνεται ἡ συνείδηση καί ἡ προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα. Πάντως ὁ συγγραφέας δέν εἶναι ὁ πιό ἁρμόδιος νά μιλήσει γιά ὅλα αὐτά πού συντελοῦνται καί πλάθονται ἀσυνείδητα μέσα του, καί ἕνας τρίτος — στήν προκειμένη περίπτωση ὁ κριτικός ἤ ὁ θεατής — μποροῦσε νά κάνει πιό ἐνδιαφέρουσες ἀνιχνεύσεις. Φοβοῦμαι πάντως ὅτι μέ τόν Ἰονέσκο συμβαίνει σήμερα ὅ,τι πρίν λίγα χρόνια μέ τίς λέξεις σουρεαλισμός ἤ φουτουρισμός, πού ἦταν οἱ πιό βολικές γιά νά χαρακτηρίζει κανείς χωρίς διάκριση κάθε τάση μέ στοιχεῖα ἀντιπαροδοσιακά καί γι' αὐτό πιθανῶς παράξενη καί ἔξω ἀπό τό κοινό γοῦστο. Ἐντελῶς τιμητικό, βέβαια, αὐτό γιά τό διάσημο συγγραφέα, ἀλλά καθόλου σύμφωνο μέ τά πραγματικά σημερινά δεδομένα τοῦ θεάτρου.

Ἑλένη Μ. Λαζαρίδου

Ἡ Μπριζίτ Ζάκ καί ὁ Κόλιν Χάρρις στή γαλλική Παρέλαση, σκηνοθεσία Ἀντουάν Βιτέζ.

Ἡ κριτική γιά τά μονόπρακτα

Ἀπάνθισμα ἀπό τίς κριτικές πού δημοσιεύτηκαν στόν ἀθηναϊκό τύπο τήν ἄνοιξη τοῦ 1965, ὅταν τό Θέατρο Τέχνης παρουσίασε τά μονόπρακτα τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη.

Ἐπιλογή κειμένων: Ἑλένη Μ. Λαζαρίδου.

□ Ποτέ μία νέα συγγραφεύς δέ μετουσίωσε μέ τόση προσωπικότητα μακρινές ἐπιδράσεις τοῦ Τσέχωφ, ὅπου ὁ διάλογος ἐκτυλίσσεται κάτω ἀπό τίς λέξεις, ὅπου ὁ καθένας, σάν νά μήν ἀκούει τόν ἄλλο, ἐξομολογεῖται τό μοναχικό βίωμά του, τοῦ Πιραντέλλο, ὅπου τά πρόσωπα παραλογίζονται σ' ἕνα παίγνιο φάρσας καί τραγικότητας γιά νά πραβάλουν τή λογική μιᾶς ἰδέας. Ἔχει τόση πειθώ, δίνοντας μέ ἁπλά λόγια τό πλέγμα της, ἔχει τόσο ἀνεπτυγμένη τήν αἴσθηση τοῦ κρεσέντο, ἐκτυλίσσοντας καταστάσεις μέ κρυστάλλινη καθαρότητα, μακριά ἀπό κάθε μεγαλοστομία καί ἐπιτήδευση, ὥστε κι ὅταν ἀκόμη ὁ λόγος γίνεται ὑπερρεαλιστικός, ὁ θεατής ἀφουγκράζεται τήν ὑποσυνείδητη συνοχή του. Εἶναι ἕνας ἄθλος. (Βάσ. Βάσ., *Ἡμέρα*).

□ Ἡ δική της «πυρίτις» εἶναι ἡ εἰλικρίνεια, ἡ θέρμη, ἡ ἁπλότητα. Διεκτραγωδώντας τήν παγερότητα τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, εἶναι ὅλη συμπόνια. Διεκτραγωδώντας τόν ἐφιαλτικό λαβύρινθο τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὅλη λιτότητα. Ἡ μεγαλύτερη ἀξία της εἶναι ὅτι δέν ἐπιτηδεύεται, δέν παίρνει ὕφος, δέν προσπαθεῖ νά ἐντυπωσιάσει. Οἱ δραματικοί τόνοι πού ἀναδίνονται ἀπό τά μονόπρακτά της εἶναι προσωπικῆς της «ὀδύνης ἀπηχήματα». Τά σκηνικά τεχνάσματα πολλές φορές θαμπώνουν καί ξεγελοῦν. Ἀλλά μόνο ὁ ἀντίλαλος τῆς γνήσιας ἐσωτερικῆς ἀγωνίας εἶναι ἐκεῖνος πού φτάνει ὡς τήν καρδιά τοῦ θεατῆ. (Μ. Πλωρίτης, *Ἐλευθερία*).

□ Ἔχει μία γραφή δική της. Δέν εἶναι οὔτε τοῦ Μπέκετ ἀκόλουθος, οὔτε τοῦ Ἰονέσκο, οὔτε τοῦ Ζενέ ἤ ἄλλου κανενός παρομοίου. Ἡ προσωπική αὐτή σφραγίδα εἶναι καί ἡ πιό οὐσιαστική της ἀρετή. Ἔχει τάλαντο, εὐαισθησία, μιά ἐσωτερική θερμότητα. Πρέπει νά ἐπαινέσουμε τήν κ. Ἀναγνωστάκη, πού εἰσάγει τόν ἀέρα τοῦ σύγχρονου λυρισμοῦ στό χῶρο τοῦ θεάτρου. Καί τόν εἰσάγει ὄχι τεχνητά, βεβιασμένα. Τόν μεταφυτεύει ὀργανικά. (Ἄγγελος Τερζάκης, *Τό Βῆμα*).

□ Στόν κόσμο τοῦτο τοῦ ἄγχους καί τοῦ πανικοῦ προσπαθεῖ νά δώσει θεατρική μορφή μέ τίς δραματικές δοκιμές της ἡ συγγραφεύς. Θερμή καί εἰλικρινής ἡ φωνή της, καί γνήσια ἡ ἀπόγνωση καί ἡ ἀγωνία της. Θυμᾶμαι τίς *Καρέκλες* τοῦ Ἰονέσκο καί σκέπτομαι ὅτι ἡ ἱκανότητα τῆς κ. Ἀναγνωστάκη ν' ἀξιοποιεῖ δραματικά τό «ἀφηρημένο» καί τό «ἀπόν» θά πρέπει νά λογαριάζεται ἀπό τίς πιό ἐνθαρρυντικές ἐνδείξεις γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ ταλέντου της. (Βάσος Βαρίκας, *Τά Νέα*).

□ Ἡ δουλειά της δέν εἶναι ἁπλῶς κάτι παραπάνω στή σειρά τῶν ἄλλων καλῶν ἑλληνικῶν ἔργων, ἀλλά κάτι παραπέρα. Προχωρεῖ πέρα ἀπό τήν ἀποκάλυψη τῶν μυστικῶν πού κρύβει ἕνας μύθος. Ἀρχίζει εὐθύς ἀμέσως ἀπό τόν ἐσωτερικό βίο τῶν προσώπων καί προχωρεῖ σέ βάθος πού συγκλονίζει. Ἀγγίζει ἕνα χῶρο τόσο προχωρημένο, τόσο πέρα ἀπό τήν ἐπιφάνεια τοῦ «ρεαλιστικοῦ», τοῦ «κοινωνικοῦ», τοῦ «ψυχολογικοῦ», πού ἄν δέν κάνω λάθος κανείς ἄλλος στό ἑλληνικό θέατρο δέν τό πλησίασε. Καί μέ τόση αὐστηρότητα, γι' αὐτό καί μέ τόση πειθώ. (Ι. Καμπανέλλης, *Ἐλευθερία*).

□ Προτέρημα τῆς συγγραφέως εἶναι ὅτι κατορθώνει νά διατηρεῖ τή δραματική ροή ὡς τό τέλος. Μέ τά τρία της μονόπρακτα ἔγραψε στήν οὐσία μιά τριλογία μέ κεντρικό μοτίβο τή δραματική ἀσυνεννοησία τῶν ἀνθρώπων μιᾶς ἐποχῆς πού ζεῖ ἀκόμη μέ τόν πυρετό ἤ ἀπό τόν πυρετό ἑνός ἄλλου καιροῦ χαρακωμένου ἀπό μιά νεύρωση ὑψηλῆς ἐντάσεως. (Αἰμ. Χουρμούζιος, *Καθημερινή*).

□ Μέ τά τρία αὐτά μονόπρακτα συνέλαβε ἡ συγγραφεύς μία κατάσταση. Μέ δύναμη τήν ἐκφράζει. Κατά τρόπο συγκλονιστικό. Ἀλλά καί ἀφόρητα καταθλιπτικό. Κάτι τραγικό πλανιέται στόν ἀγέρα. (Μπάμπης Κλάρας, *Βραδυνή*).

□ Ὁ διάλογος κινεῖται μέ πυρετικά νοήματα, μέ συναισθηματικό παραλογισμό, σχεδόν πάντοτε μέ ἅλματα λογικῆς. Ἐπισημαίνουμε τήν ἐμφάνιση ἑνός ταλέντου στή σκηνή, τήν παρουσία μιᾶς θεατρικῆς ἀνατομίας τῆς νεοελληνικῆς συνείδησης, τό μοντέρνο νεοελληνικό ἔργο. (Στάθης Ι. Δρομάζος, *Αὐγή*).

□ Τά πρόσωπα δημιουργοῦνται ὅπως στή γνήσια ζωγραφική, ὅπου τό σχέδιο βγαίνει ἀπό τήν ἔλξη καί σύγκρουση τῶν χρωμάτων. Ἡ ἀλήθεια ψηλαφίζει νά πιάσει τό πρόσωπό της μέσα στό ποτάμι τοῦ παράλογου, ἀνάμεσα στίς ἀπότομες ὄχθες πού εἶναι οἱ συνειδήσεις τῶν προσώπων. Εἶναι θέατρο γνήσιο καί πρωτοποριακό. (Α. Διαμαντόπουλος, *Μεσημβρινή*).

□ Μοναδική ἐμφάνιση νέου συγγραφέα, μέ τόσο ὥριμο ἔργο, μεστό ἀπό ἰδέες, ὑψηλούς στόχους, ἀρτιότητα θεατρικῆς δομῆς. Ἡ ποίηση ἀναπηδᾶ, γνήσια, ἔντονα θεατρική, ἡ θέρμη τῆς ἀνθρωπιᾶς της ἐγγίζει τό θεατή, χωρίς ἴχνος φιλολογικότητας, ὁ διάλογος ἄμεσος καί λιτός, οἱ κορυφώσεις ἔντονες πλασμένες μέ γνήσια δραματουργικά ὑλικά, τέλος οἱ συγκρούσεις ἀκέραιες, μεστές, ἄρτια ψυχολογημένες. (Φ. Καμπάνης, *Δημοκρατική Ἀλλαγή*).

□ Μέ τήν *Πόλη* παρέχεται ἡ δυνατότητα νά εἰκονογραφηθεῖ δραματικά ἕνα, οἰκουμενικό ἴσως, ἄγχος μέ βιώματα μιᾶς ὁρισμένης γενιᾶς σέ μιάν ὁρισμένη χώρα. Ἄν οἱ ἐφιάλτες τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη δέν εἶχαν τή ρίζα τους στό σημεῖο ὅπου συναπαντιῶνται ἡ προσωπική καί ἡ κοινή ἐμπειρία, θά ἦταν χαώδη, μετέωρα σχεδιάσματα — μιά μάταιη χάραξη σέ μιά ἐπίπεδη ἐπιφάνεια. Αὐτό πού δίνει ἐδῶ ἕνα οὐσιαστικό, ἀνθρώπινο βάρος στίς ἐπινοήσεις εἶναι ἡ ἱστορική μνήμη. Κι' αὐτό πού δίνει δύναμη σέ εἰκόνες, πού διαφορετικά θά ξάφνιαζαν χωρίς νά συνταράζουν, εἶναι τό γεγονός ὅτι ἐξάγονται τίς πιό πολλές φορές ἀπό τό κοιτασμα ἑνός αὐθεντικοῦ, ἀναγνωρίσιμου παρελθόντος. (Κ. Σκαλιόρας, *Ταχυδρόμος*).

Γιά τή *Συναναστροφή* καί τόν *Ἀντόνιο*

□ Τή χειμερινή περίοδο 1966-1967 παίχτηκε ἀπό τό Ἐθνικό Θέατρο ἡ *Συναναστροφή*. Τό πρῶτο τρίπρακτο ἔργο τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη. Ἡ κριτική, μέ τή φωτεινή ἐξαίρεση τοῦ Κωστῆ Σκαλιόρα, τό ὑποδέχτηκε ἐντελῶς ἀρνητικά. Κι ὅμως ἡ *Συναναστροφή* εἶναι ἀπό τά σημαντικά ἔργα τοῦ νεοελληνικοῦ θέατρου. (...)

Ἡ συναναστροφή.

Τό ἔργο κυλάει μέσα σέ μιάν ἀτμόσφαιρα πανικοῦ καί ἀπελπισίας. Ὁράματα, παραισθήσεις καί ἐμπειρίες ἐφιαλτικές ξεσπᾶνε σάν ἀστραπές στό μουντό οὐρανό του. Τά πρόσωπα ἐξαερώνονται μέσα στήν ὁμίχλη τους, διαλύονται, χάνουν τά πρόσωπά τους. Βλέπουμε κάποια μέλη, ἀκοῦμε κάποιες φωνές, βήματα, ὕστερα τή σιωπή. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι βαριά, κι ὅμως ἔχεις τήν ἐντύπωση πώς σπάει σέ μεγάλα κενά — δέν ὑπάρχει πόλη, δέν ὑπάρχει τίποτα. Ἕνα δωμάτιο στή μέση μιᾶς ἀπέραντης ἔκτασης. Τριγύρω συγκεντρώνονται στρατιῶτες, τό πολιορκοῦν. Σέ λίγο θά σπάσουν τήν πόρτα. Νά ὅμως πού ἡ ὁμίχλη παραμερίζει ὁλότελα καί μέσα σ' ἕνα καυτό φῶς βλέπεις μιά πόλη γκρεμισμένη σέ ἐρείπια. Ὕστερα ἄλλη εἰκόνα: χιλιάδες ἐκτελεσμένοι ἄνθρωποι καί οἱ φονιάδες νά γλιστρᾶνε μακριά σάν σκιές. Ἀδιάκοπα ἡ Ἀναγνωστάκη σέ ξαφνιάζει. Οἱ εἰκόνες-ὁράματα ἔρχονται ἀπροειδοποίητα, φαρδαίνουν ἀπότομα τό χῶρο. (...) Τό νέο στοιχεῖο πού ἔφερε ἡ *Συναναστροφή* στό θέατρό μας, εἶναι ἡ ποίηση. Δέν εἶναι ποιητικό ἔργο, ὡστόσο εἶναι φορτισμένο μέ ὅ,τι ὀνομάζουμε ποίηση. Ἡ Ἀναγνωστάκη δέ δουλεύει μέ συνειρμούς πού ἡ πορεία τους ὁδηγεῖ λογικά ἀπ' τόν ἕναν στόν ἄλλο, ἀλλά ἀκολουθεῖ μιά καθαρά ἀποσπασματική μέθοδο, χωρίς πουθενά νά προσπαθεῖ νά συμπληρώνει αὐτά τά ἀποσπάσματα. Τ' ἀφήνει ἀκέραια μέ τή δική τους φωνή, τά μισοτελειωμένα λόγια πού μιλᾶνε γιά κάποιο χαμένο ὅλο. Τό ὅλο ἦταν ὁ ἄνθρωπος. Ἔτσι ὅμως αὐτά τά ἀνθρώπινα ἀποσπάσματα τό' ἕνα πλάι στό ἄλλο, καί καθώς προχωράει τό ἔργο, ὀργανώνουν μπροστά στά μάτια μας κάτι ἄλλο: τό κλίμα τῆς ἐποχῆς μας καί τόν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας. Στό βάθος ὅλα τά πρόσωπα τῶν ἔργων τῆς Ἀναγνωστάκη εἶναι ἕνα πρόσωπο, ἐκδοχές ἑνός προσώπου, παραλλαγές του. (...)

□ *«Τσαλαπάτησαν τά λουλούδια... Σπάσαν τήν πόρτα καί μπῆκαν... Τραβοῦσαν τούς ἀνθρώπους ἀπό τά σπίτια τους. Τούς σέρναν ἔξω μισόγυμνους γιά νά τούς κλείσουν σέ μεγάλα μαῦρα αὐτοκίνητα».*

Τέτοιες φράσεις τίς συναντᾶς ἀπό τίς πρῶτες σελίδες τοῦ *Ἀντόνιο*. Σέ κάποια χώρα, σ' ἕνα σπίτι, ἄνθρωποι καταφθάνουν ἀπό ἄλλες χῶρες καί ζητᾶνε καταφύγιο. Εἶναι ἄγνωστοι μεταξύ τους, γνώριμοι μόνο στήν οἰκοδέσποινα. Κι ἴσως οὔτε καί σ' αὐτήν. Στή δική τους χώρα τό κακό ἔγινε. Ἦρθαν ἐδῶ γι' ἀσφάλεια. Ὅμως καί σ' αὐτή τή χώρα, μαθαίνουμε στό δεύτερο μέρος ὅτι *«οἱ μεγάλοι δρόμοι ἔξω ἀπό τίς πόλεις φρουροῦνται ἀπό ξένους μισθοφόρους καί τά σύνορα ἔκλεισαν»*.

Παντοῦ τά ἴδια, ἤ ὁ κίνδυνος γιά τά ἴδια. Στό σπίτι, πού μοιάζει περισσότερο μέ διεθνές ξενοδοχεῖο, σωρεύονται ἀνθρώπινες περιπτώσεις, περιπτώσεις φόβου περισσότερο καί πανικοῦ. Ὁ καθένας ἦρθε ἀπό κάπου κυνηγημένος, κυνηγάει ὡστόσο κι ὁ ἴδιος κάτι. (...)

Καμιά εἰσαγωγή ἤ προειδοποίηση δέ φέρνει τά πρόσωπα στή σκηνή. Παρουσιάζονται ξαφνικά, γιά νά καθοῦν πάλι, μερικά ξαναπαρουσιάζονται, ἄλλα ὄχι. Μέσα στή νύχτα, τήν ὥρα πού βομβαρδίζεται μιά πόλη, ἕνας προβολέας τριγυρίζει ἄσκοπα στό σκοτάδι, φωτίζει ἕνα πρόσωπο, ὕστερα ἄλλο, κάποτε συμπλέγματα σωμάτων, ἕναν ἔρημο δρόμο. Αὐτή τήν εἰκόνα μοῦ θυμίζει ὁ *Ἀντόνιο*.

Ὁ *Ἀντόνιο* εἶναι ἡ πραγματοποίηση τῶν ὀνείρων. Τά ὄνειρα καί τά ὁράματα πού διαπερνοῦν τά προηγούμενα ἔργα τῆς Ἀναγνωστάκη βρίσκουν τήν πραγματοποίησή τους στόν *Ἀντόνιο*. Τό σημαντικό ὡστόσο εἶναι πώς ὁ *Ἀντόνιο* καί σάν ἔργο ἔχει τή δομή ἑνός ὀνείρου. Οἱ σκηνές, τά σκοτάδια, ἡ ἐμφάνιση καί ἡ ἀποχώρηση τῶν προσώπων, οἱ σιωπές, ὁ χῶρος, διαδέχονται τό ἕνα τό ἄλλο ἀκριβῶς ὅπως σ' ἕνα ὄνειρο. Ὡστόσο ὁ *Ἀντόνιο* εἶναι ἕνα ἔργο βαθιά πραγματικό, ἀκριβῶς μέ τήν ἔννοια πώς καθρεφτίζει τίς ἀνθρώπινες σχέσεις στίς σωστές τους διαστάσεις καί τήν πραγματικότητα ὄχι ἐπιφανειακά, ἀλλά μέ τό δυναμισμό πού περιέχει. (...)

Γιῶργος Μιχαηλίδης

Ἀποσπάσματα ἀπό τό βιβλίο *Νέοι Ἕλληνες θεατρικοί συγγραφεῖς*, ἐκδ. Κάκτος, Ἀθήνα, 1975.

Εἰσαγωγικά στή *Νίκη*

Ἡ Λούλα Ἀναγνωστάκη ξέρει καλά τό δρόμο πού βγάζει στή σκοτεινή ρίζα τῆς πίκρας. Κι ἔχει τόν τρόπο νά μᾶς παρασύρει στή βασανισμένη αὐτή κατάδυση. Στό καινούργιο της ἔργο Ἡ Νίκη, ἡ διαδρομή ἐγκαταλείπει τά γνωστά μονοπάτια τῆς ἀτομικῆς περιπλάνησης καί παίρνει τήν ἐθνική ὁδό τοῦ τόπου αὐτοῦ, τή χαραγμένη ἐδῶ κι αἰῶνες. Θεματογραφεῖται τό ἱστορικό μιᾶς ἑλληνικῆς οἰκογένειας, πού ἡ μοίρα της εἶναι κομμάτι ἀναπόσπαστο ἀπό τή μοίρα τοῦ λαοῦ της. (...) Τό θέμα τῆς κ. Ἀναγνωστάκη βασίζει τή δομή του στή σχηματική διάταξη τῶν ὁμοκέντρων κύκλων. Τό δράμα τῶν ἀτόμων ἔχει τό ἴδιο κέντρο μέ τό ὑπερατομικό δράμα πού συνοδεύει ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνια τήν ἱστορία αὐτῆς τῆς γῆς. Ἡ μικρή καί ἡ μεγάλη, ἡ κρυφή καί ἡ φανερή, ἡ μέσα μας καί ἡ ἔξω ξενιτιά, εἶναι τό ἐπικό μοτίβο τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἀρχαῖο καί σύγχρονο, παντοτινό.(...)

Ἡ ξεκληρισμένη οἰκογένεια, πού ξενιτεύεται στή Γερμανία, κουβαλάει στούς ὤμους της μιά μνήμη-σταυρό. Αὐτό πού ἄφησε πίσω της εἶναι ἡ βαριά ὑποχρεωτική ἀποσκευή. Αὐτό πού ἀφήνουμε πίσω μας, εἶναι αὐτό πού μᾶς κυβερνάει. Ἔτσι μιλάει τό ἔργο. Οἱ ν ε κ ρ ο ί πού ζώνουν τή ζωή μας εἶναι ἡ πραγματική μας γεωγραφία, κλειστή καί ἀδιαπέραστη. Ἡ ἀποκοπή ἀπό τό Μύθο, πού δίνει ὑπόσταση καί πρόσωπο στά πράγματα, ἡ φυγή στό τίποτα, τό αὐτοκτόνο πήδημα στήν ἀποξένωση, εἶναι μιά πλάνη. Πλάνη καί ἐλπίδα τῆς ἐπιστροφῆς τό «νόστιμον ἦμαρ». Καί ἡ λέξη ἔχει χαρακτηριστικά διπλή σημασία.

Αὐτή τήν περιπλάνηση-αὐταπάτη τή σχολιάζει ἔ ν δ ο θ ε ν ἡ συγγραφέας. Μέσα ὅμως ἀπό τά πλανητικά πρόσωπα τοῦ δράματός της ἐμεῖς μποροῦμε νά δοῦμε μιά πατρίδα πού κατρακυλάει στό χῶρο καί στό χρόνο κουβαλώντας τά φαντάσματά της, σ' ἕνα ταξίδι δίχως προορισμό. Φεύγει ἀληθινά μονάχα ὅποιος μπορεῖ νά ξεχάσει. Ἡ λήθη εἶναι ἕνας θάνατος μεταφορικός. Καί τό ἔθνος αὐτό θά πάψει νά ὑπάρχει, ὅταν ξεχάσει τόν ἑαυτό του. Κάπου τελειώνει ὁ δρόμος τῆς ξενιτιᾶς. Μέ τό ἀνατομικό ἐργαλεῖο της ἡ κ. Ἀναγνωστάκη ἐρεθίζει ὀδυνηρά τό ἀρχαῖο νεῦρο μας. Ἡ Γερμανία τοῦ ἔργου της εἶναι μιά Ἑλλάδα πού βρυκολάκιασε στά ξένα. (...)

Ἡ συγγραφέας ἀκολουθεῖ τή δραματουργική μέθοδο καί τό κλίμα τοῦ ψυχογραφικοῦ θεάτρου, μέ μιά ρωμαλεότητα στίς ἐναλλαγές τῶν καταστάσεων καί στίς αἰφνιδιαστικές ἐκρήξεις τοῦ πάθους τῶν προσώπων. Στή Νίκη, χωρίς νά ἐγκαταλείπει τήν ἀνατομική τακτική, θεματογραφεῖ ἑλληνικά. Οἱ ἥρωές της βέβαια δέν εἶναι τυπικές, ἰθαγενεῖς φιγοῦρες. Ἡ λαϊκότητά τους ὀηλώνεται, δέ δρᾶ. Εἶναι παθήματα, πού παίρνουν πρόσωπο, ὄνομα, λαλιά. Ἀλληγορικά πλάσματα μιᾶς καθαρά ἑλληνικῆς περιπέτειας, πού στοιχειοθετοῦν τό γενέθλιο τοπίο, μέσ' ἀπό ἕναν παραστατικότατο θεατρικό λόγο σπάνιας ποιότητας.(...)

Τάσος Λιγνάδης

(Ἀποσπάσματα ἀπό κριτική στά *Ἐπίκαιρα*)

Ὅταν ἡ Λούλα Ἀναγνωστάκη γράφει πώς «δέν ἀνήκει στούς δημιουργούς πού συνθέτουν ἕνα ἔργο μ' ἀνάγλυφα αἴτια καί αἰτιατά», ἐννοεῖ βέβαια (...) πώς αὐτό δέ γίνεται ἐξωτερικά, ἐξόφθαλμα, σέ συνάρτηση μέ τήν ἀνεκδοτολογική ἔκθεση τοῦ ἔργου της. Γιατί ἡ Νίκη ἔχει στό βάθος της ἀδρά καί βίαια, συγκλονιστικά, καί τά αἴτια καί τίς συνέπειες μιᾶς τρομαχτικῆς: τῆς ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς πραγματικότητας.

Οὔτε καί πάλι τό ἔργο εἶναι ἕνα «χ ρ ο ν ι κ ό», ὅπως σεμνά τό χαρακτηρίζει ἡ συγγραφέας. (...) Εἶναι ἕνα δράμα σπαρακτικό κρεουργημένων ἀνθρώπων, δράμα ξεριζωμοῦ κι ἀποτομῆς ἀπό τόν ὀμφάλιο λῶρο μιᾶς μάνας πατρίδας. Γιατί κι ἐδῶ ἀκόμα ἀποσιωπᾶ ταπεινόφρονα τήν οὐσία ἡ συγγραφέας, ὅταν λέει ὅτι τό θέμα της «δέν εἶναι τό μεταναστευτικό». Εἶναι τό μεταναστευτικό, ἀλλά στήν ἄλλη του ὄψη, τήν πιό ἀνατριχιαστική, στό ἰλιγγιακό, τό ἀνθρώπινο βάθος του. Τά πρόσωπα αὐτά, πού πῆραν τό δρόμο τῆς ξενιτιᾶς γιά νά μποροῦν νά ἔχουν ἕνα κομμάτι ψωμί, ἀποκόβονται γιά πάντα ἀπό τήν Ἑλλάδα (ὅπως κι ἄλλοι, πολλοί ἄλλοι, πρίν ἀπ' αὐτούς). Νά τό αἰτιατό, τό ἀποτέλεσμα.

Καί τά αἴτια; Τά πρόσωπα τά σέρνουν μέσα τους ριζωμένα στήν ψυχή τους. Εἶναι ἡ μιζέρια, πού κάνει νά σέρνεται ἡ οἰκογένεια ἀπ' τή μιά ἄκρη στήν ἄλλη, ἀπ' τή Μακεδονία στόν Πειραιά καί στή Γερμανία, καί νά διαλύεται ἀφήνοντας πίσω της ἀκρωτηριασμένα μέλη της (ἕναν ἀδερφό στή φυλακή), καί πού ἔχει ποτίσει μέ τρόμο τήν ψυχή τοῦ προδότη, εἶναι ἡ καθυστέρηση, πού κάνει τόν ἀδερφό νά σκοτώνει τόν ἄντρα πού βρῆκε νά φιλιέται μέ τήν ἀδερφή του, εἶναι ἡ καταπίεση, πού τυλίγει τόν ἄνθρωπο ἀκόμα ἀπ' τά γεννοφάσκια του, ἐπιβάλλοντάς του ἐξευτελισμούς καί ταπεινώσεις (τό παιδί πού τό κουρεύουν σύρριζα καί δέν μπορεῖ νά εἶναι ὁ Ἀθανάσιος Διάκος) εἶναι ὁ διχασμός, ἡ προδοσία, ὁ φόνος, γεννήματα τῆς μιζέριας, τῆς καθυστέρησης καί τῆς καταπίεσης, ἀπομεινάρια τοῦ ματωμένου πρόσφατου χτές, ἀλλά καί δαίμονες παντοτινοί τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς πού ὑποθάλπει ἡ κάθε φορά ἀνανεωμένη καταπίεση καί πού μ' αὐτά τό ἀποκομμένο κύτταρο τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας θά θεμελιώσει τήν καινούργια ζωή του στήν ξένη χώρα.(...)

Ἔτσι ὑποχθόνια, ἀλλά βίαια φωτισμένο μ' ἀδρά κοντράστα, δένεται τό δράμα, πού δέν εἶναι βέβαια τό ἐπεισοδιακό, φτωχό σέ πλοκή, «χρονικό» δράμα τῆς ἐπιφάνειας, ἀλλά τό βαθύ παμπάλαιο καί καθολικό δράμα τῆς φυλῆς μας. Ἡ συγγραφέας τό συνθέτει περίτεχνα μέ ὑποδηλώσεις κι ὑπαινιγμούς, μ' ἕνα θαυμαστά ἀπέριττο, πυκνό περιεκτικό λόγο, πού εἶναι κατάκτηση τοῦ θεάτρου μας. Δέ χειραγωγεῖ τό θεατή, γιά νά τοῦ ἐπιβάλει δικά της συμπεράσματα, – σέβεται τήν ἐλευθερία του – ἀλλά τόν κάνει κριτή καί δικαστή, φωτίζοντάς του τά στοιχεῖα τῆς ἀλήθειας.(...)

Ἀντώνης Μοσχοβάκης

(Ἀποσπάσματα ἀπό κριτική στήν *Ἐλευθεροτυπία*)

Ἡ νίκη

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Γριά
Βάσω, κόρη της, γύρω στά σαράντα
Νίκος, νεώτερος γιός της
Μικρή, προγονή τῆς Βάσως
Δῆμος
Σταῦρος
Θύμιος
Παιδί, γιός τοῦ Δήμου
Ἕνας νεαρός κωφάλαλος, ἕνας γέρος, μιά γριά, μιά γυναίκα.

Ἡ Νίκη εἶναι τό χρονικό μιᾶς οἰκογένειας πού ξεκίνησε ἀπό τά βόρεια τῆς Μακεδονίας, πέρασε ἀπό κάποια συνοικία τοῦ Πειραιᾶ γιά νά τελειώσει στή Γερμανία.

Τό θέμα δέν εἶναι τό μεταναστευτικό, ἡ Γερμανία εἶναι ἐδῶ ὁ χῶρος καί τό τέρμα μιᾶς σπαραγμένης διαδρομῆς. Οἱ Ἕλληνες αὐτοί δέν πρέπει νά ἰδωθοῦν ἁπλά σάν μετανάστες καί σάν θύματα τῆς ἑλλαδικῆς πραγματικότητας. Μεταφέρουν ὅλη τή μακρόσυρτη καί τυφλή ἀγωνία τῆς πρωτόγονης ἑλληνικῆς οἰκογένειας, πού ἀναδιπλώνεται μέσα ἀπό πράξεις φόνου, προδοσίας ἀλλά καί ἀλληλοπροστασίας, μέσα ἀπό διαιωνιζόμενα βιώματα μιᾶς διαιωνιζόμενης κοινωνικῆς ἀθλιότητας.

Ἐδῶ πρέπει νά σταματήσω: φοβᾶμαι πώς κάθε ἀνάλυση πού θά ἐπιχειροῦσα θά παραμόρφωνε τό ἔργο μου. Τό σημείωμα-πρόλογος πού πρέπει νά γράφει ὁ συγγραφέας εἶναι, κατά τή γνώμη μου, ἕνας περιττός, ἐπικίνδυνος ἴσως, μονόλογος, ἀφοῦ προϊδεάζει τό θεατή καί ἀμελεῖ τίς ἀντιδράσεις του, πού μόνο τό ἴδιο τό ἔργο θά προκαλέσει.

Θά περιοριστῶ μόνο σέ μιά διευκρίνιση: δέν ἀνήκω στούς δημιουργούς πού ἀκολουθώντας μία διαλεκτική διαδικασία συνθέτουν ἕνα ἔργο μέ ἀνάγλυφα αἴτια καί αἰτιατά. Ἐγώ βλέπω μόνο τό ἀποτέλεσμα, αὐτό πού τελικά συνιστᾶ ἕνα ἀνθρώπινο βίωμα. Ἔτσι, ὁμολογῶ πώς ἀγαπῶ αὐτά τά πρόσωπα καί μ' ἐνδιαφέρει νά τ' ἀγαπήσει καί ὁ θεατής: τό «φονιά» Θανάση, τό «χαφιέ» Θύμιο, τόν ἀνυπεράσπιστο Νίκο μέ τό θολό ὅραμα τῆς «νίκης», τή μάνα, αὐτή τήν ἀρρωστημένη καρδιά τῆς οἰκογένειας, τή Βάσω, πού μέ ἀπελπισία ἀγωνίζεται νά δικαιώσει καί νά κλείσει μέσα της τήν «ἱστορία» αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Καί βέβαια τίς μακρινές μορφές τοῦ Δήμου, τοῦ Σταῦρου καί τοῦ Βλάση, πού μάχονται γιά μιά τό ἴδιο μακρινή κι ἀκατανόητη γιά τά ὑπόλοιπα πρόσωπα τοῦ ἔργου δικαιοσύνη.

Λούλα Ἀναγνωστάκη

Ἡ *Νίκη* παρουσιάστηκε ἀπό τό Θέατρο Τέχνης τόν Ἰανουάριο τοῦ 1978.

Τό κείμενο τοῦ ἔργου δημοσιεύεται ἐδῶ γιά πρώτη φορά.

Ἕνα σκηνικό πού ὑποδηλώνει σπίτι σάν προσφυγικό, πάρκο, δύο πάγκοι, ἕνα δέντρο στό βάθος (πάρκο, δρόμος καί αὐλή σπιτοῦ).

1.

Τρεῖς ἄνθρωποι κάθονται στριμωγμένοι στόν ἕνα πάγκο, ἄσχετοι μεταξύ τους, ἄνθρωποι πάρκων. Μιά ἀδύνατη γριά, φτωχική ἐμφάνιση μέ παμπάλαιο ταγιέρ καί καπέλο. Στή μέση ἕνας νεαρός μογγολοειδής, ντυμένος μέ ἀκριβό κοστούμι καί γραβάτα, μέ μιά ταμπέλα πού γράφει «κωφάλαλος» γερμανικά. Δίπλα ἕνας γέρος, ντύσιμο ἀνάλογο μέ τῆς γριᾶς. Μπορεῖ νά εἶναι ἄσχετοι μεταξύ τους, ἀλλά μπορεῖ νά εἶναι καί οἰκογένεια. Ἀκίνητοι καί οἱ τρεῖς, μέ φάτσες ἀπαθεῖς.

Μουσική. Μπαίνει μιά νέα γυναίκα, ἔγκυος, καί κάθεται στόν πάγκο. Μόλις μπεῖ βγάζει μιά σακούλα καί τρώει κάτι σάν σπόρους.

Ὄρθιος μπροστά, ὁ ΝΙΚΟΣ

ΝΙΚΟΣ — Σήμερα βγῆκε λίγος ἥλιος. Μικρός καί κίτρινος. Περπάτησα ὥς τό ἐργοστάσιο γιά νά βρῶ τούς ἄλλους, μά κανείς δέ μιλοῦσε. Οἱ φύλακες τριγυρνοῦν ἀνάμεσά μας κι ἔχουν τά μάτια τους τέσσερα. Ἀκόμα δέ βρῆκαν ποιός μαχαίρωσε τό μικρό, κι οὔτε πού θά τόν βροῦν τό φονιά ὥς τό τέλος. Ὁ Θύμιος μοῦ 'πε πώς κάποιος θά τήν πληρώσει τζάμπα, ἄν πληρώσει εἶπε κανένας. Μοῦ 'πε ἀκόμα: «Πρόσεχε ἐσύ, γίνονται κάθε τόσο ἀτυχήματα». Ὁ Θύμιος πάντως δέν ξεμυτᾶ πιά ἀπό τό σπίτι του. Λέει πώς τόν πειράζει τό κλίμα γιατί ἔχει ἄσθμα. Τίς προάλλες ἕνας βρέθηκε κάτω ἀπό τήν μπουλντόζα — ἡ μπουλντόζα σταματημένη δυό μέρες. Τόν ἀνακάλυψαν τή Δευτέρα σάν ξαναβάλαν μπρός. Ἕνα χρόνο πρίν, ὁ Βλάσης μισοπεθαμένος ἀπό τό ξύλο πλάι στό ποτάμι. Γυναικοδουλειές, εἶχαν πεῖ. Πρίν ἕνα χρόνο, σάν πρωτόρθα. Ὁ Βλάσης κάτω, στά χορτάρια — μόλις ἀνάπνεε. Ἐγώ τόν μετέφερα — μόνος μου. Τά πόδια του σέρνονταν καί τό κεφάλι του μοῦ χτυποῦσε τό λαιμό. Ὥσπου γύρισε στήν Ἑλλάδα κάναμε πάντα παρέα τόν ἴδιο δρόμο. Σ' αὐτόν τόν τόπο ὅλες οἱ φάτσες πού συναντᾶς εἶναι ἴδιες. Πρησμένες καί κόκκινες μέ θολά μάτια. Καμποῦρες γυναῖκες μέ χοντροπάπουτσα καί καπέλα. Ὁ Βλάσης ἔχει σκοῦρο δέρμα, ὡραῖα μαλλιά. Γι' αὐτό τοῦ ρίχνονται ὅλες. Δικές μας καί ξένες. Σ' αὐτόν τόν τόπο θαρρεῖ κανείς πώς θά σαπίσει καί κάνει κρά γιά λίγο ψευτοήλιο. Στόν Πειραιά σκάει ἡ πέτρα τούτη τήν ἐποχή. Στή γειτονιά πού μέναμε ἡ ζέστη εἶναι ἀκόμα πιό ἀβάσταχτη. Καρπουζόφλουδες στά χώματα καί οἱ μύγες βουΐζουν πάνω τους. Οἱ κοπέλες κάθονται ζαβλακω-

μένες στά κατώφλια κι ὁλοένα τίς διώχνουν. Χτές ἤρθαν οἱ ἐφημερίδες τοῦ Σαββάτου. Στήν Ὁμόνοια σκοτώσαν ἕνα λαχειοπώλη. Γράφουν πῶς ἦταν γνωστός ὁμοφυλόφιλος. Μιά γροθιά στό καρύδι καί πάει — τόν λήστεψαν κι' ἀπό πάνω. Τώρα θά μαζέψουν πάλι ὅλες τίς πόρνες καί τούς γυναικωτούς στίς κλοῦβες καί κατευθείαν γιά ξυλοδαρμό. Ὅταν γίνεται κάτι, τούς πρώτους πού μαζεύουν εἶναι αὐτοί. Θρῆνος καί ὀδυρμός ὅλη τή νύχτα. Παλιά, πού μέναμε πλάι στό τμῆμα, τίς νύχτες ξυπνοῦσα ἀπό τίς ἄγριες φωνές τους καί τά βογγητά. Ἡ μάνα μοῦ ἔλεγε: «Κοιμήσου — αὔριο ἔχεις σχολεῖο». Καλύτερα ἐκεῖνα τά βογγητά, παρά τό σχολεῖο μέ τά τσογλάνια νά σέ κοροϊδεύουν στό διάλειμμα μέ βρωμόλογα. *(Σάν μακρινό σφύριγμα τραίνου).* Βλάση! Μέ γέλασες. Σέ περιμένω τρεῖς βδομάδες τώρα. Γιατί δέ γύρισες;

Ἔχω μέρες νά πατήσω στή δουλειά, θά μ' ἔχουν κιόλας διώξει. Ἔγινε καί κείνη ἡ ἀνόητη ἱστορία μέ τά γατιά. Ἡ Γκρέτε κι ὁ ἀδελφός τῆς Γκρέτε θά τά ταχτοποιήσουν ὅλα. Τό ὑποσχέθηκαν. Κανονικά χαρτιά — μεροκάματο — ὅλα ἐντάξει, κι ὁ ἀρραβώνας μου αὔριο. Ἡ Γκρέτε δέ φταίει σέ τίποτα. Οἱ ξανθιές μ' ἀηδιάζουν. Σιχαίνομαι τό ἀσπρουλιάρικο δέρμα τους. Ἐδῶ θά μείνω. Μ' ἀρέσει.

(Ἀρχή μουσικῆς μαλακά. Ἡ ἔγκυος σηκώνεται καί βγαίνει σέρνοντας τά πόδια της ἀργά).

Σκοτάδι. Μουσική δυνατά.

2.

Ἴδιο σκηνικό, ἔχουν ἀφαιρεθεῖ οἱ πάγκοι (ἤ καί ὄχι). Στή μέση ἕνα μικρό μπαοῦλο.

ΓΡΙΑ - ΒΑΣΩ - ΜΙΚΡΗ

ΜΙΚΡΗ — Μάνα...

ΒΑΣΩ — Μή μέ λές μάνα.

ΜΙΚΡΗ — Πάλι θυμωμένη εἶσαι; *(Παύση).* Θ' ἀνοίξουμε τό μπαοῦλο; *(Σκαλίζει τήν κλειδαριά).* Εἶναι κλειδωμένο — ποῦ ἔχεις τά κλειδιά; Μάνα! Αὐτό δέν κλείδωνε ποτέ του καλά. Δέν εἶναι αὐτό πού βάζαμε μέ τίς βελέντζες στό πατάρι; Ἔ, ποτέ του δέν κλείδωνε, σπασμένο ἦταν. Σ' αὐτό ἔβαλε ὁ μπαμπάς τά ροῦχα γιά νά μᾶς τά στείλει; Πάει, θά τά 'κλεψαν στό δρόμο — στά τραῖνα, πάει! Θά 'κλεψαν καί τό νυφικό τῆς Γκρέτας καί τό καλό μου τό μεταξωτό καί τά παπούτσια μου. Ὁ μπαμπάς μοῦ ἔστελνε καινούργια παπούτσια. Ὅλα θά τά 'κλεψαν! Τί θά κάνουμε τώρα; Μάνα! Μάνα!

ΒΑΣΩ — Σοῦ εἶπα μή μέ λές μάνα.

ΜΙΚΡΗ — Μάνα! Μάνα! Μάνα! Ὁ μπαμπάς μοῦ 'πε νά σέ φωνάζω ἔτσι. Ὅταν σέ φωνάζω Βάσω μαλλώνει. Καλέ γιαγιά...

ΓΡΙΑ —Ἄκου, γιαγιά! Μή μέ ξαναπεῖς ἔτσι, ἀκοῦς; Δέν εἶμαι γιαγιά σου. Φταίω ἐγώ πού κουβαλήθηκα στό βρωμότοπο καί σέ τοῦτο τό σπίτι πού δέν εἶναι δικό μου.

ΒΑΣΩ — Δικό σου δικό μου — δικό σου δικό μου, τίποτ' ἄλλο δέν ξέρεις νά λές. Μήπως καί γώ δέν εἶμαι κόρη σου;

ΓΡΙΑ — Γιά τό σπίτι εἶπα.

ΒΑΣΩ — Καί κάτω στόν Πειραιά στό δικό μου σπίτι ἔμενες. Ἐγώ τό πλήρωνα.

ΓΡΙΑ — Ναί, μά τώρα εἶσαι παντρεμένη κι αὐτό τό πληρώνει ὁ ἄντρας σου.

ΒΑΣΩ — Πάει ὁ ἄντρας μου, τέλειωσε. Κατέβηκε στήν Ἑλλάδα νά πεθάνει. Δέ θά τόν ξαναδοῦμε.

ΜΙΚΡΗ — Μάνα, μή γυρίσουμε πίσω στόν μπαμπά — δέ θέλω, ἄς τον νά παρακαλᾶ. Μ' ἀρέσει ἐδῶ.

ΓΡΙΑ — Ἐσύ τόν διάλεξες τέτοιο.

ΒΑΣΩ — Γέρο καί ἄρρωστο. Γιά νά πεθάνει γρήγορα. Γάμος, πού δέ θά κρατήσει οὔτε χρόνο.

ΓΡΙΑ — Φορτώθηκες καί τήν κόρη του. Τί θά τήν κάνεις, ἔ;

ΒΑΣΩ —Ἕνα παιδί μοῦ πέφτει καί μένα.

ΓΡΙΑ —Ἐσύ ἔλεγες πῶς δέ θά παντρευόσουν ποτέ.

ΒΑΣΩ — Σωστά. Ἤμουν ἐγώ γιά παντρειά;

ΓΡΙΑ — Γιά παντρειά δέν ἤσουν, γιά παιδιά δέν ἤσουν. Τό ξένο κελεπούρι τί τό φορτώθηκες;

ΒΑΣΩ — *(Πάει κοντά στή μικρή, τήν ἀγκαλιάζει).* Τήν περιποιέμαι, τήν ἔχω συντροφιά. Κουβεντιάζω μαζί της. Μέ σένα τίποτα δέν μπορεῖ νά πεῖ κανείς.

ΓΡΙΑ — Γιατί, γιατί μέ κουβάλησες ἐδῶ;

ΒΑΣΩ — Γιατί ἐδῶ ἔμενε ὁ ἄντρας μου καί ἤρθα κι ἐγώ. Μάνα μου εἶσαι, πρέπει νά μ' ἀκολουθᾶς. *(Παύση).* Κι ἔπειτα πῶς τό καταλαβαίνεις. Θά σ' ἄφηνα ποτέ κάτω στήν Ἑλλάδα, γριά καί ἄφραγκη; Κι ὁλομόναχη; Νά τά τινάξεις καμιά ὥρα σάν τό γέρο Μπρίκο καί νά σέ πάρουν εἴδηση ἀπ' τή βρώμα; Μάνα, δέ μ' ἀγαπᾶς! Σ' ἔφερα ἐδῶ γιά παρέα καί ἐσύ ἤ γκρινιάζεις ἤ ὅλο τά ἴδια καί τά ἴδια.

ΓΡΙΑ —Ἐσύ τά σκαλίζεις.

ΒΑΣΩ — Εἶναι γιά νά σ' εὐχαριστήσω. Ξέρω πῶς γιά σένα δέν ὑπάρχει τίποτ' ἄλλο. *(Παύση).* Μόνο αὐτό.

ΓΡΙΑ — Τί σέ πιάνει καί μοῦ μιλᾶς συνέχεια. Ἄσε με, κάνε πώς δέν ὑπάρχω.

ΒΑΣΩ — Μόνο αὐτό.

ΓΡΙΑ —Ἄσε με.

ΒΑΣΩ — Μόνο ὁ μεγάλος σου γιός. Αὐτός πού ἀφήσαμε πίσω. Δέν ἀπαντᾶς.

ΓΡΙΑ — Δεκάξι χρόνια καί δέ βαρέθηκες. Τό μαρτύριό μου δέ σοῦ φτάνει. Βρῆκες τώρα κι ἄλλο...

ΒΑΣΩ — Τό μαρτύριο πού μοῦ κάνεις ἐσύ εἶναι μεγαλύτερο. Ἐδῶ, θά τά λέμε κάθε μέρα. Τώρα πού εἴμαστε μακριά. Μήν τά ξεχάσουμε.

ΓΡΙΑ — Δέ σέ πιστεύω. Κάτι ἄλλο ἔχεις στό νοῦ σου.

ΒΑΣΩ — Ναί, κάτι ἔχω στό νοῦ μου ἀπ' τό πρωί. Γιατί ἀργεῖ ὁ Νίκος;

ΜΙΚΡΗ — Γιαγιά, μήν ἀρχίσετε πάλι. Ἄς ἀνοίξουμε τό μπαοῦλο.

ΒΑΣΩ — Τί νά μήν ἀρχίσουμε.

ΜΙΚΡΗ — Αὐτά πού μιλᾶτε οἱ δυό σας δέν τά θέλω.

ΒΑΣΩ — Γιατί χαρά μου; Μιά κουβέντα κάνουμε μέ τή γιαγιά σου.

ΜΙΚΡΗ — Αὐτά πού λέτε δέ μ' ἀρέσουν.

ΒΑΣΩ —Ἔλα δῶ, μωρό μου.

ΜΙΚΡΗ — Ξέρω, εἶναι ἀπό κεῖνα πού μοῦ λές ὅταν δέ μέ παίρνει ὁ ὕπνος.

ΒΑΣΩ — Θές καί τώρα;

ΓΡΙΑ —Ἤθελα νά 'ξερα τί τοῦ λές τοῦ βλαμμένου.

ΒΑΣΩ — Τοῦ μιλάω γιά τό μεγάλο μου ἀδερφό, πού παρατήσαμε στήν Ἑλλάδα. *(Πρός τή μικρή μέ ἔμφαση):* Στίς φυλακές, ἰσοβίτη. Καί μήν τό ξαναπεῖς βλαμμένο!

ΓΡΙΑ — Γιατί, δέν εἶναι; Κοτζάμ κοπέλα κι οὔτε ἡ περιοδός της τῆς ἦρθε. *(Παύση).*

ΒΑΣΩ — Μόνο πού δέν τά θυμᾶμαι πιά καλά τώρα τελευταῖα.

ΓΡΙΑ — Ποιά;

ΒΑΣΩ — Τά δικά μας, ποιά ἄλλα; Κάθε φορά τά λέω κι ἀλλιῶς. Πές ἐσύ σήμερα γιά τό Θανάση.

ΓΡΙΑ — Δέν ἔχω διάθεση. Κάνει ἕνα διαολόκρυο. Ρίξε κι ἄλλα κάρβουνα.

ΒΑΣΩ —Ὑποσχεθήκαμε, μάνα, ἡ μιά στήν ἄλλη. Μιά φορά τουλάχιστον τήν ἑβδομάδα, νά τά λέμε. Μήν τά ξεχάσουμε σιγά-σιγά. Τώρα πού δέν εἴμαστε πιά ἐκεῖ.

ΓΡΙΑ — Μόνη σου ὑποσχέθηκες. Ἐγώ δέν εἶπα τέτοιο πράγμα. Ἐγώ δέν ξεχνῶ τίποτα.

ΒΑΣΩ — Ξεχνᾶς, ξεχνᾶς. Κάτι ἔχεις πάθει τόν τελευταῖο καιρό. Πρίν μέρες εἶπες πώς ὁ φόνος εἶχε γίνει στήν κάμαρα. Στήν κάμαρα πού ἔβλεπε στήν αὐλή τῆς Εὐγενίας.

ΓΡΙΑ —Ἐκεῖ δέν ἔγινε;

ΒΑΣΩ — Στήν κουζίνα ἔγινε, μάνα. Γιατί τ' ἄλλαξες τελευταῖα; Πόσες φορές θά στό πῶ. Καθόμασταν μέ κείνονε...

ΓΡΙΑ — Καί;

ΒΑΣΩ — Εἶχα βγάλει κάτι στό μάτι μου κι ἔσκυβε νά δεῖ. Ὁ Θανάσης μας μπῆκε ξαφνικά. Ἅρπαξε τό μαχαίρι καί τόν ξεκοίλιασε. Γιατί ἐπιμένεις νά λές κάμαρα, ἀφοῦ ἦταν κουζίνα; Λές κάμαρα ἀφότου ἤρθαμε ἐδῶ, τό 'χω προσέξει.

ΓΡΙΑ *(Χαμηλόφωνα)* —Ἔτσι κλεισμένη πού ζῶ, θαρρῶ πώς θά τά χάσω σιγά-σιγά. Μπορεῖ καί νά τό 'δα στόν ὕπνο μου καί μοῦ καρφώθηκε ἔτσι, τελευταῖα. Μήπως ἤμουν καί μπροστά; Ἡ Εὐγενία εἶχε ἔρθει καί μοῦ τό 'πε.

ΒΑΣΩ —Ὄχι μάνα, πάλι λάθος κάνεις, ἐγώ στό εἶχα πεῖ.

ΓΡΙΑ —Ἡ Εὐγενία σοῦ λέω. Αὐτό τό θυμᾶμαι καλά, γιατί δέν εἴχαμε σχέσεις μαζί της καί ποτέ της δέ μοῦ μιλοῦσε. Καί ξαφνικά τή βλέπω μπροστά μου νά μοῦ μιλᾶ καί νά μοῦ λέει: «Ἡ Βάσω μ' ἔστειλε νά σοῦ πῶ πώς ὁ ἀδερφός της ἔσφαξε τόν ἐρωμένο της».

ΒΑΣΩ — Λάθος. Ἐγώ ἡ ἴδια εἶχα ἔρθει καί σοῦ εἶπα: «Ὁ Θανάσης μας σκότωσε κάποιον καί ἔφυγε πιτσιλισμένος στά αἵματα. Τρέχα νά τόν προλάβεις, νά τοῦ πεῖς νά κρυφτεῖ».

ΓΡΙΑ — Μωρό μου. Σάν τόν εἶδα στίς χειροπέδες, τά αἵματα εἶχαν ξεραθεῖ πάνω του.

ΒΑΣΩ —Ὄχι μάνα, πάλι δέ θυμᾶσαι. Ἐσύ τόν εἶδες πιά πλυμένο, ὁλοκάθαρο.

ΓΡΙΑ — Αὐτό ἦταν ἀργότερα, στό δικαστήριο. Μέ τό μπλέ του τό ριγέ. Πεντακάθαρος καί ξουρισμένος. Ἰσόβια — σάν τ' ἄκουσα! Ἄχ, δεκάξι χρόνια πᾶνε κιόλας — ζωντανός θαμμένος.

ΒΑΣΩ *(Σάν ν' ἀφουγκράζεται)* — Τώρα σταμάτα. *(Περνάει ὁ Δῆμος ἀπό τό δρόμο. Ἔχει μαζί του ἕνα παιδί ὡς δέκα χρονῶν. Ἡ Βάσω πλησιάζει μπροστά στό παράθυρο).*

ΓΡΙΑ —Ἐσύ ἄρχισες πρώτη. Σ' ἔπιασε πάλι σήμερα. Γιατί δέν πῆγες στή δουλειά σου; Τί κάνεις ἐδῶ τέτοια ὥρα;

ΒΑΣΩ — Σσσς.

ΓΡΙΑ — Τί εἶναι;

ΒΑΣΩ — Αὐτός. Ξανάρχεται.

ΓΡΙΑ — Ποιός;

ΒΑΣΩ — Αὐτός, μέ τό παιδί, πού γύρευε τό Νίκο. Νάτος, σταμάτησε. Θ' ἀνεβεῖ;

ΓΡΙΑ — Τί θέλει;

ΒΑΣΩ —Ὄχι, φεύγει...

ΓΡΙΑ — Ποιός εἶναι;

ΒΑΣΩ — Δέν τόν ἔχω ξαναδεῖ. Εἶπε πώς ἔρχεται ἀπό ταξίδι.

ΓΡΙΑ — Πῶς τόν λένε;

ΒΑΣΩ — Δῆμο. Δέ μοῦ 'πε ἐπίθετο.

ΓΡΙΑ — Καί τί τόν θέλει τό δικό μας;

ΒΑΣΩ — Δέν εἶπε. Μοναχά πώς ἔρχεται ἀπό τό Βλάση.

ΓΡΙΑ — Ποιός εἶναι πάλι αὐτός ὁ Βλάσης. *(Παύση. Ἡ Βάσω πάει καί κάθεται σέ μιάν ἄκρη).*

ΒΑΣΩ —Ἔχω ἕνα προαίσθημα.

ΓΡΙΑ —Ὅπως καί τότε.

ΒΑΣΩ —Ἔχω ἕνα προαίσθημα.

ΓΡΙΑ — Καλό ἤ κακό;

ΒΑΣΩ — Δέν ξέρω. Σάν νά 'χει τελειώσει κάτι καί ν' ἀρχίζει κάτι ἄλλο.

ΓΡΙΑ — Καλό ἤ κακό;

ΒΑΣΩ — Καλό. Γιατί αὐτό θά εἶναι τό τελευταῖο. Ὅ,τι εἶναι τελευταῖο σ' ἀνακουφίζει ἔτσι κι ἀλλιῶς, ἔ; *(Παύση).*

ΓΡΙΑ — Ρίξε κανένα κάρβουνο.

ΒΑΣΩ — Χαίρεσαι πού ἀρραβωνιάζεται ὁ Νίκος;

ΓΡΙΑ — Δέν ἔπρεπε νά γίνει αὐτό.

ΒΑΣΩ — Γιατί; Ὅταν παντρεύτηκα ἐγώ δέν κρατιόσουνα ἀπό τή χαρά σου.

ΓΡΙΑ — Μέ εἶδες ποτέ νά χαρῶ γιά τίποτα;

ΒΑΣΩ — Ναί, ναί, χάρηκες γιατί νόμισες πώς θά μέ ξεφορτωνόσουνα, πώς θά 'φευγα ἀπό τήν Ἑλλάδα καί δέ θά μέ ξανάβλεπες.

(Πάει κοντά της καί τήν ἀγκαλιάζει). Ὅμως ἐγώ θά σ' ἄφηνα ποτέ μόνη σου; Θά 'φευγα χωρίς ἐσένα;

ΓΡΙΑ — Δέν καταλαβαίνω τί λές. Πάντως νά χαρῶ δέ θά μέ δεῖς ποτέ. Ποτέ!

ΒΑΣΩ — Μή σώσεις! Τ' ἀκοῦς; Μή σώσεις! *(Τρέχει ν' ἀνοίξει τό μπαοῦλο).*

ΜΙΚΡΗ *(στή Γριά)* —Ἐγώ χαίρομαι πού ἀρραβωνιάστηκε ὁ Νίκος μας. Χαίρομαι-χαίρομαι-χαίρομαι.

ΓΡΙΑ —Ὁ Νίκος μας... Δικός σου εἶναι;

ΜΙΚΡΗ —Ἔτσι τόν λέμε.

ΓΡΙΑ — Μπάς καί φαντάζεσαι πώς εἶναι κι ἀληθινός σου ἀδερφός;

ΜΙΚΡΗ — Εἶναι. Ὁ ἴδιος μοῦ τό 'πε. Ἀφοῦ ὁ μπαμπάς μου παντρεύτηκε τήν ἀδερφή του, γίναμε συγγενεῖς.

ΓΡΙΑ — Προγόνι εἶσαι καί θά 'σαι σ' ὅλη σου τή ζωή.

ΜΙΚΡΗ — Καλέ γιαγιά...

ΓΡΙΑ — Μή μέ λές γιαγιά!

ΜΙΚΡΗ —Α! Τά προικιά! Τά προικιά τῆς νύφης! Τό πέπλο, τό πέπλο! Εἶν' αὐτό ποῦ φοροῦσε ἡ ἀληθινή μου μάνα! Τό γνώρισα! Τό εἴχαμε φυλαγμένο!

ΒΑΣΩ — Σιγά, μήν τραβᾶς.

ΜΙΚΡΗ — Βγάλτα, βγάλτα νά ξετσαλακώσουν!

ΓΡΙΑ —Ἄστε το κεῖ. Μήν τό βγάζετε!

ΒΑΣΩ *(Κλείνει τό μπαοῦλο)* — Δῶρα γιά τό Νίκο εἶναι. Σά νά μήν τόν πολυαγαπᾶς τό μικρό, ἔ;

ΓΡΙΑ — Τό παιδί μου δέν ἀγαπῶ;

ΒΑΣΩ — Λυπᾶσαι πού παντρεύεται. Πειράζεσαι πού παίρνει ξένη.

ΓΡΙΑ — Ξένη, δικιά μας, ὅλες ἴδιες εἶναι.

ΒΑΣΩ — Θαρρῶ πώς σέ καίει καί σέ παρακαίει.

ΓΡΙΑ — Εἶπα. Εἶναι μικρός ἀκόμα. Δέν κάνει γιά γάμους.

ΒΑΣΩ —Ἐνῶ ἐγώ ἤμουνα μεγάλη κι ἔπρεπε νά πάρω

ὁποιον κι ὁποιον.

ΓΡΙΑ — Μὲ εἶδες ν' ἀνακατευτῶ καθόλου; Μόνη σου τά τελείωσες.

ΒΑΣΩ — Θά μποροῦσα νά πάρω τόν καλύτερο, τό ξέρεις καλά.

ΓΡΙΑ — Τότε, τί τόν μάζεψες τόν ξεκούτη μέ τό βλαμμένο;

ΒΑΣΩ — Γιατί κι ἐγώ γριά εἶμαι πιά. Γέρασα μάνα. Γέρασα.

ΓΡΙΑ — Ξενιτευτήκαμε κι ἀπό πάνω γιά χάρη του.

ΒΑΣΩ — Γι' αὐτό τό 'κανα, γιά νά ξενιτευτῶ. Εἶναι ὡραῖα ἐδῶ. Γιατί δέ βγαίνεις ποτέ νά δεῖς πόσο ὡραῖα εἶναι; Ἔπειτα παραπονιέσαι πώς ἀρχίζεις νά τά χάνεις. Εἶναι νά μήν τά χάσεις μέ τέτοια κλεισούρα;

ΓΡΙΑ — Βλέπω κι ἀπό δῶ πόσο ὡραῖα εἶναι.

ΒΑΣΩ — Κοροϊδεύεις; Τί βλέπεις ἀπό ἐδῶ; Τά τρακτέρ πού πᾶνε νά λιώσουν τά σκουπίδια; Ἐδῶ εἶναι σκουπιδαριό γι' ἀνθρώπους σάν καί μᾶς.

ΓΡΙΑ — Καί στήν Ἑλλάδα σέ σκουπιδαριό μέναμε.

ΒΑΣΩ — Βλέπεις;

ΓΡΙΑ — Αὐτό ἤξερα, αὐτό μοῦ ἄρεσε.

ΒΑΣΩ — Ἔλα νά σέ πάω μιά βόλτα αὔριο. Θά περπατᾶμε σιγά-σιγά, δέ θά κουραστεῖς. Δέκα λεφτά θέλει γιά τό λεωφορεῖο. Βγαίνεις ἀπό δῶ καί τότε ἀρχίζουν τά ὡραῖα. Νά δεῖς κήπους νά χάσεις τό νοῦ σου, νά δεῖς ἐκκλησιές σάν κάστρα καί μαγαζιά μέ δέκα πατώματα φωτισμένα μέρα μεσημέρι σάν ὅταν ἔχουν ἐγκαίνια.

ΓΡΙΑ — Χαρά στόν περίπατο. Καί σέ μᾶς, ἄμα φεύγαμε καί κατεβαίναμε στό λιμάνι ἄρχιζαν τά ὡραῖα. Καφενεδάκια ὅσα ἤθελες καί ψάρια τηγανιτά καί κεῖνα τά γρύ-γρύ μακριά. Σάν μέρα. Ἐκεῖ μάλιστα. Ἄξιζε ἡ βόλτα.

ΒΑΣΩ — Ναί, καί σάν ἔπαιρνες τόν ἠλεχτρικό κι ἀνέβαινες στήν Ἀθήνα καί τράβαγες κατά τίς φυλακές ἦταν ἀκόμη καλύτερα.

ΜΙΚΡΗ — Ἐμένα, ὁ Βασιλικός Κῆπος μ' ἄρεσε πιό καλά ἀπ' ὅλα.

ΓΡΙΑ— Ἔ, λοιπόν, ναί. Στίς φυλακές. Ἐγώ ἕνα δρόμο ἤξερα — ὅλη μου τή ζωή. Κι αὐτόν δέν τόν ἔχω πιά. Κόψε τήν κουβέντα.

ΒΑΣΩ — Κι ἕνα γιό εἶχες, τό μεγάλο, καί στόν ἔκοψα κι αὐτόν, ἔ; Μάνα δέ μ' ἀγαπᾶς. Οὔτε καί τό Νίκο — Θαρρῶ θά προτιμοῦσες νά 'χαμε πεθάνει.

ΓΡΙΑ — Δεκάξι χρόνια τά ἴδια πράματα λές.

ΒΑΣΩ — Πές το ἐπιτέλους, παραδέξου το! Θά σοῦ κάνει καλό — πεθαμένοι, μάνα, νεκροί, ὁ Νίκος κι ἐγώ!

ΜΙΚΡΗ — Πές της το, πές της το ἀφοῦ τό θέλει!

ΒΑΣΩ — Σκάσε σύ.

ΜΙΚΡΗ — Μά καλέ μαμά, σέ βασανίζει. Ἀφοῦ θά στό πεῖ στό τέλος, ἔτσι δέν κάνει πάντα; Σέ πεισμώνει πρῶτα καλά-καλά. Σκατοκουβέντες εἶναι αὐτές — δέ μ' ἀρέσουν. *(Στή γριά):* Πές της το, πές της το, ἀλλιῶς δέ θ' ἀνοίξει τό μπαοῦλο.

ΒΑΣΩ — Σκασμός ἐσύ — ποτέ δέν τόλμησε νά μοῦ τό πεῖ. Σήμερα ὅμως θά τό πεῖ. *(Στή γριά):* Θέλω νά τ' ἀκούσω. Θά σοῦ κάνει καλό.

(Παύση μεγάλη).

ΓΡΙΑ — Νά μήν εἴχατε γεννηθεῖ σεῖς οἱ δυό, ἴσως. Πεθαμένοι, ὄχι.

ΒΑΣΩ — Σκέψου, μάνα. Μονάχα ὁ Θανάσης κι ἐσύ. Οἱ δυό σας — τίποτα δέ θά 'χε γίνει τότε στήν κουζίνα...

ΓΡΙΑ — Κακιά ὥρα ἦταν. Ὁ Θανάσης εἶναι καλός.

ΒΑΣΩ — Λεβέντης μάνα, ἔ; Μέ τά σγουρά του τά μαλλιά.

ΓΡΙΑ — Ποῦντα τώρα, ἔχουν ἀσπρίσει πιά.

ΒΑΣΩ — Τήν τελευταία φορά στό ἐπισκεπτήριο, πάει μισός χρόνος, ἔ, μισό χρόνο λείπουμε, ἦτανε κίτρινος σάν τό θειάφι ἀπό τήν κλεισούρα. *(Παύση).* Τί τίς ἤθελες τίς ἄλλες γέννες; Οἱ δυό σας, ἔφτανε. Τίποτα δέ θά 'χε συμβεῖ. Θά σ' ἔπαιρνε ἀγκαζέ, κι ἄχ σουλάτσα στήν παραλία καί καϊμάκι παγωτό καί σινεμά. Ἄκου, αὔριο θά πᾶμε νά τοῦ ἀγοράσουμε ἕνα κουστούμι τοῦ Θανάση καί θά τοῦ τό στείλουμε. Πράσινο κοτλέ, κι ἄσπρο πουκάμισο μέ γιακά σηκωτό πού 'ναι καί στή μόδα.

ΓΡΙΑ — Στή φυλακή μέσα θά τοῦ στείλουμε τό κοτλέ τό κουστούμι;

ΒΑΣΩ — Θά τό φορέσει, τί πειράζει, πάντα τοῦ ἄρεσαν τά λοῦσα. Θά κάνει τό κομμάτι του στούς ἄλλους.

ΓΡΙΑ— Τί σουλάτσα μοῦ λές καί κουστούμια, ὁ Θανάσης ἦταν σοβαρός.

ΒΑΣΩ — Κι ὁ Νίκος εἶναι.

(Παύση).

ΓΡΙΑ — Καί μ' αὐτό; Τόν κουβάλησες τώρα ἐδῶ νά δουλεύει στίς πίσσες.

ΒΑΣΩ — Μόνος του γύρεψε νά 'ρθει.

ΓΡΙΑ — Τόν σέρνεις ἀπό τή μύτη, ἀνάθεμά σε.

ΒΑΣΩ —Ἀνάθεμά με πού νά 'χα πεθάνει προτοῦ — πές το λοιπόν, τό λές πάντα σάν θυμώνεις. Μ' ἀρέσει νά σέ τσιγκλίζω γιά νά τό λές. Προτοῦ ὁ φονιάς ὁ γιός σου γίνει φονιάς γιά χάρη μου!

ΓΡΙΑ — Θά βαστηχτῶ ὅσο μπορῶ. Δικό σου εἶναι τό σπίτι, μπορεῖ νά μέ πετάξεις ἔξω σάν σκυλί.

ΒΑΣΩ — Δέ σέ πετῶ, πές το.

ΓΡΙΑ —Ἐσύ; Τέτοια πού εἶσαι; Μιά πεντάρα δέ μοῦ 'δινες, νά τοῦ πάω ἕνα τσιγάρο!

ΒΑΣΩ — Τοῦ πήγαινα ἐγώ ὅ,τι ἤθελε — ψέμματα;

ΓΡΙΑ — Δέν ἦταν τό ἴδιο.

ΒΑΣΩ —Ὡς καί μέ ταξί σέ πήγαινα τότες πού ἀρρώστησες, νά βλέπεις τό φονιά τό γιό σου!

ΓΡΙΑ — Θά βαστηχτῶ ὅσο μπορῶ. Εἶσαι ἱκανή γιά ὅλα.

ΒΑΣΩ — Τί φοβᾶσαι;

ΓΡΙΑ — Ξέρω κι ἐγώ; Ἐσύ μπορεῖ καί στήν ἀστυνομία νά μέ παραδώσεις. Καί τούτους ἐδῶ τούς φοβᾶμαι, δέν τούς ξέρω. Κάτω σέ μᾶς τούς εἶχα μάθει πιά ἀπέξω κι ἀνακατωτά. Οἱ χωροφύλακες, αὐτοί ἦταν ἡ ζωή μου. Κι ἔπειτα μοῦ μιλᾶς γιά κουστούμια καί...

ΒΑΣΩ — Καί μένα τί θαρρεῖς πώς ἦταν ἡ ζωή μου, ἐμένα. Σκυλίσια δουλειά, καί τά κλάματά σου, καί τά πειράγματα τῶν ἀντρῶν στό δρόμο. Ἐδῶ τουλάχιστον οἱ ἄντρες δέ σέ πειράζουν. Ἔχεις τήν ἀξιοπρέπειά σου.

ΓΡΙΑ — Χμ. Γέρασες πιά, τό 'πες καί μόνη σου. Αὐτό ἔλειπε νά σέ πειράζουν ἀκόμα στό δρόμο.

ΒΑΣΩ — Δέ μέ νοιάζει ὅ,τι κι ἄν λές. Ἐδῶ θά γίνει τό σπίτι μου. Τό μόνο σπίτι πού ἀγάπησα, ἐδῶ θά μείνω. Μ' ἀρέσει. Κι ἄς πάει νά γράφει ὁ πατέρας της νά γυρίσουμε πίσω.

ΜΙΚΡΗ — Μάνα, μή φύγουμε, μ' ἀρέσει ἐδῶ.

ΓΡΙΑ — Πάει, τό πῆρες καί τό βλαμμένο στό λαιμό σου.

ΒΑΣΩ —Ἐδῶ θά φτιάξω ἕναν κῆπο. Βλέπεις;

ΓΡΙΑ — Στό σκουπιδαριό!

ΒΑΣΩ — Δυό τετράγωνα παρακάτω ἀπ' τή δουλειά μου χτίζουν κάτι μέ κόκκινη πέτρα. Θά κουβαλήσω μερικές

ἀπ' αὐτές, κι ἐδῶ ἀπό κάτω, ἀπό τοῦτο τό παράθυρο, θά φτιάξω ἕνα μικρό τόσο δά κιοσκάκι. Θά βάλω ἕνα ντιβανάκι νά καθόμαστε, γλαστροῦλες γύρω-γύρω, κι ὅταν ὁ Νίκος θά κάνει μωρό θά βάλουμε ἐκεῖ τήν κούνια του.

ΜΙΚΡΗ — Νά βάλεις γύρω-γύρω συρματόπλεγμα, γιατί ἐδῶ τριγυρίζουν παλιόπαιδα.

ΒΑΣΩ — Θά βάλω ἀπ' ὅλα, ἔννοια σου. Κανείς δέ θά πλησιάζει ἀπ' τά γύρω βρωμόσπιτά τους — θά 'ναι δικό μας, κατάδικό μας, μέ τζάμι ἀπό πάνω, στολισμένο κι ὄμορφο, νά πίνουμε τόν καφέ μας τό πρωί. Καί δέ θά ξαναπάω στή δουλειά. Θά μένω ὅλη μέρα μαζί σας. Θά σᾶς τό 'λεγα αὔριο στόν ἀρραβώνα. Τό πῆρα ἀπόφαση.

ΓΡΙΑ — Σ' ἔχω ἄξια νά τό κάνεις. Νά μᾶς ἀφήσεις νά ψοφήσουμε ἀπό τήν πείνα.

ΒΑΣΩ —Ἔχω κομπόδεμα, τί θαρρεῖς;

ΜΙΚΡΗ — Θά σταματήσεις τή δουλειά; Μοῦ 'ταξες πώς θά μέ πᾶς μιά μέρα νά δῶ κεῖνο τό ὡραῖο μέρος πού δουλεύεις.

ΒΑΣΩ — Θά σέ πάω κουτό, τί σέ νοιάζει;

ΜΙΚΡΗ — Κι ὁ μπαμπάς πού εἶν' ἄρρωστος; Θέλει νά γυρίσουμε στήν Ἑλλάδα. Εἶπε πώς δέ θά στείλει ἄλλα λεφτά.

ΒΑΣΩ — Εἶναι κι ὁ Νίκος. Ὁ Νίκος καί ἡ Γκρέτα θά δουλεύουν γιά μᾶς, τά 'χω κανονίσει. Καιρός νά ξεκουραστῶ κι ἐγώ. Ὁ Νίκος θά τά βγάλει μιά χαρά πέρα τώρα πού θά παντρευτεῖ. Γιά νά δοῦμε τί μᾶς ἔστειλε ὁ μπαμπάς.

(Ἀρχίζει νά βγάζει τά πράγματα. Τήν ἔχει πιάσει μιά ὑπερδιέγερση).

Αὐτό θά 'ναι τοῦ Νίκου — φέρε κρεμάστρα γρήγορα! Ἄστα τ' ἄλλα! Φέρε τήν κρεμάστρα.

ΜΙΚΡΗ — Τό μεταξωτό μου, νά 'το! Ἄχ ἕνα κουβάρι ἔγινε!

ΒΑΣΩ — Φέρε κρεμάστρες, θά στό σιδερώσω.

ΜΙΚΡΗ — Νά τό τραβήξω. *(Τό τραβᾶ καί μαζί κι ἕνα φουστάνι, ἡ Βάσω τό παίρνει στά χέρια της).*

ΒΑΣΩ — Στάσου, ἐδῶ, κάτι γράφει: Γιά τή γυναίκα τοῦ Νίκου. *(Τό πετᾶ· τραβᾶ ἄλλο).* Κι αὐτό;

(Ἀρχίζει νά γδύνεται).

ΓΡΙΑ — Τί κάνεις ἐκεῖ. Τό ξένο φόρεμα θά βάλεις;

ΒΑΣΩ — Δέν εἶναι ξένο. Γιά μένα θά τό 'στειλε. Θά τό δοκιμάσω! *(Στή Μικρή):* Κούμπωσέ με.

ΜΙΚΡΗ —Ἄχ τί ὄμορφη! Κούκλα σέ κάνει!

ΓΡΙΑ — Τῆς Γερμανίδας θά τό 'στειλε. Βγάλτο γρήγορα. Κόκκινο φουστάνι σάν τήν μπεμπέκα!

ΜΙΚΡΗ — Κούκλα, κούκλα καλέ μαμά!

ΒΑΣΩ — Στά μέτρα μου εἶναι. Ἔλα κούμπωσέ με.

ΜΙΚΡΗ — Πάνω σου τό 'ραψαν;

ΒΑΣΩ —Ἔχει μικρά κουμπάκια, πρόσεξε.

ΜΙΚΡΗ — Τά παπούτσια μου!

ΒΑΣΩ — Μωρέ ἄστα τά παπούτσια καί κούμπωσέ με γρήγορα!

ΜΙΚΡΗ — Μάνα...

ΒΑΣΩ — Μή μέ λές μάνα. Γρήγορα!

ΜΙΚΡΗ — Κάπου ἔχει σκαλώσει!

ΒΑΣΩ — Πρόσεχε!

ΓΡΙΑ — Τί τό τραβᾶς ἔτσι.

ΜΙΚΡΗ — Μιά στιγμίτσα. Ἄχ!

ΓΡΙΑ — Τό 'σκισες παλιοκόριτσο.

ΜΙΚΡΗ — Σκάσε καί σύ.

ΓΡΙΑ — Βρωμιάρα, τό 'σκισες τό ξένο ροῦχο. Γρουσούζα!

ΜΙΚΡΗ *(Ὁρμᾶ ξαφνικά στή Γριά)* — Βούλωστο πιά παλιόγρια, μέ γλωσσόφαγες!

(Ἡ Βάσω πλησιάζει τή μικρή ἀργά. Εἶναι τρομερή, τήν ἁρπάζει ἀπ' τά μαλλιά, τή χαστουκίζει δυνατά, τή ρίχνει κάτω. Ἡ μικρή ἀνασηκώνεται, γονατίζει καί κλαίει λυπητερά. Ἕνα κλάμμα ἀργόσυρτο. Ἡ Βάσω βγάζει ἀπ' τό μπαοῦλο ἕνα τούλινο πέπλο νύφης, τό κοιτάζει, ἔπειτα πλησιάζει τή μικρή καί σάν γιά νά τήν παρηγορήσει τῆς τό φοράει προσεχτικά. Τήν ἀγκαλιάζει τρυφερά).

ΒΑΣΩ — Τό χρυσό μου, τό μωρό μου *(τῆς ταχτοποιεῖ τά μαλλιά κάτω ἀπό τό πέπλο),* τό ὀρφανό μου.

(Ἡ Μικρή σταματᾶ τό κλάμμα, δέν τολμᾶ νά πιστέψει σέ τόση εὐτυχία· κοιτάζει μπροστά, τρισάθλια καί ἐκστατική, μέ τό πέπλο στά μαλλιά). Σκοτάδι, δευτερολέπτων.

(Ἀμέσως μετά ἡ Μικρή, μέ τό πέπλο πάντα, μπροστά κι ἀριστερά, ὄρθια, μόνο αὐτή φωτισμένη, οἱ ἄλλες δυό, σκοτεινές φιγοῦρες, ἀκίνητες πίσω).

ΜΙΚΡΗ — Μπαμπά, ἐγώ εἶμαι. Ναί. Πάλι τηλεφωνᾶς. Βράχηκα ὥσπου νά 'ρθω, ἔπρεπε νά περάσω ἀπέναντι. Ὄχι δέν μπορεῖ νά 'ρθεῖ ἐκείνη. Μπαμπά, μήν τηλεφωνᾶς, θυμώνει πού ξοδεύεις τά λεφτά σου στά τηλέφωνα. Ναί, ναί, τό πήραμε τό μπαοῦλο. Τά παπουτσάκια καλά εἶναι. Φχαριστῶ. Μή μᾶς λές νά 'ρθουμε στήν Ἑλλάδα, μπαμπά. Εἶναι ὡραῖα ἐδῶ. Ἄχ ὄχι πίσω, δέ θέλω! Ἡ Βάσω μοῦ 'πε πώς θά μέ βάλει πωλήτρια σέ κατάστημα. Ἄκου — μά ἄκου πρῶτα! Θά φορέσω ρόζ ποδίτσα, μπλέ γιακά καί θά κατσαρώσω τά μαλλιά μου, λέει. Ναί, περνᾶμε ὡραῖα μέ τή Βάσω, δοκιμάσαμε τά φουστάνια. Καί τό πέπλο. Αὔριο θά γίνει ὁ ἀρραβώνας. Ναί. Τρελό γλέντι εἶπε ἡ Βάσω, θά φέρουν καί ἀκορντεόν. Ὄχι, ὄχι. Δέν μπορῶ νά τή φωνάξω. Θά χαλάσει τό φουστάνι της, βρέχει σοῦ λέω. Ἄντε γειά σου. Ἄχ μπαμπά μήν κρατᾶς τόσην ὥρα τό τηλέφωνο, εἶναι ἀκριβό ὥς ἐδῶ. Ναί, ναί. Γειά σου μπαμπά, κι ἐγώ.

Μουσική δυνατά. Σκοτάδι.

3.

ΓΡΙΑ - ΒΑΣΩ - ΜΙΚΡΗ - ΝΙΚΟΣ

(Τά πράγματα τοῦ μπαούλου σκόρπια ἐδῶ καί κεῖ).

ΝΙΚΟΣ —Ἔγινε μιά φασαρία στό ἐργοστάσιο. Σκοτώθηκε κάποιος καί κάνουν ἀνακρίσεις. *(Παύση).* Μάζεψαν μερικούς καί τούς κράτησαν. Τούτη τή φορά πάει, δέ γλυτώνουν ὅσοι δέν ἔχουν κανονική. Πιάσαν καί τόν ἐπιστάτη γι' αὐτό.

ΓΡΙΑ — Κι ἐσύ;

ΝΙΚΟΣ — Μίλησε ὁ ἀδελφός τῆς Γκρέτας καί μ' ἄφησαν. Μοῦ πῆραν βέβαια στοιχεῖο, διεύθυνση.

ΓΡΙΑ — Τί ἦταν αὐτός;

ΝΙΚΟΣ —Ὁ σκοτωμένος; Ἕνας πού δούλευε στά μπάζα. Ἔτσι, κάνα δυό φορές ἀπό μακριά τόν εἶχε πάρει τό μάτι μου. Καινούργιος!

ΓΡΙΑ — Δικός μας;

ΝΙΚΟΣ — Φυσικά, γιά νά τόν προσέξω. Αὐτός, κοίτα νά

δεῖς, ἦταν σκοτωμένος ἀπό μέρες. Παραχωμένος. καί σήμερα πού μπῆκε ἡ μπουλντόζα τόν ἀνακάλυψαν.

ΓΡΙΑ — Δυστύχημα θά 'ταν.

ΝΙΚΟΣ —"Α μπά, μαχαιρωμένο τόν εἶχανε. "Αμα ἦταν δυστύχημα θά κάνανε τόση φασαρία; Θά τό περνοῦσαν στή ζούλα. 'Αλλά ἐδῶ ψάχνουν γιά μάρτυρες, βλέπεις.

ΓΡΙΑ — Σέ εἶδανε σένα πού ἤσουνα μάρτυρας;

ΝΙΚΟΣ *('Αφηρημένος)* — Ποιός νά μέ δεῖ; 'Εγώ δέν εἶδα τίποτα. "Ολα αὐτά πού σᾶς λέω τ' ἄκουσα ἀπ' τούς ἄλλους.

ΓΡΙΑ — Καί τότε τί ἤθελες καί ὑποχρεώθηκες στόν ἀδερφό τῆς Γκρέτας;

ΝΙΚΟΣ *(Τό ἴδιο)* — Μά τί φαντάζεσαι, πώς πῆγα καί παρακάλεσα. 'Ο ἄνθρωπος τυχαῖα μέ συνάντησε στήν καφετερία. "Εγινε τό καί τό, μοῦ εἶπε, τράβα καλύτερα σπίτι μή σέ μπλέξουν. "Αν χρειαστεῖ στοιχεῖα καί τέτοια, μή σέ νοιάζει, κανονίζω ἐγώ.

ΒΑΣΩ — Πέρασε ἕνας καί σέ ζήτησε. Εἶπε πώς εἴχατε ραντεβοῦ.

ΝΙΚΟΣ — Γιατί δέ μοῦ τό λές τόσην ὥρα;

ΒΑΣΩ — Θά ξανάρθει ὅπου νά 'ναι.

ΝΙΚΟΣ — Πῶς ἦταν; Γιατί δέν τοῦ 'πες νά μέ περιμένει;

ΒΑΣΩ — Δέν ἤξερα πώς εἶχες τόση πρεμούρα.

ΝΙΚΟΣ — Τί φάτσα εἶχε;

ΒΑΣΩ — Δέν τόν ξέρεις;

ΝΙΚΟΣ — Θέλω νά πῶ: ξανθός, μελαχροινός, κοντός, ψηλός; Γιά νά δῶ ἄν εἶναι αὐτός πού θά 'ρχόταν. "Ενας φίλος. Φίλος τοῦ Βλάση δηλαδή.

ΒΑΣΩ — Μελαχροινός, μᾶλλον μέτριος. Εἶχε κι ἕνα παιδί μαζί του.

ΝΙΚΟΣ — Τί παιδί;

ΒΑΣΩ —"Ισαμε δέκα χρόνων, σάν ἄρρωστο μοῦ φάνηκε.

ΝΙΚΟΣ —"Α! Καί τί σοῦ εἶπε; Γιατί μέ γύρευε;

ΒΑΣΩ — Δέν τόν ρώτησα.

ΝΙΚΟΣ —"Ελληνας ἦταν.

ΒΑΣΩ — Ναί.

ΝΙΚΟΣ —"Οχι ἀπ' τή δουλειά;

ΒΑΣΩ —"Οχι. 'Από ταξίδι εἶπε πώς ἐρχόταν, καί πώς εἶσαι εἰδοποιημένος. Θά ξανάρθει καί θά στά πεῖ ὁ ἴδιος. Νίκο, ἔλα δῶ...

ΝΙΚΟΣ *('Αφηρημένος)* —"Εγινε, ἔγινε κι αὐτή ἡ ἀνόητη ἱστορία μέ τά γατιά. Φοβᾶμαι πώς μερικοί-μερικοί μ' ἀποφεύγουν τώρα τελευταῖα.

ΒΑΣΩ —"Ελα ἐδῶ κοντά μου.

ΝΙΚΟΣ — Δέν ξέρω τί μέ εἶχε πιάσει αὐτές τίς μέρες, ἔτσι μοῦ 'χε ἔρθει κι ἐξαφανιζόμουν κάθε τόσο σέ κεῖνο τό πάρκιν. "Εχει ἕνα παλιό πάρκιν, σάν δασάκι, κοντά ἐκεῖ πού δουλεύω, κι ἐγώ τό 'σκαγα καί πήγαινα καί καθόμουν μόνος. Μ' ἔπιανε κάτι σάν νά πνιγόμουν, ἤθελα νά 'μαι μόνος. Καί λοιπόν, «Ποῦ ἐξαφανίστηκες πάλι», μέ ρωτοῦσαν. «Εἶχα πάει νά ταΐσω τίς γάτες», τούς ἔλεγα γιά δικαιολογία. "Επαιρνα καί νάυλον σακοῦλες, τάχα πώς κουβαλοῦσα ἀποφάγια. Μόνο πού τήν πάτησα, γιατί ἐδῶ δέν ἔχει καθόλου ἀδέσποτα ζῶα. Καί λοιπόν θά νομίσουν πώς τό φαντάστηκα.

(Πάει καί κάθεται πλάι στή Βάσω πού τόν ἀγκαλιάζει καί τόν κρατάει πάνω της).

'Ο Θύμιος μοῦ τό 'βαλε στό μυαλό — Κοίτα μήν ὑποψιαστοῦν οἱ ρωμιοί πώς σέ ξαναπιάνει τό κακό πού σ' ἔπιανε κάτω, τόσο θέλουν γιά νά σ' ἀρχίσουν τό δούλεμα. Στοῦ Θύμιου τό σπίτι δέν πατάει κανείς τους, ξέρεις, γιατί φοβοῦνται πώς εἶναι φθισικός, ἐνῶ αὐτός ὁ φουκαράς ἔχει ἄσθμα. *('Η Βάσω δίνει τσιγάρο στόν ἀδερφό της. Καπνίζουν μαζί).*

Ξέρεις, ὅλοι ἀπόρησαν πού θά κάνω γάμο στήν ἐκκλησία. Χαζός εἶσαι, μοῦ λένε. Κάνε πολιτικό — δοκίμασέ την, καί ἄν δέ σ' ἀρέσει κατεβαίνεις κάτω κι οὔτε γάτα οὔτε ζημιά.

ΓΡΙΑ — Καλά σοῦ λένε. Στεφάνια καί τρέχα γύρευε.

ΒΑΣΩ —'Ο Νίκος θά παντρευτεῖ στήν ἐκκλησία. Μέ παπά καί κουμπάρο. Καί μαῦρο κουστούμι. 'Αλλιῶς δέν εἶναι γάμος, εἶναι κοροϊδία. Θές νά μᾶς κοροϊδεύουν; Νά ποῦν πώς οὔτε σωστό γάμο δέν μποροῦμε νά κάνουμε;

ΓΡΙΑ — Μήν τήν ἀκοῦς, αὐτά δέν ἔχουν σημασία.

ΒΑΣΩ —'Εγώ κοντά στά σαράντα καί τό φόρεσα τό νυφικό. Κι ὅλη ἡ γειτονιά στάθηκε καί μέ κοιτοῦσε μ' ἀνοιχτό στόμα. Κίχ δέ βγάλαν, τό θυμᾶσαι;

ΓΡΙΑ — Ναί μά ἐκεῖ ἦταν 'Ελλάδα, ἐνῶ ἐδῶ — τί εἴμαστε ἐδῶ; Περαστικοί. "Αμα γυρίσει θά διαλέξει ὅποια θέλει νά κάμει καί γάμο κανονικό.

('Η Βάσω πάει καί στέκεται μπροστά της).

ΒΑΣΩ — Δέ θά γυρίσουμε. Βγάλτο ἀπό το νοῦ σου.

ΓΡΙΑ — Μήν τήν ἀκοῦς, ἀγόρι μου.

ΒΑΣΩ — Νίκο. Μίλα.

ΝΙΚΟΣ —'Εδῶ θά μείνω, μάνα, μ' ἀρέσει.

ΓΡΙΑ —"Αχ ἔτσι πάντα σ' ἔσουρνε ἀπ' τή μύτη. Κάθεσαι καί τήν παίρνεις τοῖς μετρητοῖς. Σ' ἔβγαλε ἀπ' τό γυμνάσιο.

ΝΙΚΟΣ — Σταμάτα αὐτήν τήν ἱστορία μέ τό γυμνάσιο.

ΓΡΙΑ — Αὐτή δέ σ' ἔβγαλε;

ΝΙΚΟΣ —"Αντε, πάλι τό θυμήθηκες.

ΓΡΙΑ — Καλά, καλά, δίκιο ἔχεις. Μά τί ἔκανε γιά σένα; Σέ κουβάλησε νά σπάζεις πέτρες.

ΝΙΚΟΣ — Γιά τόσο λίγο πού εἶμαι ἐδῶ, δέν εἶναι ἄσκημα λεφτά.

ΓΡΙΑ — Ναί, μά πᾶς καί σύ, χάθηκες — στίς πίσσες κατάντησες καί στά χώματα.

ΝΙΚΟΣ — Μήν ξαναπεῖς λέξη. Ξέρεις καλά πώς δέν κάνω γιά τίποτα καλύτερο!

(Παύση).

'Ο ἀδερφός τῆς Γκρέτας θά μοῦ βρεῖ μιά καλή δουλειά. Μέ χαρτιά κι ὅλα ἐντάξει.

ΓΡΙΑ — Πάει, σέ πουλήσανε καί σένα.

ΝΙΚΟΣ —"Αν εἶναι ἔτσι, κι ἡ Βάσω μας πουλήθηκε. Πῆρε τό γέρο γιά νά μᾶς ταΐζει ὅλους.

ΓΡΙΑ — Νά μᾶς ταΐζει — αὐτός ὁ ἀπένταρος, ὁ χτικιάρης.

ΝΙΚΟΣ — Ποῦ τό 'ξερε ἡ κακομοίρα;

ΓΡΙΑ — Αὐτή, τό 'ξερε καί τό παράξερε πώς ἦταν μπατίρης. 'Επίτηδες τόν παντρεύτηκε, γιά πεῖσμα. Γιά νά μᾶς ἀποτελειώσει.

ΒΑΣΩ — Σώπα, μάνα.

ΓΡΙΑ — Αὐτή, γιά ἕνα μαῦρο πεῖσμα ζεῖ.

ΒΑΣΩ — Κάναμε μιά συμφωνία.

ΓΡΙΑ — Δέν ξέρω γιά τί λές;

ΒΑΣΩ — Μιά ζωή ὁλόκληρη συμφωνήσαμε. "Οχι μπροστά στό Νίκο.

ΓΡΙΑ — Βάσω, τό παρατράβηξες τό σκοινί.

ΒΑΣΩ —'Εγώ;

ΓΡΙΑ — Αὐτόν ἐδῶ τό γάμο, ξέρω γιατί τόν κανόνισες.

Ναί τώρα τό βλέπω, λές ἀλήθεια, δέ θά γυρίσουμε πιά πίσω. Ἐδῶ θά μᾶς κρατήσεις γιά τά καλά.

ΒΑΣΩ — Κι ἔπειτα; Τί ἔχεις νά χάσεις;

ΓΡΙΑ — Μέ ξεγέλασες. Μοῦ 'στησες παγίδα, ὥς νά μέ φέρεις: ἐδῶ θά τελειώσω τή ζωή μου. Μπρός σέ τοῦτο τό παράθυρο. Νά βλέπω τίς μπουλντόζες νά τραβοῦν γιά τό σκουπιδαριό. Θέλω νά ξαναδῶ τό γιό μου. Κατάλαβες;

ΒΑΣΩ — Ἀποφάσισε. Τό Θανάση ἤ ἐμᾶς.

ΓΡΙΑ *(Μαζεύεται)* — Μέ κοροϊδεύεις. Πῶς νά γυρίσω μοναχή μου; Τό σπίτι τό ξενοίκιασες, τά πράγματα τά πούλησες. Δική μου δέν ἔχω πεντάρα τσακιστή.

ΒΑΣΩ — Μπούχτησα κάτω, τό κατάλαβες; Δέ θέλω νά γυρίσω.

ΓΡΙΑ — Κι ἐδῶ τί κάνεις, ἔ; Δούλα εἰσαι, αὐτό εἶσαι. Ξενοδουλεύεις ὅλη μέρα γιά ἕνα κομμάτι ψωμί, καί γυρνᾶς μέ πρισμένα πόδια γιά νά κάνεις οἰκονομία στά ναῦλα.

ΒΑΣΩ — Καί στόν Πειραιά δούλα ἤμουνα καί στήν Ἀθήνα τό ἴδιο καί εἶχα κι ἀτυχίες στά σπίτια πού πήγαινα — ὅλο μέ κακούς ἀνθρώπους ἔμπλεκα.

ΜΙΚΡΗ — Μάνα, θυμᾶσαι, κεῖνο τό ψηλό σπίτι πλάι στό Βασιλικό Κῆπο;

ΒΑΣΩ — Ναί, τό θυμᾶμαι.

ΜΙΚΡΗ — Εἶχα ἀνέβει νά σοῦ πῶ πώς ὁ μπαμπάς μᾶς περιμένει κάτω καί βγῆκε κείνη ἡ γυναίκα καί μ' ἔδιωξε. Δίκιο ἔχεις, ἦταν κακοί ἄνθρωποι.

ΒΑΣΩ — Σ' ἔδιωξαν, καρδούλα μου, γιατί ἡ κόρη τῆς κυρίας μου εἶχε μηνιγγίτη καί τό κρύβαν.

ΜΙΚΡΗ — Τί πά νά πεῖ αὐτό;

ΒΑΣΩ — Βαριά ἀρρώστια, πεθαίνεις.

ΜΙΚΡΗ — Νάτο πού τό θυμήθηκα. Εἴχαμε ἀνέβει στήν Ἀθήνα μέ τόν μπαμπά καί τό λεωφορεῖο μᾶς σταμάτησε ἔξω ἀκριβῶς ἀπό τόν Κῆπο. Κεῖνος περίμενε, καί μένα μ' ἔστειλε νά σέ φωνάξω. Θυμᾶσαι; Τό θυμᾶσαι; *(Παύση).*

ΒΑΣΩ — Ὅταν πέθανε καί τή σήκωσαν, ἡ κυρία μου μ' ἔβαλε νά ξαπλώσω στό κρεβάτι τῆς ἄρρωστης. Μ' ἔσπρωξε μέ τό ζόρι, νά πέσω στά σκεπάσματα. «Ξάπλωσε, καταραμένη, φώναζε, κυλήσου ἐδῶ. Στά σεντόνια της, σκύλα, σκύλα, σκύλα», κι ἐγώ πάλευα νά τῆς ξεφύγω. Γιατί, ἔξω, γινόταν μεγάλη γιορτή καί περνοῦσαν ἄνθρωποι τραγουδώντας καί χτυποῦσαν οἱ καμπάνες, ἤθελα νά τούς δῶ κι ἐγώ. Κι αὐτή φώναζε: «Κλεῖστε τά παράθυρα, κλεῖστε τα, κάνει ρεῦμα, κι αὐτά τά βρωμόσκυλα περνοῦν ἀπό κάτω. Ρίχτε τους βραστά νερά, κάψτε τους!».

«Ἔμπα μέσα σκύλα, σκύλα, σκύλα», οὔρλιαζε καί μέ τραβοῦσε ἀπ' τά πόδια. Πρόφτασα μονάχα κι εἶδα τίς σημαῖες πού περνοῦσαν καί τά λάβαρα. Κι ὅταν ἔπειτα μ' ἄφησε ἐπιτέλους νά φύγω, ὁ δρόμος κάτω ἦταν πιά ἔρημος. Σκισμένες ἐφημερίδες μόνο κι ἀποτσίγαρα. Νά τί εἶχε ἀπομείνει νά δῶ ἐγώ. Κι ἐκεῖ μπροστά στήν πόρτα τοῦ Κήπου, ἕνας γεράκος κουλουρτζής πεσμένος μπρούμητα, τόν εἶχαν ποδοπατήσει πάνω στόν ἐνθουσιασμό καί στήν ὁρμή τους. Καί τά λεφτά του σκόρπια, χάμω.

ΝΙΚΟΣ *(Μόνος του τελείως)* — Εἶπες παιδί... Αὐτός πού μοῦ στέλνει ὁ Βλάσης δέν ἔχει κανέναν μαζί του. Μοῦ τό τόνισε καθαρά: «Θά 'ναι μόνος του», μοῦ εἶπε.

ΒΑΣΩ — Ἐδῶ βγαίνω ἔξω τό πρωί καί εἶναι ἡσυχα. Φοράω χοντρά παπούτσια καί καπέλο. Κρύβω τό πρόσωπό μου γιά νά τό προστατέψω ἀπό τό κρύο. Δέν ἔχει ἥλιο ἐδῶ νά σέ στραβώνει. Οἱ ἄνθρωποι πού συναντῶ δέ μέ κοιτάζουν. Περνάω μπρός ἀπό τά φωτισμένα μαγαζιά κι ἀπό τά ζαχαροπλαστεῖα. Καί ἀπό τά πάρκα μέ τούς γέρους πίσω ἀπό τά κάγκελα, καί μπρός ἀπό τά θεόρατα ἀγάλματα κι ἀπό καμπαναριά — περνάω τόν τοῖχο ἐκεῖνο ἀπό κόκκινη πέτρα, κι ὅταν πιά πάει κι αὐτός, φτάνω ἐπιτέλους στό σπίτι τῆς κυρᾶς. *(Στρέφεται στή Γριά).* Αὐτῆς, πού λές πώς εἶμαι δούλα της.

ΜΙΚΡΗ — Μάνα, μοῦ 'πες πώς θά μέ πᾶς μιά μέρα νά τή δῶ. Νά κάτσω μέ τό κοριτσάκι της.

ΒΑΣΩ — Εἶναι τυφλό. Τό κρατᾶ πάντα ἀπ' τό χέρι.

ΓΡΙΑ — Τί ἀνάγκη ἔχει. Αὐτό τό σπίτι εἶπες πώς εἶναι σωστό παλάτι.

ΒΑΣΩ — Ἕνα παλάτι, ναί. Μόλις περνῶ τό φράχτη ἁπλώνεται μπροστά μου σάν παλάτι. Θέ μου τί ὁμορφιά! Ξαπλώνω στό κατώφλι καί βλέπω ὅλη αὐτή τήν ὁμορφιά. Ἡ γυναίκα τοῦ κηπουροῦ τρέχει καί μοῦ τρίβει τά πόδια μου νά ξεπριστοῦν. Ἀπ' τό μπαλκόνι ἡ κυρά μοῦ γνέφει καί μοῦ χαμογελᾶ καί δίπλα τό τυφλό της κοριτσάκι. Κι ἐκεῖνα τά λουλούδια... Ὡς πέρα...

ΝΙΚΟΣ *(Τό ἴδιο)* — Ὁ Θύμιος μοῦ τό 'βαλε στό μυαλό. Μοῦ 'πε: κοίτα μήν ὑποψιαστοῦν πώς ξαναρχίζεις τίς κρίσεις, χάθηκες. Θά σ' ἀποφεύγουν σάν λεπρό.

ΒΑΣΩ — Σταμάτα τίς βλακεῖες ἐσύ!

ΝΙΚΟΣ — Ἀναρωτιέμαι, ἄν αὐτός μέ τό παιδί τό ξέρει — θέλω νά πῶ ἄν πρόλαβε καί τοῦ τό 'πε ὁ Βλάσης — ὄχι πού μέ νοιάζει, μά θά 'θελα νά ξέρω πόσο στενά συνδέονται οἱ δυό τους. Κατάλαβες, αὐτό, μέ ἀφορᾶ ἐμένα. Ἄν τό συζητήσαν μεταξύ τους γιά τήν ἀρρώστια μου, θέλω νά πῶ, θά πεῖ πώς...

(Παύση).

ΒΑΣΩ *(Ξαφνικά)* — Σταμάτα Νίκο! Αὔριο ἀρραβωνιάζεσαι. Στήν μπάντα ὅλα. Θά σᾶς πάω ἔξω. Σέ μιά μπυραρία πού ξέρω.

ΜΙΚΡΗ — Ναί, ναί. Ἐκείνη μέ τά κόκκινα τραπεζομάντιλα. Καί θά μοῦ παραγγείλεις συκωτάκια τηγανιτά πού μ' ἀρέσουν.

ΒΑΣΩ — Συχνάζουν πατριωτάκια ἐκεῖ, ἀπ' αὐτούς πού τά οἰκονομᾶνε, θά τούς μποῦμε στή μύτη.

ΜΙΚΡΗ — Καί τούρτα σοκολάτα θέλω, μέ τά πολλά πατώματα.

ΒΑΣΩ — Τούρτα σοκολάτα. Καί σύ γαμπρέ, ἄχ, βάλς καί μπύρα μέ μιά ξανθιά! Ἄχ, θά σκάσουν ἀπ' τή ζήλεια τους τά ρεμάλια σά σέ δοῦν μέ τήν καινούργια φορεσιά καί τό ζιβάγκο. Καί ποῦ εἶσαι, τώρα θά δεῖς τό δῶρο γιά τή νύφη *(ὁρμᾶ καί φέρνει ἕνα μενταγιόν ἀστραφτερό κρατώντας το ψηλά),* θά τῆς τό δώσεις ἐκεῖ, μπροστά τους, νά σκάσουν καί νά πλαντάξουν οἱ ἀλητάραδες.

ΝΙΚΟΣ *('Αφηρημένος)* — Ποῦ τό βρῆκες αὐτό;

ΒΑΣΩ — Τ' ἀγόρασα.

ΝΙΚΟΣ — Σάν ἀληθινό εἶναι, ἀστράφτει.

ΒΑΣΩ — Ἀληθινό εἶναι.

ΝΙΚΟΣ — Ποῦ τό βρῆκες;

ΒΑΣΩ — Τό 'κλεψα.

ΝΙΚΟΣ — Ἀστειεύεσαι, βέβαια.

ΒΑΣΩ — Τό 'κλεψα.

ΓΡΙΑ — Τί εἶπες μωρή;

ΒΑΣΩ — Τό 'κλεψα ἀπό τό σπίτι πού δουλεύω.

ΜΙΚΡΗ — Παναγιά μου, δέν ἔχω ξαναδεῖ τέτοιο πράγμα. Κόκκινο εἶναι αὐτό στή μέση;

ΒΑΣΩ — Πορτοκαλί. Αὐτή ἡ πέτρα πρέπει νά 'ναι

σπουδαία.
ΝΙΚΟΣ — Αὐτά πάντως εἶναι σάν διαμάντια.
ΒΑΣΩ — *Εἶναι* διαμάντια. Σοῦ λέω πώς εἶναι ἀληθινό.
ΓΡΙΑ — Ψέμματα λές.
ΒΑΣΩ — Τό πῆρα ἀπ᾽ τά κοσμήματα τῆς κυρᾶς.
ΜΙΚΡΗ —Ἔκλεψες αὐτή τήν καλή κυρία πού λές;
ΒΑΣΩ — Ναί, γιατί ὄχι;
ΜΙΚΡΗ —Ἄν τῆς τό ζήταγες μπορεῖ νά στό ᾽δινε.
ΒΑΣΩ — Σοῦ μοιάζω γιά ζητιάνα; Μόνη μου τ᾽ ἅρπαξα.
ΓΡΙΑ — Κλέφτρα ἔγινες μωρή;
ΒΑΣΩ — Φονιάδες καί κλέφτες, γιατί ὄχι. Ἐμεῖς μποροῦμε ὅλα νά τά κάνουμε.
ΓΡΙΑ — Ψέμματα λές, δέ γίνεται.
ΒΑΣΩ — Ψέμματα! Νά, δές το πῶς ἀστράφτει.
ΓΡΙΑ — Πάει τρελάθηκε. Μίλα της ἐσύ.
ΒΑΣΩ — Σώπα Νίκο, μή λές τίποτα. Εἶναι τό δῶρο μου. Ἕνα μήνα ἑτοίμαζα τό κόλπο.
ΓΡΙΑ — Θά μᾶς πιάσουν, τῆς ἔστριψε ἐντελῶς.
ΒΑΣΩ — Αὐτοί; Οὔτε πού θά καταδεχτοῦνε νά μᾶς καταγγείλουν. Μά καί νά μᾶς ψάξουν δέ θά μᾶς βροῦν. Ἐδῶ χωμένους δέ θά μᾶς βροῦν. Κι ὅσο γιά κεῖ, φυσικά δέ θά ξαναπάω. Τέρμα ὁ κῆπος μέ τά μπαλκόνια. Τέρμα ἡ κυρά! Σᾶς τό ᾽πα!
ΓΡΙΑ — Θέ μου αὐτή εἶναι κόρη μου; Τή γέννησα ἐγώ;
ΒΑΣΩ — Ποτέ δέν εἶχες περηφάνια γιά τίποτα.
ΓΡΙΑ — Μέ τά σίδερα θά μᾶς τραβήξουν κι ἀπό δῶ.
ΒΑΣΩ — Μέ τά σίδερα, δέν ἔχεις περηφάνια.
ΓΡΙΑ —Ἄν λές ἀλήθεια — καί εἶσαι ἱκανή—, πάει, χαθήκαμε.
ΒΑΣΩ — Πάρτο Νίκο. Θέλω νά κάνεις στή γυναίκα σου βασιλικό δῶρο!
ΓΡΙΑ — Δῶστο δῶ!
ΒΑΣΩ —Ὄχι.
ΓΡΙΑ — Τρέμω ὁλόκληρη, ζαλίζομαι.
ΒΑΣΩ — Καί κάτω πάντα ἔτρεμες. Δέν ἔχεις περηφάνια μέσα σου. Οὔτε γιά τό Θανάση εἶχες περηφάνια.
ΓΡΙΑ — Μ᾽ ἄφησες ποτέ νά ᾽χω; Φονιά τόν ἀνέβαζες, φονιά τόν κατέβαζες.
ΒΑΣΩ — Τί σημασία εἶχε... Ἐσύ μέ πείσμωνες καί τό ᾽λεγα.
ΓΡΙΑ *(Ἔχει καταρρεύσει)* — Φονιά... φονιά...
ΒΑΣΩ — Δέν τό ᾽λεγα ἔτσι ὅπως νόμιζες.
ΓΡΙΑ *(Στό Νίκο)* — Μίλα της, κάνε κάτι. Πές της νά τό γυρίσει πίσω.
ΒΑΣΩ — Τό λές αὐτό στό Νίκο;
ΓΡΙΑ — Θά βροῦμε τόν τρόπο. Θά τό βάλεις πάλι στή θέση του.
ΒΑΣΩ — Τό λές αὐτό στό Νίκο; Μάνα, ξέρεις τί εἶν᾽ αὐτό; Δές το καλά. Δές το πῶς λάμπει. Τό χρῶμα του. Πορτοκαλί. Σάν πορτοκαλί λαμπιόνι φέγγει. Δέ σοῦ θυμίζει τίποτα ἡ λέξη αὐτή; Πορτοκαλί λαμπιόνι.
ΓΡΙΑ — Τί ἔχει νά κάνει...
ΒΑΣΩ — Πορτοκαλί λαμπιόνι. *(Πιάνει τό Νίκο καί τόν σέρνει μπροστά της σάν ἀσπίδα).* Εἶναι τό πορτοκαλί του λαμπιόνι. Αὐτό πού σοῦ ζητοῦσε νά μεσολαβήσεις γιά νά τοῦ δώσουν πίσω ὅταν ἀρρώστησε, ἔλεγε πώς μ᾽ αὐτό ἔβλεπε τή σκέψη του.
ΓΡΙΑ — Τί σχέση ἔχει. Θά μοῦ θυμίσεις τώρα τί ἔλεγε ὅταν τόν ἔπιασε ἡ κρίση;
ΒΑΣΩ — Αὐτό πού ἔλεγε πώς τοῦ ξερίζωσαν μέ τίς τανάλιες ἀπό τό κεφάλι.
ΓΡΙΑ — Τί ἔχει νά κάνει σοῦ λέω! Τώρα εἶναι καλά!
ΒΑΣΩ — Μάνα, ὁ Νίκος ἔκλαιγε καί σέ παρακαλοῦσε νά μεσολαβήσεις γιά νά τοῦ δώσουν πίσω αὐτό πού νόμιζε πώς τοῦ ᾽χαν πάρει ἀπό δῶ μέσα *(χτυπάει τό κεφάλι της).* Τόν εἶχαν φέρει σηκωτό ἀπ᾽ τό σχολεῖο κι ἐκεῖνος ἔκλαιγε καί οὐρλιαζε, δέν ἔβλεπε πιά, δέν ἄκουγε, δέν περπατοῦσε, κατρακύλαγε, ἔκλαιγε μάνα, ὅσο δέν ἔχει κλάψει ἄνθρωπος, κι αὐτοί τοῦ ἑκατό τόν τράβαγαν πίσω, καί οἱ νοσοκόμοι τοῦ μπῆγαν τίς ἐνέσεις, κι ἡ γειτονιά μᾶς χάζευε, κι ἐσύ τίποτα δέν μποροῦσες νά τοῦ κάνεις. Νάτο τό πορτοκαλί σου φῶς, μωρό μου!
ΓΡΙΑ — Μή, μήν τό παίρνεις. Μήν τ᾽ ἀγγίζεις! Ἄν λέει ἀλήθεια, νά πάρουμε τό σιδερόδρομο τώρα ἀμέσως. Στά μπουντρούμια θά μᾶς τραβήξουν οἱ Γερμανοί. Καί τοῦτον δῶ, πού κάνεις πώς τόν πονᾶς, τώρα εἶναι πού θά τόν χώσουνε γιά πάντα στό τρελάδικο.
(Παύση ἀπόλυτη).
ΝΙΚΟΣ *(Προχωρᾶ μπροστά, ἀφηρημένος)* — Αὐτόν πού πέρασε καί μέ ζήτησε, αὐτόν μέ τό παιδί. Τόν ἔχει στείλει ὁ Βλάσης γιά νά κάνουν κακό στό Θύμιο... Τόν ὑποψιάζονται γιά τούς φόνους πού ἔγιναν στό ἐργοστάσιο. Ὑποψιάζονται τό Θύμιο γιά χαφιέ. *(Παύση).* Βάλαν στό νοῦ τους νά τόν τιμωρήσουν. *(Παύση).* Κι ἐμένα μέ θέλουν μεσάζοντα!
ΒΑΣΩ *(κάθεται ἀπότομα κάτω)* — Ψεύτικο εἶναι, τ᾽ ἀγόρασα εἴκοσι μάρκα. *(Στή Γριά):* Ἡσύχασες τώρα;
(Στιγμιαία παύση).
ΝΙΚΟΣ — Δέ θά τούς τόν παραδώσω ποτέ!
Σκοτάδι.

4.

Ἴδιο σκηνικό ἀλλά ἡ δράση μπροστά, σάν σέ δρόμο. Φωτισμός ψυχρός. ΔΗΜΟΣ-ΝΙΚΟΣ και τό ΠΑΙΔΙ τοῦ Δήμου τυλιγμένο μέ ἕνα βαρύ παλτό. Κάθονται ἤ στέκονται δίπλα σ᾽ ἕνα πάγκο. Αἴσθηση ὅτι στέκονται στό δρόμο. Φοροῦν χοντρά παλτά.
ΝΙΚΟΣ — Κρυώνω, κρυώνω φοβερά. Λές νά μήν ἔρθει;
ΔΗΜΟΣ — Ἀκόμα δέν εἶναι οὔτε ἑφτά.
ΝΙΚΟΣ — Δέ θά ᾽ρθει. Θά φοβηθεῖ τόν καιρό. Τόν πειράζει στό ἄσθμα.
ΔΗΜΟΣ —Ἄν δέν ἔρθει, θ᾽ ἀνέβεις σπίτι του καί θά τόν πάρεις. Θά τοῦ πεῖς πῶς ἔχεις κάτω ταξί.
ΝΙΚΟΣ — Τρελός εἶσαι. Θά πιστέψει ὁ Θύμιος πώς ἔχω λεφτά γιά ταξί! Ξέρεις πόσο γράφει τό ταξί ἀπό δῶ ὡς τό σπίτι μου;
ΔΗΜΟΣ — Ναί, μά ἔχεις τή δικαιολογία τοῦ ἀρραβώνα σου. Μπορεῖς, διάολε νά κάνεις ἕνα ἔξτρα ἔξοδο. Ἕνα φίλο ἔχεις.
ΝΙΚΟΣ — Αὐτό εἶναι ἀλήθεια. Μόνο ὁ Θύμιος μοῦ ἔμεινε. Ἀπό τότε πού ἔφυγε ὁ Βλάσης. Εἶμαι δύσκολος στίς παρέες.
(Παύση).
Ξέρεις... Ἔτσι ἀκριβῶς σέ φανταζόμουνα. Μόλις μοῦ ᾽παν στό σπίτι πώς κάποιος μέ ζήτησε, τό κατάλαβα πώς θά ᾽σουν ἐσύ. Βέβαια δέν περίμενα καί κανέναν ἄλλο. Τό παιδί μέ μπέρδεψε. Δέν ἤξερα πώς ἔχεις παιδί. Τί τό σέρνεις μαζί σου τό ἔρημο. Θά παγώσει.
ΔΗΜΟΣ — Εἶναι γερά ντυμένος.

ΝΙΚΟΣ — Θά τό φύλαγε ἡ ἀδερφή μου ὡς νά γυρίσουμε. Σάν νά μή μᾶς ἔχεις πολλή ἐμπιστοσύνη.

ΔΗΜΟΣ — Τόν παίρνω πάντα μαζί μου.

ΝΙΚΟΣ —Ἄν εἶχες ἐμπιστοσύνη, θά μ᾽ ἔστελνες μονάχο στό ραντεβοῦ μέ τό Θύμιο. Δέ θά ᾽ρχόσουν κι ἐσύ. Πάντως αὐτό τό ταλαιπωρεῖς ἄδικα.

ΔΗΜΟΣ —Ἄν δέν εἶμαι μαζί του, φοβᾶται. Δέν εἶναι μαθημένος μέ κόσμο.

ΝΙΚΟΣ —Ἔτσι γεννήθηκε;

ΔΗΜΟΣ — Ναί.

ΝΙΚΟΣ — Θά χιονίσει πάλι. Δέν μπορῶ νά συνηθίσω αὐτό τό πολύ χιόνι. Θέλω νά εἶμαι σπίτι μου, ἀλλιῶς φοβᾶμαι πώς θ᾽ ἀποκλειστῶ ἐδῶ δά, στή μέση τοῦ δρόμου. Θά μέ σκεπάσει ὁλόκληρο. Μή σοῦ φαίνεται παράξενο. Καταγόμαστε ἀπό ὀρεινή περιοχή, ψηλά, ἔξω ἀπό τή Φλώρινα, ἀπ᾽ τό Καστροχῶρι συγκεκριμένα, καί φαίνεται πώς ὅταν ἤμουν μωρό ἄκουγα ὅλο ἱστορίες γιά χιόνια καί ἀποκλεισμούς. Θά μοῦ ᾽χει μείνει στό ὑποσυνείδητο. ᾽Εσύ ἀπό ποῦ εἶσαι;

ΔΗΜΟΣ — Νησιώτης, Σαντορίνη.

ΝΙΚΟΣ — Εἶστε πολύ στό κολλητό μέ τό Βλάση;

ΔΗΜΟΣ —᾽Αρκετά.

ΝΙΚΟΣ — Τό καλοκαίρι μαζί τό περάσατε;

ΔΗΜΟΣ — Κάναμε κάτι λίγα μπάνια.

ΝΙΚΟΣ — Στό νησί σου;

ΔΗΜΟΣ — Ὄχι δά. Σκαραμαγκά, Φάληρο, καμιά φορά καί Κινέττα.

ΝΙΚΟΣ —᾽Ως φαίνεται δέ σκοπεύει νά γυρίσει. Μοῦ ᾽χε πεῖ πώς ἄν ἔβρισκε δουλειά στήν ᾽Ελλάδα θά ᾽μενε καί θά πήγαινε στό γυμνάσιο.

ΔΗΜΟΣ — Θαρρῶ πώς κάτι βρῆκε.

ΝΙΚΟΣ — Γκαρσόνι μήπως.

ΔΗΜΟΣ — Θά σέ γελάσω.

ΝΙΚΟΣ — Βλέπεις, ἔχει κάνει καί τό στρατιωτικό του. Ὥστε βρῆκε δουλειά... ἄρα θά μείνει ἐκεῖ. Κατάλαβα, τόν τράβηξε πάλι ἡ παλιά του ζωή... Γκόμενες, ταβέρνες καί βόλτες στή φεγγαράδα. Κάνατε πολλή παρέα μαζί ἔ; Τό καλοκαίρι, μέ τό μηχανάκι καί τό τρανζίστορ στή διαπασῶν. Δέ μιλᾶς; Καί σύ ἀπ᾽ αὐτούς θά ᾽σαι. Μή θαρρεῖς πώς δέ σ᾽ ἔκοψα ἀμέσως. Ξέρω, ξέρω. Στέκι στά πεζοδρόμια ἔξω ἀπ᾽ τά σινεμά, κολλητήρι καί σιχαμένα πειράγματα. Κάτι τέτοιοι σάν καί σένα μέ κάνατε καί πῆρα τῶν ὀμματιῶν μου.

(Παύση).

Τί ὥρα εἶναι;

ΔΗΜΟΣ —᾽Εφτά παρά τέταρτο.

ΝΙΚΟΣ — Δέν ὑπάρχει ψυχή. Κλεισμένοι ὅλοι στά σπίτια τους. Ἄκου, πᾶμε καλύτερα σπίτι, θά μᾶς περιμένει ἡ μάνα μου. Μπορεῖ νά ᾽χουν πάει κιόλας ἡ Γκρέτε μέ τόν ἀδερφό της. ᾽Η Βάσω θά ᾽χει ἑτοιμασίες.

ΔΗΜΟΣ — Θές νά πᾶς νά τόν φέρεις;

ΝΙΚΟΣ — Θά παραξενευτεῖ. Δέ μ᾽ ἔχει ἀφήσει ποτέ ν᾽ ἀνέβω σπίτι του. Ἔχω καί καμιά εἰκοσαριά μέρες νά τόν δῶ. Δέν ἔρχεται πιά στή δουλειά. ᾽Ακόμα καί τό τηλεφώνημα πού μ᾽ ἔβαλες νά τοῦ κάνω τόν παραξένεψε.

ΔΗΜΟΣ — Καί πῶς ζεῖ;

ΝΙΚΟΣ — Τί σέ νοιάζει σένα. Κουμάντο στή ζωή του θά κάνεις; Ὅπως μπορεῖ. Γιατί ρωτᾶς;

ΔΗΜΟΣ —᾽Επειδή εἶναι φίλος σου καί λές πώς εἶναι κι ἄρρωστος.

ΝΙΚΟΣ — Θαρρῶ, θαρρῶ πώς ζεῖ μέ μιά. ᾽Αλλιῶς ποῦ θά βρίσκει τά λεφτά. Ὅμορφος δέν εἶναι, ἀλλά ὅλο καί καμιά γριά θά βρέθηκε νά τόν περιμαζέψει. Μοῦ κάνει ὅμως ἐντύπωση πού ὁ Βλάσης σ᾽ ἔστειλε σέ μένα γιά τό ζήτημα αὐτό. Κάτι δέ μοῦ πάει καλά σ᾽ ὅλα αὐτά. Στεναχωριέμαι.

ΔΗΜΟΣ *(Τρυφερά)* —᾽Ο Βλάσης σοῦ ἔχει μεγάλη ἐμπιστοσύνη.

ΝΙΚΟΣ — Ναί; Δέ σέ πιστεύω. Εἶναι ἀλλοπρόσαλλος ἄνθρωπος. Τί σοῦ εἶπε γιά μένα.

ΔΗΜΟΣ — Μά σχεδόν... σχεδόν πώς σοῦ χρωστᾶ τή ζωή του.

ΝΙΚΟΣ —Ἄ. Θά ἐννοοῦσε τότες πού τόν βρῆκα στό ποτάμι. Δέ βαριέσαι. Καί νά μήν τόν ἔβρισκα ἐγώ, κάποιος ἄλλος θά τόν ἔβρισκε νά τοῦ δώσει τίς πρῶτες βοήθειες. Ἄκου, ὅμως, νά δέρνεται γιά τίς γκόμενες...

ΔΗΜΟΣ — Συμβαίνουν αὐτά καμιά φορά.

ΝΙΚΟΣ — Ναί, μά ὄχι κι ἔτσι. Τό ξέρεις πώς κοντεύει τά τριανταπέντε; Τώρα βέβαια, κάποιος μοῦ ᾽πε πώς τάχα δέν ἦταν γυναίκα στή μέση, παρά τά πολιτικά. Πῆγαν νά τόν στραπατσάρουν λέει κάτι μοῦτρα δικά μας γιατί ἦταν κομμουνιστής καί προπαγάνδιζε. Τό πιστεύεις ἐσύ αὐτό;

ΔΗΜΟΣ — Τί νά σοῦ πῶ...

ΝΙΚΟΣ — Τί νά μοῦ πεῖς, ἔ; Χαζός εἶσαι νά κάτσεις νά κουβεντιάσεις γιά τό Βλάση μέ μένα... ᾽Εσύ πάντως θά τόν ξέρεις καλά. Σίγουρα θά γνωρίζεστε χρόνια. Θά ταιριάζετε οἱ δυό σας. Ὅσο γιά μένα, μᾶλλον μ᾽ ἤθελε γιά νά μέ χρησιμοποιεῖ. Στήν ἀρχή κάναμε πολλή παρέα. Ἔπειτα μ᾽ ἔκοψε. Ἔπειτα μέ ξαναπλησίασε καί μέ ρώτησε ἄν βλέπω τό Θύμιο. Ἔπειτα μοῦ ᾽πε νά κάνω παρέα τό Θύμιο καί νά τοῦ λέω ὅλα ὅσα μοῦ λέει, ποιούς βλέπει, ποῦ πάει. Κάτι σάν νά τόν παρακολουθῶ. Ναί, αὐτό εἶναι, μέ εἶχε βάλει νά τόν παρακολουθῶ. Εἶχα τύψεις σάν νά τόν πρόδινα — τό Θύμιο — μά κάθε φορά ὁ Βλάσης μ᾽ ἔπειθε πώς ὄχι, δέν τόν προδίνω, ἀντίθετα τοῦ κάνω καλό. *(Γιά τό παιδί):* Κλαίει. Γιατί κλαίει;

ΔΗΜΟΣ — Μέσα στόν ὕπνο του τό κάνει.

ΝΙΚΟΣ —Ἄκου δῶ, δέν ξέρω τί πᾶτε νά βγάλετε ὁ Βλάσης κι ἐσύ. ᾽Ο Θύμιος εἶναι πολύ χτυπημένο παιδί, κατάλαβες; Ζουληγμένο, λιῶμα, δέ θά σᾶς ἀφήσω νά τοῦ κάνετε κακό!

ΔΗΜΟΣ — Μιά κουβέντα θά κάνω μαζί του, τίποτ᾽ ἄλλο.

ΝΙΚΟΣ — Ναί, μά γιατί τόση βιασύνη. Δέν πρόλαβες νά ᾽ρθεις καλά-καλά. Καί στό κάτω-κάτω, τί μ᾽ ἀνακατέψατε ἐμένα, γιατί δέν πηγαίνεις νά τόν δεῖς μόνος σου;

ΔΗΜΟΣ —᾽Ο Βλάσης στηρίχτηκε σέ σένα γιά νά τόν βρῶ. Μοῦ εἶπε πώς τά εἴχατε συμφωνήσει ἀπό τότε.

ΝΙΚΟΣ —᾽Ωραῖα. Σοῦ ἔδωσα τή διεύθυνσή του, τί ἄλλο θές;

ΔΗΜΟΣ — Δέ θά μοῦ ἄνοιγε τήν πόρτα του. Σύ ὁ ἴδιος εἶπες πώς φυλάγεται, δέν ἀνοίγει πιά σέ κανένα.

ΝΙΚΟΣ — Εἶπα ἐγώ πώς φυλάγεται; Γιατί νά φυλάγεται. Ἔχει λόγο νά φυλάγεται;

ΔΗΜΟΣ — Εἶπες πώς μόνον ἐσένα ἐμπιστεύεται καί κανέναν ἄλλο.

ΝΙΚΟΣ — Καί καλά κάνει. Ξέρεις τί παλιοτόμαρα μαζεύτηκαν ἐδῶ τελευταῖα; Μόνο πού αὐτό τό ξαφνικό τηλεφώνημά μου, τό ραντεβού δύο τετράγωνα ἔξω ἀπό τό σπίτι του... Δέ θά ᾽ρθει.

ΔΗΜΟΣ — Τοῦ εἶπες ναί ἤ ὄχι πώς τόν θές ἀπόψε στόν ἀρραβώνα σου;

ΝΙΚΟΣ — Τί ἀρραβώνας τώρα. Ἕνα οἰκογενειακό τραπέζι θά 'ναι.

ΔΗΜΟΣ — Ἀκόμα καλύτερα. Θές, ἀπόψε στό τραπέζι, νά εἶναι ὁ καλύτερός σου φίλος. Μιά ὅμως πού αὐτός δέν πάει πουθενά μόνος, ἀλλά οὔτε καί σέ δέχεται σπίτι του, τοῦ δίνεις ραντεβοῦ στό δρόμο γιά νά πᾶτε μαζί, γιά νά τόν πάρεις μαζί σου.

ΝΙΚΟΣ — Σοῦ λέω δέ θά ἔρθει. Ἔχει ψυλλιαστεῖ.

ΔΗΜΟΣ — Γιατί εἶπες «ἔχει ψυλλιαστεῖ»;

ΝΙΚΟΣ — Τί νά ψυλλιαστεῖ; *(Παύση).* Ἔτσι τό 'πα. Μά ποῦ ζεῖς τέλος πάντων; Ἐμεῖς ἐδῶ ἔτσι εἴμαστε. Φοβόμαστε·τόν ἴσκιο μας, ἔτσι χωρίς λόγο. Ἄγνωστα μέρη εἶναι αὐτά, τόσο δέ σοῦ κόβει; Νά, ἐγώ, γιά παράδειγμα, σέ γειτονιές ντόπιων δέν ἔρχομαι ποτέ. Ἤδη πού στεκόμαστε ἐδῶ, νύχτα ὥρα, γινόμαστε ὕποπτοι. Ἄς περάσει κανένας ἀστυφύλακας καί σοῦ λέω. Ἔτσι θαρρεῖς, ὁποιανοῦ τοῦ καπνίσει τριγυρνᾶ νυχτιάτικα; Ἐδῶ εἶναι ὀργανωμένη ζωή, δέν εἶναι Ἑλλάδα, μπᾶτε σκύλοι ἀλέστε!

ΔΗΜΟΣ — Εἶδες τώρα γιατί αὐτός ἔπρεπε νά ἔρθει στό σπίτι σου καί ὄχι ἐγώ νά πάω σέ κεῖνον; Ὅ,τι εἶναι νά γίνει θά γίνει στό δικό σου σπίτι, οἰκογενειακά καί ἀθόρυβα. Γιατί, ὅπως πολύ σωστά καταλαβαίνεις, ἅμα μπλεχτοῦν οἱ ντόπιοι χαθήκαμε.

(Παύση).

ΝΙΚΟΣ —Ὄχι. Δέν ἐννοεῖς αὐτό. Οἰκογενειακά κι ἀθόρυβα ἐννοεῖς τή δική μου οἰκογένεια. Ἀποκλειστικά.

ΔΗΜΟΣ — Δηλαδή;

ΝΙΚΟΣ —Ἐννοεῖς πῶς στή δική μου οἰκογένεια καί στό δικό μου σπίτι μπορεῖ νά συμβεῖ ὁτιδήποτε. Εἶναι σάν φυσικό. Ὁ σαματάς θά γίνει στό δικό μου σπίτι. Ἀπ' ὅλα τά ἑλληνικά σπίτια διαλέξατε αὐτό, καί ἀπ' ὅλες τίς περιοχές πού συχνάζουν Ρωμιοί τή δική μου. Οἰκογενειακά καί ἀθόρυβα. Ναί, τώρα τό βλέπω καθαρά. Κάνεις ὑπαινιγμό γιά τόν ἀδερφό μου. Ἐκμεταλλεύεστε τήν οἰκογενειακή μου κατάσταση, κι ἐσύ καί ὁ Βλάσης. Τό βεβαρυμένο παρελθόν. Μᾶς θεωρεῖτε φονιάδες, ἄρα...

ΔΗΜΟΣ — Δέν καταλαβαίνω τί λές. Οὔτε κάν ἤξερα πώς ἔχεις ἀδερφό.

ΝΙΚΟΣ —Ἐγώ δέν ξέρω τί σκοπεύετε νά κάνετε, πάντως ὅ,τι κι ἄν εἶναι αὐτό, πᾶτε νά μᾶς τό φορτώσετε στήν πλάτη μας. Στήν πλάτη τῆς μάνας μου καί τῆς ἀδερφῆς μου καί στή δική μου. Βεβαρυμένο παρελθόν σοῦ λέει, καί ἄρα θά πληρώσουν αὐτοί τά ἐπακόλουθα. *(Ὁ Δῆμος βγάζει τό παλτό του καί μαλακά σκεπάζει τούς ὤμους τοῦ Νίκου).*

ΝΙΚΟΣ — Τί κάνεις ἐκεῖ...

ΔΗΜΟΣ *(Μαλακά)* — Σέ βλέπω πού τρέμεις ἀπ' τό κρύο. Ὁ Βλάσης μοῦ 'πε νά σέ προσέχω.

ΝΙΚΟΣ — Τί κάνεις, θά παγώσεις.

ΔΗΜΟΣ — Εἶμαι χοντρόπετσος ἐγώ, μή σέ νοιάζει.

ΝΙΚΟΣ — Ντάντεψε καλύτερα τό γιό σου.

ΔΗΜΟΣ —Ἐντάξει. Φόρεστο τώρα αὐτό. Κι ὅσο γιά τό σπίτι σου, ἐσύ εἶχες πεῖ στό Βλάση πώς εἶναι καί δικό του. Πώς ἔτσι θά 'πρεπε νά τό θεωρεῖ. Ἐσύ τοῦ ἔλεγες πάντα — θυμᾶσαι; — πώς ἤθελες νά τοῦ φανεῖς χρήσιμος σέ κάτι. Σ' αὐτή τήν κουβέντα σου βασίστηκε σχετικά μέ τό Θύμιο. Ὅλα τ' ἄλλα πού εἶπες εἶναι... οὔτε ξέρω τί εἶπες, λέξη δέν κατάλαβα. Ζεστάθηκες καθόλου; Ἔλα κάνε ὑπομονή. Τώρα εἶναι ἀκριβῶς ἑφτά. Οὔτε δέκα λεφτά δέν περιμένουμε. Ὅπου νά 'ναι ἔρχεται, θά μέ συστήσεις σάν συγγενή σου ἀπό τή Φλώρινα πού ἦρθε γιά τόν ἀρραβώνα. Ἡ παρουσία τοῦ παιδιοῦ θά τόν καθησυχάσει. Θά τόν πάρουμε καί μαζί ὅλοι θά πᾶμε σπίτι σου. Σύμφωνοι;

ΝΙΚΟΣ *(Ἀφηρημένος, μακρινός)* — Ναί, αὐτό εἶναι ἀλήθεια. Πάντα ἔλεγα πώς θά μποροῦσα νά φανῶ χρήσιμος σέ κάτι, πολύ σπουδαῖο. Πώς εἶμαι πολύ σπουδαῖος. Ναί, εἶναι ἀλήθεια, τό σκέφτομαι συχνά καί τό 'λεγα καί στό Βλάση. Στό μόνο ἄνθρωπο πού τό εἶχα πεῖ. Τοῦ ἔλεγα πώς εἶμαι σπουδαῖος, καί τό πιστεύω αὐτό. Πιστεύω πώς εἶμαι προορισμένος νά χρησιμεύσω σέ κάτι πολύ σημαντικό καί πώς τό σπίτι μου, ναί, κι αὐτό τό πιστεύω καί τοῦ τό ἔλεγα, τό σπίτι μου εἶναι ἕνας τόπος ὅπου τά πιό καταπληχτικά πράγματα μποροῦν νά συμβοῦν.

(Ὁ Δῆμος σάν νά ἀφουγκράζεται).

Τόν πρῶτο καιρό, τότε πού μ' ἔκανε παρέα, μοῦ μιλοῦσε πολύ, ἀλλά ἐγώ δέν τόν πρόσεχα, δέν πολυκαταλάβαινα τί μοῦ ἔλεγε. Ἔτσι εἶμαι ὅταν μοῦ μιλᾶνε πολύ, δέν προσέχω γιατί ἀρχίζω νά σκέφτομαι τά δικά μου. *(Ὁ Δῆμος προχωρεῖ δυό-τρία βήματα, κοιτάζει σάν νά προσπαθεῖ νά διακρίνει κάτι μακριά).* Πάντως ὁ Βλάσης μιλοῦσε γιά μιά νίκη, ἔλεγε πώς κάποιοι κάπου θά νικήσουν — δέν κατάλαβα ποιοί ἀκριβῶς, δέν ἀνακατεύομαι ποτέ σ' αὐτά, ἰδέα δέν ἔχω, μπορεῖ νά μιλοῦσε γιά πόλεμο, ναί μᾶλλον γιά πόλεμο θά μιλοῦσε, ἀφοῦ ἔλεγε πώς στό τέλος θά γίνει αὐτή ἡ νίκη. Κι ἐγώ ἄκουγα τή φωνή του κι ἔβλεπα ἕνα στρατό ἀπό νικητές, περήφανους ἀξιωματικούς πάνω στ' ἄλογα, κάτι σάν μιά ὑπέροχη πομπή νά καλπάζει πάνω ἀπ' τούς νικημένους, κι ὁ Βλάσης τούς ἔβλεπε καί κεῖνος μαζί μου γιατί σέ τέτοιες στιγμές ὑπῆρχε αὐτή ἡ ἕνωση, κατάλαβες; γινόμαστε ὁ ἴδιος ἄνθρωπος — βαριά ἅρματα πάνω ἀπό ἐρείπια νά ὁρμοῦν μπροστά καί ὑπέροχα τραγούδια καί σαλπίσματα ν' ἀκούγονται. Καί «νίκη!», «νίκη!», νά φωνάζουν ἀπό παντοῦ, καί νά περνοῦν θριαμβευτικά οἱ νικητές τσαλαπατώντας τούς νικημένους. Νά περνοῦν μέσα ἀπό τό σπίτι μας πού θά 'χε γίνει γέφυρα, γέφυρα πού χωρίς αὐτή δέ θά μποροῦσαν νά περάσουν. Κι ἡ μάνα μου χαρούμενη νά τούς χαιρετᾶ, καί ἡ Βάσω νά κουνᾶ τά χέρια της καί νά τούς χαιρετᾶ καί κείνη, καί οἱ τελευταῖοι τῆς πομπῆς νά μᾶς καλοῦν νά τούς ἀκολουθοῦμε, καί πίσω ν' ἀκολουθοῦν κι ἄλλοι καί «νίκη!», «νίκη!» νά φωνάζουμε ὅλοι μαζί. Μέ μιά χαρά κι ἕνα θρίαμβο σάν νά κυριεύαμε ἐδάφη, χῶρες, θάλασσες, κι ὅλοι μαζί...

ΔΗΜΟΣ — Θαρρῶ πώς εἶναι αὐτός. Γιά κοίταξε. *(Παύση. Ὁ Νίκος προχωρᾶ δυό-τρία βήματα, ἐμφανίζεται ὁ Θύμιος καί στέκεται).*

ΝΙΚΟΣ — Θύμιο!

(Προχωράει κατά πάνω του. Ἀγκαλιάζονται καί φιλιοῦνται σταυρωτά, ὅπως δυό φίλοι πού ἔχουν μέρες νά ἰδωθοῦν). Σκοτάδι.

5.

ΓΡΙΑ – ΒΑΣΩ – ΝΙΚΟΣ – ΜΙΚΡΗ – ΘΥΜΙΟΣ – ΠΑΙΔΙ – ΣΤΑΥΡΟΣ (φίλος τοῦ Δήμου).

Φωτισμένο τό σπίτι. Τό ἴδιο βράδυ, πολύ ἀργότερα. Ἀτμόσφαιρα ὅπως στό τέλος μιᾶς γιορτῆς. Ὅλοι μέ τά καλά τους. Τό παιδί τοῦ Δήμου κοιμᾶται σέ μιά γωνία. Ἀπό ἕνα κασετόφωνο μουσική καί ὁ Θύμιος χορεύει. Παύση δευτερολέ-

πτων. Ὁ Θύμιος μετέωρος. Ξαναρχίζει μουσική καί χορός. Ξανά παύση. Χορός. Παύση. Ὁ Θύμιος σταματᾶ καί κάθεται σκουπίζοντας τόν ἱδρώτα του.

ΜΙΚΡΗ *(Στή Βάσω)* — Τέλειωσε ἡ βραδιά; Ἔτσι γίνονται οἱ ἀρραβῶνες; Τί ἄσκημα πού περάσαμε. Ἄλλα μοῦ 'λεγες. Περίμενα πώς θά 'ρθει πολύς κόσμος καί δέν ἦρθε κανένας. Γιατί δέν εἴχαμε καλεσμένους; Ἡ Γκρέτα καί ὁ Ρούντη ἔφυγαν μόλις ἀποφάγαμε. Ἐγώ νόμιζα πώς μετά τό τραπέζι θ' ἄρχιζε τό γλέντι, κι αὐτοί φύγανε ἀμέσως.

ΒΑΣΩ — Εἶναι ἀργά καρδούλα μου. Κάθονται μακριά, ξέρεις πόσο μακριά.

ΜΙΚΡΗ —'Αφοῦ εἶχαν τό μοτοσακό.

ΒΑΣΩ — Χιονίζει πάρα πολύ ἀπόψε, δέ βλέπεις; Τί νά τούς κάνει τό μοτοσακό;

ΜΙΚΡΗ — Γιατί φάγαμε ἐδῶ; Χάθηκε νά μᾶς πήγαινες στή μπυραρία πού ἔλεγες; Ἐκεῖ θά περνούσαμε ὡραῖα.

ΒΑΣΩ — Δέ φτάναν τά λεφτά, θά πᾶμε μιά ἄλλη φορά.

ΜΙΚΡΗ — Ποτέ δέ θά πᾶμε, ὅλο λόγια εἶσαι. Αὐτούς τούς τρεῖς τί τούς μαζέψατε ἐδῶ. Δέν τούς ξέρω. Νά φύγουν. Αὐτοί χαλάσαν τήν παρέα. Γιατί δέν ἔλεγες στή Μαίρη νά 'ρθει μέ τόν ἄντρα της. Θά 'λεγαν ἀστεῖα, θά γελούσαμε.

ΒΑΣΩ *(Στή Γριά)* — Τί ἔχεις ἐσύ; Γιατί μαζεύτηκες ἔτσι, κρυώνεις;

ΓΡΙΑ —'Η σόμπα θά σβήσει. Ρίξε κανένα κάρβουνο.

ΒΑΣΩ — Δέν ἔχει ἄλλα.

ΓΡΙΑ — Γιατί δέν πάει κανένας ἀπ' αὐτούς νά φέρει; Φοβοῦνται μή λιώσουν; Πές τους μέ τρόπο νά φύγουν. Νυστάζω. Καλά φάγαν κι ἤπιαν. Ποιός τούς κουβάλησε ἐδῶ;

ΒΑΣΩ — Εἶναι φίλοι τοῦ Νίκου μαμά, ὁ Νίκος τούς κάλεσε.

ΓΡΙΑ — Πές τους νά φύγουν.

ΣΤΑΥΡΟΣ —Ἄντε καί μεῖς, ὥρα μας εἶναι. Ἡ παρέα νύσταξε.

ΘΥΜΙΟΣ *(Σηκώνεται, ὑψώνει τά χέρια σάν γιά νά χορέψει).* —Ἕνα ἀκόμα παιδιά καί τό διαλύουμε. *(Ὁ Σταῦρος βάζει κασέτα. Ὁ Θύμιος χορεύει. Ἐνῶ σηκώνεται νά χορέψει):* Ἄντε καί ἡ κυρά.

(Σηκώνεται καί ἡ Βάσω).

ΒΑΣΩ — Νίκο, ἔλα.

(Χορεύουν χτυπώντας τά πόδια τους δυνατά).

ΔΗΜΟΣ — Νίκο ἔλα!

(Σχηματίζουν κλειστό κύκλο. Ξαφνικά ἕνας σχεδόν ἐφιαλτικός χορός).

ΝΙΚΟΣ — Θά ξυπνήσουμε ὅλο τό σπίτι.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Θά σᾶς πάρουν μέ τά σκουπόξυλα! *(Γελαστά):* Παιδιά τό πάτωμα! *(Ὁ χορός ἐξακολουθεῖ).*

ΝΙΚΟΣ — Μή χτυπᾶτε τά πόδια σας θά φωνάζουν οἱ ἀποκάτω! *(Χορός).*

ΘΥΜΙΟΣ — Χτυπᾶτε τά πόδια! Χτυπᾶτε τα!

ΝΙΚΟΣ — Θά γκρεμίσετε τά σανίδια! *(Χορός).*

ΝΙΚΟΣ: Τό πάτωμα! *('Αποτραβιέται).*

(Ὁ Θύμιος χυμᾶ πάνω του καί τόν ταρακουνᾶ).

ΘΥΜΙΟΣ — Γκρέμισέ το, γκρέμισέ το! Δικό σου εἶναι τό ρημάδι! *(Σκεπάζει τό πρόσωπό του κι ἀφήνει ἕνα λυγμό. Ἡ μουσική σταματᾶ. Ὁ Δῆμος βοηθᾶ μαλακά τό Θύμιο νά καθήσει).* Συγνώμη παιδιά, δέν τό 'θελα. Εἶχα καιρό νά βρεθῶ μέ παρέα.

ΔΗΜΟΣ — Εἶναι γιατί ἔχεις πιεῖ.

ΣΤΑΥΡΟΣ —Ὅλοι μας ἤπιαμε.

ΘΥΜΙΟΣ — Εἶναι γιατί θυμήθηκα κάτι.

ΝΙΚΟΣ — Μίλα Θύμιο, πές μας τί θυμήθηκες, μίλα, μή σταματᾶς.

ΣΤΑΥΡΟΣ *(στό Δῆμο)* — Τί ὥρα φεύγει τό τραῖνο;

ΝΙΚΟΣ — Αὐτά τ' ἀναγυριστικά νά τ' ἀφήσετε!

ΔΗΜΟΣ —Ἔχουμε γύρω στά τρία τέταρτα καιρό.

ΝΙΚΟΣ — Ὅλη τήν ὥρα κοιτάζεστε. Γιατί δέ φεύγετε μιά καί καλή; Νά τελειώνουμε. *(Παύση).* Ἐγώ λέω νά τοῦ δίνετε τώρα δά. *(Στό Θύμιο):* Ἐσύ θά μείνεις βέβαια ἐδῶ ἀπόψε. Θά κοιμηθεῖς μαζί μας.

ΔΗΜΟΣ —Ὄχι δά, μαζί ἤρθαμε, μαζί θά φύγουμε.

ΝΙΚΟΣ —'Αποκλείεται. Ὁ Θύμιος δέ βγαίνει ἔξω τέτοιαν ὥρα καί μέ τέτοιο κρύο. Εἶναι ἄρρωστος, δέν τόν βλέπετε; Θά μείνει, καί μάλιστα ἄμα θέλει θά μείνει καί αὔριο κι ὅσο θέλει.

ΔΗΜΟΣ — Φίλε δέν κρατᾶς τό λόγο σου. Ζήτησες ἁπλῶς μιά ἀναβολή καί τώρα τό πᾶς μπαμπέσικα.

ΝΙΚΟΣ — Ποιό λόγο μου; Ἔδωσα κανένα λόγο;

ΣΤΑΥΡΟΣ — Μᾶς εἶπες νά μή χαλάσει ὁ ἀρραβώνας, καί δέ χάλασε. Βλέπω ὅμως πώς ἄλλα εἶχες στό νοῦ σου.

ΝΙΚΟΣ —Ὁ Θύμιος δέ θά βγεῖ ἀπό δῶ μέσα.

ΔΗΜΟΣ — Εἶσαι σκάρτος, αὐτό βλέπω, κι οἱ σκάρτοι πληρώνουν.

ΝΙΚΟΣ — Φευγᾶτε ἀμέσως. Ἐδῶ εἶναι τό σπίτι μου. Δέ σᾶς θέλω ἄλλο.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Δέ θά βγάλεις τίποτα μέ τό νά κάνεις ζοριλίκια. Δέ θά σ' ἀκούσει κανείς.

ΝΙΚΟΣ — Θά φωνάξω καί θά μ' ἀκούσουν ὅλοι.

ΔΗΜΟΣ — Δέ θά σ' ἀκούσει κανένας. Εἶναι ἐρημιά. *(Δείχνει τό παράθυρο).* Μπουλντόζες βλέπω μόνο κι ἀποθῆκες.

ΝΙΚΟΣ —Ὄχι κι ἐρημιά. Ἐδῶ μέσα μένουν δέκα οἰκογένειες, ἄνθρωπε, καί παρακάτω ἄλλες τόσες, κι ἄλλοι, κι ἄλλοι. Στραβός εἶσαι;

ΔΗΜΟΣ — Ναί, μά τέτοια ὥρα κοιμοῦνται. Κι ἔπειτα εἶναι μέ τό μέρος μας. Ἔχω τίς πληροφορίες μου. Εἶσαι σ' ἐχθρικό περιβάλλον, κι ἐσύ κι ὁ Θύμιος. Πού τόν παρέσυρες ὥς ἐδῶ, ὅπως συμφωνήσατε τότε μέ τό Βλάση.

ΒΑΣΩ *(Στό Νίκο)* —Ἄς τους νά φύγουν. Ἡ μάνα ἀποκοιμήθηκε καί τούτη δῶ ἔχει ἀρχίσει νά φοβᾶται.

ΜΙΚΡΗ — Πές μου μιά ἱστορία πρίν κοιμηθῶ. Πές μου μιά ἱστορία ὅπως κάθε νύχτα.

ΘΥΜΙΟΣ — Μιά ἱστορία μόνο παιδιά καί τό διαλύουμε.

ΝΙΚΟΣ — Πές ἐσύ μιά ἱστορία Θύμιο.

ΘΥΜΙΟΣ — Δέν ξέρω καμιά.

ΝΙΚΟΣ — Πές, πές. Καμιά ἱστορία μέ γκόμενες. Τέτοιες τούς ἀρέσουν.

ΘΥΜΙΟΣ — Δέν ξέρω. 'Αλήθεια.

ΔΗΜΟΣ *(Μαλακά, κοιτώντας ἀλλοῦ)* — Πές μας γι' αὐτόν πού βρέθηκε κάτω ἀπό τήν μπουλντόζα.

ΘΥΜΙΟΣ — Δέν τήν ἔχω ἀκουστά.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Πές μας τότε γιά τό μικρό πού μαχαίρωσαν προχτές.

ΝΙΚΟΣ — Αὐτήν τήν ξέρω ἐγώ, γιατί τήν ἄκουσα πού τή συζητούσανε στήν καφετερία. Μόλις εἶχε φτάσει ἀπό κάτω καί ἔκανε τόν ἔξυπνο, ἔτσι μοῦ εἶπε ἕνας φύλακας — ἔκανε πολύ τόν ἔξυπνο —, εἶχε δώσει ψεύτικο ὄνομα, Καραλῆ εἶχε πεῖ πώς τόν λέγαν — Σπύρο Καραλῆ —, ἐνῶ

δέν τόν λέγαν ἔτσι, μέχρι ψεύτικη ταυτότητα παρουσίασε. Ἐγώ ἀπό πολιτικά δέ σκαμπάζω, πάντως ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς ἔλεγε πολλά — Θά δεῖς πού θά μᾶς ἀνάψει φωτιές, μοῦ 'χε πεῖ ἕνας, θά φάει τό κεφάλι του καί θά μᾶς κάψει καί μᾶς. Κι ὁ ἄλλος, κάτω ἀπ' τήν μπουλντόζα, τά ἴδια ἔκανε κι ἔλεγε πρίν... πρίν ἀπ' τό δυστύχημα.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Δέν ἦταν δυστύχημα.

ΝΙΚΟΣ — Δυστύχημα ἦταν.

ΓΡΙΑ — Ἐσένα τί σέ νοιάζει. Ἄστους νά φύγουν.

ΝΙΚΟΣ — Τ' ἀκούσατε σεῖς οἱ δυό; Φευγᾶτε!

(Παύση).

ΔΗΜΟΣ — Κάποιος θά πληρώσει ἀπόψει γι' αὐτά.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Κάποιος θά βγεῖ ἀπό δῶ μέσα ἥσυχα-ἥσυχα κι αὔριο τό πρωί θά βρεθεῖ πλάι στό ποτάμι πού κυλάει λίγο παραέξω ἀπό δῶ.

ΔΗΜΟΣ — Στό ποτάμι ὅπου πάρα λίγο νά εἶχαν φάει τό Βλάση. *(Στό Νίκο):* Ἄν δέν τύχαινε νά τόν βρεῖς ἐσύ καί νά τόν γλυτώσεις. Αὐτήν τήν ἱστορία τήν ξέρεις τουλάχιστον καλά *ἐσύ. (Σάν στενοχωρημένα):* Ἔδωσες ὑπόσχεση στό Βλάση. Οἱ φονιάδες πληρώνουν.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Οἱ φόνοι πληρώνονται.

ΔΗΜΟΣ — Οἱ φονιάδες πληρώνουν, ἀλλιῶς δέ σταματᾶνε οἱ φόνοι. Πήγαινε νά καθήσεις κοντά στήν ἀδερφή σου.

ΝΙΚΟΣ — Δέν ξέρω κανέναν φονιά ἐδῶ μέσα. *(Πλησιάζει τό Θύμιο).*

ΣΤΑΥΡΟΣ — Ξέρω ἐγώ ἕναν πού φοράει καλό κουστούμι κι ἔχει λεφτά στίς τσέπες του μ' ὅλο πού δέν κάνει καμιά δουλειά, πού φοράει δαχτυλίδι ἀξίας καί χρυσό ρολόι μασίφ.

ΝΙΚΟΣ — Ὁ Θύμιος ἔχει ὅλα αὐτά πού λέτε, μά δέν εἶναι ὁ ἄνθρωπός σας. Ὁ φίλος μου εἶχε καιρό νά βγεῖ ἀπό τό σπίτι του καί αὐτούς τούς δυό τούς σκοτωμένους μήτε πού τούς εἶχε δεῖ ποτέ του.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Θύμιο, ποῦ τό βρῆκες αὐτό τό ρολόι; Καί αὐτό τό δαχτυλίδι;

ΘΥΜΙΟΣ — Τ' ἀγόρασα, ποῦ θέλετε νά τά βρῶ.

ΔΗΜΟΣ — Μέ τί λεφτά;

ΣΤΑΥΡΟΣ — Ὡραῖο σακάκι φορᾶς.

ΘΥΜΙΟΣ — Τό δανείστηκα γιά τόν ἀρραβώνα.

ΔΗΜΟΣ — Τό νοίκι πού πληρώνεις εἶναι ἀκριβό. Ποιός στό πληρώνει;

ΘΥΜΙΟΣ — Εἶχα... εἶχα οἰκονομίες ἀπό τήν Ἑλλάδα.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Σάν πρωτόρθες βρωμοῦσε τό χνῶτο σου ἀπ' τήν πείνα.

ΘΥΜΙΟΣ — Δέν ξέρω τί μοῦ λέτε. Ἔχω μάρτυρες, δέν ἔκανα τίποτα.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Ντόπιοι μάρτυρες δέν πιάνονται σέ μᾶς.

ΘΥΜΙΟΣ — Ἕλληνες τότε.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Ποιοί εἶν' αὐτοί;

ΘΥΜΙΟΣ — Δέν πρόκειται νά πῶ ὀνόματα, κάντε μου ὅ,τι θέλετε.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Θά πεῖς Θύμιο — ἀλλά ὄχι τώρα — θά πεῖς ποιοί σοῦ 'δωσαν τά λεφτά γιά ν' ἀγοράσεις τοῦτο, καί τοῦτο, κι αὐτό, καί τό δαχτυλίδι *(τό κοιτάζει)* μέ λατινικό μονόγραμμα, κι ἐσύ σήκωσες τό δάχτυλο μέ τό δαχτυλίδι κι ἔδειξες, καί εἶπες αὐτός κι αὐτός... τό κάρφωμα πληρώνεται μέ θάνατο, Θύμιο, δέν τό 'ξερες; πληρώνεται μέ θάνατο.

ΔΗΜΟΣ — Ἕνας ἥσυχος θάνατος μέσα στό ἥσυχο ποτάμι.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Ἕνα ἀτύχημα Θύμιο.

ΔΗΜΟΣ — Ὅπως ἀτυχήματα ἦταν καί τ' ἄλλα.

ΝΙΚΟΣ — Μήν τολμήσετε νά τόν ἀγγίξετε.

ΣΤΑΥΡΟΣ — Πᾶμε Θύμιο.

ΝΙΚΟΣ — Θά... θά σᾶς καταδώσω στήν ἀστυνομία. Ὁ Θύμιος ἔχει φίλους στήν ἀστυνομία.

ΔΗΜΟΣ — Ὁ Θύμιος δέν ἔχει πιά κανένα φίλο. Καί σύ νεαρέ κάτσε ἥσυχα. Ὁ Βλάσης παράγγειλε νά μή σέ πειράξουμε. Τό ποτάμι ἀπέχει καί μισό χιλιόμετρο ἀπό δῶ. Δέν εἶδες τίποτα, δέν ξέρεις τίποτα. Πέσε νά κοιμηθεῖς. *(Μ' ἕνα ἀπότομο τίναγμα ὁ Θύμιος σηκώνεται καί τρέχει σάν γιά νά ξεφύγει. Ὁρμᾶ πάλι μπροστά, γονατίζει, κι ἀρχίζει νά μιλᾶ φωναχτά, λαχανιαστά, μονότονα).*

ΘΥΜΙΟΣ — Θά σᾶς πῶ. Θά σᾶς πῶ μιά ἱστορία ἀφοῦ τό θέλετε. Θά σᾶς πῶ! Ἡ μάνα μου! Ἡ ...

ΣΤΑΥΡΟΣ — Τώρα πάει πιά, πέρασε ἡ ὥρα.

ΘΥΜΙΟΣ — Ἡ μάνα μου ἔμεινε ἀπ' τήν καρδιά της στό δρόμο!

ΔΗΜΟΣ — Δέ θά ξημερωθοῦμε ἐδῶ μέσα.

ΝΙΚΟΣ — Ἀφῆστε τον νά μιλήσει, καθάρματα!

ΘΥΜΙΟΣ — Ἤμουν ὁ μικρότερός της, κι ὅλο μέ χάιδευε καί μέ μάλλωνε καί ξανά μέ φιλοῦσε. Τήν ἔπιανε ἕνα κλάμα ξαφνικά καί ὁρμοῦσε πάνω μου καί μ' ἔσφιγγε στό στῆθος της — πῶς μ' ἔσφιγγε! Ἔλεγε: ὅλο ψάχνεις τίς τσέπες μου καί δέν ἔχω τίποτα νά σοῦ δώσω νά φᾶς, τζιγέρι μου. Κρατοῦσε ἀκόμα ἡ Κατοχή καί τό καλοκαίρι πηγαίναμε σ' ἕνα ἄλλο χωριό γιατί εἶχα ἀδενοπάθεια. Μᾶς πήγαινε ἡ μάνα μου, τόν ἀδερφό μου καί μένανε, σέ μιάς ξαδέρφης της πού μᾶς ἔκανε ὅλο μοῦτρα. Μιά φορά εἴχαμε πάει οἱ δυό μας μονάχα. Στό τέλος ἡ ξαδέρφη της μᾶς ἔδιωξε. «Νά φύγετε, νά φύγετε», ἄφριζε. «Δέν τό λυπᾶσαι, βρώμα, τό ἄρρωστο παιδί», οὔρλιαζε ἡ μάνα μου κι ἔκλαιγε, καί τῆς ἔδωσε δυό μικρά σκουλαρίκια μ' ἀληθινά μαργαριτάρια. Γιά νά τήν πληρώσει.

Ἀλλά ὅταν γυρίσαμε ἦταν νύχτα καί βρήκαμε ξυπνητούς τόν πατέρα μου καί τό μεγάλο μου ἀδερφό καί μπροστά τους εἶχαν ἕνα πελώριο σάκο ἀπό ροῦχα. Πέτσινα ἀμπέχωνα, καί πανταλόνια πού τότε τά λέγαμε γκόλφ. Γιατί κουμπώναν στή γάμπα καί φουσκώναν ἀπό κάτω. Φαινόταν ἀπό ξένους. Ἡ μάνα μου μέ ἔγδυσε κι ἄρχισε σάν τρελή νά μέ ντύνει καί γελοῦσε πού τά ροῦχα ἦταν γιά μεγάλους καί χανόμουν μέσα σ' αὐτά. Γελοῦσε καί τό 'βρισκε πολύ ἀστεῖο — προβάριζε τεράστιες μπότες στά πόδια μου, πού ἦταν κατάμαυρα ἀπό τή βρώμα, γιατί εἴχαμε περπατήσει ἀπ' τῆς ξαδέρφης της δυό ὧρες στό χωματόδρομο ὥς νά πάρουμε τό λεωφορεῖο.

Μετά ὁ πατέρας μου ἔλειπε συνέχεια κι ἐγώ ἔπαιζα ἔξω ἀπό τό σπίτι. Λίγο πιό κάτω ἦταν τό χτίριο τῆς χωροφυλακῆς. Ἄκουγα μέσα τή μάνα μου πότε νά τραγουδάει καί πότε νά κλαίει. Τήν ἀγαποῦσα πάρα πολύ, δέν ἔκανα στιγμή δίχως της.

Μιά νύχτα μέ ξύπνησε. Ὁ πατέρας μου ἦταν τρομαγμένος, ἀλλά εἶχε φέρει πολλά δέματα. «Ἄνοιξέ τα, ἄνοιξέ τα», μοῦ φώναζε ἡ μάνα μου. Τ' ἄνοιγα ἀλαφιασμένος μέσα ἀπό τόν ὕπνο μου. Ἦταν παιχνίδια, ὅλο παιχνίδια: σιδηρόδρομοι, χρωματιστά ξυλάκια, πυροσβεστικές ἀντλίες, ἀκόμα καί δύο μεγάλες κοῦκλες μέ ξανθά μαλλιά. Ἀπ' τή χαρά μου οὔρλιαζα καί χοροπηδοῦσα, οὔρλιαζα, ἔβγαλα ἕνα ααα μέχρι πού μοῦ κόπηκε ἡ ἀνάσα. «Σκάσε», μοῦ φώναζε ἐκείνη εὐτυχισμένη, «σκάσε θά μᾶς ἀκούσει ὅλη ἡ

γειτονιά, παίζε, παίζε όλη νύχτα, μά σκάσε, μήν τσιρίζεις, πανάθεμά σε!»

Ὕστερα μιά μέρα ὁ πατέρας μου χάθηκε, κλειστήκαμε μέσα. Ἔξω γινόταν νταβαντούρι, ἤρθαν δυό καί πῆρανε τό μεγάλο μου ἀδερφό. Σέ λίγη ὥρα τόν ἔφεραν πίσω. Ὁ ἀδερφός μου. Πού τόν λέγανε Χαράλαμπο. Φοροῦσε μονάχα τή φανέλα καί πετοῦσαν τά κόκκαλά του. Περπατοῦσε ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς δυό ἀνθρώπους καί παραπατοῦσε, τόν εἶχαν πάει νά δεῖ τόν πατέρα μου πού τόν εἶχαν σφάξει οἱ ἀντάρτες καί τοῦ τόν ἔδειξαν καταματωμένο — ἕνα κουβάρι. Μετά πέρασε καιρός. Ἡ μάνα μου γυρνοῦσε καί ἔπαιρνε λεφτά ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, δανεικά κι ἀγύριστα ἀπό γνωστούς καί γειτόνους, γιά νά μᾶς μαγειρεύει, ὕστερα χάθηκε κι ὁ Χαράλαμπος, καί ὅταν ξαναγύρισε ἄλλαξε πάλι ἡ ζωή μας. Ἔφερνε λεφτά κι ἀκόμα καί δυό-τρία δαχτυλίδια. Καί ἕνα χρυσό ρολόι γιά τή μάνα μου. Θυμᾶμαι ἕνα βράδυ ἔκανε ἕνα γλέντι! Ἄνοιξε τό σπίτι μας, γέμισε τό τραπέζι φαγητά, πίτες καί κουραμπιέδες. Ἤρθαν νέοι ἄντρες καί ἔφεραν καί γυναῖκες. Μετά μέθυσαν κι ἄρχισαν νά χορεύουν. Ἡ μάνα μου τούς ἔλεγε: «Μή χτυπᾶτε τά πόδια σας, θά φωνάξουν οἱ ἀπό κάτω!» Καί ὁ ἀδερφός μου σάν νά τά 'χε χαμένα. Μά τότε ὥρμησε πάνω του ὁ πιό μεθυσμένος καί τόν τράνταξε καί τοῦ φώναζε: «Χόρεψε, χτύπα τά πόδια σου, χτύπα τα! Μ' ἀκοῦς; Εἶναι δικό σου τό σπίτι, δικό σου, χτύπα τα!»

Καί τόν ἀγκάλιαζε κι ἔκλαιγε, τόσο ἄσκημο μεθύσι εἶχε κάνει. *(Παύση).* Μετά ἔγινε τό μεγάλο κακό. Ἤρθαν καί πῆραν τόν ἀδερφό μου — Πίσω τους ἔτρεξε ἡ μάνα μου. Δέν τούς ξανάδα.

Τόν ἀδερφό μου τόν σκότωσαν σάν σκυλί, ὅπως τόν πατέρα μου, καί ἡ μάνα μου ἔμεινε στό δρόμο ἀπ' τήν καρδιά της. *(Παύση. Ξαφνικά ἡ Γριά, πού ὅλη αὐτήν τήν ὥρα καθόταν ἕνα κουβάρι, ἀνασηκώνει τό κεφάλι της).*

ΓΡΙΑ — Αἷμα, αἷμα, ρόζ καί καθαρό σάν τήν πρώτη μου φορά. Γριά γυναίκα καί ξαφνικά ν' ἀρχίσει νά τρέχει τό αἷμα ἀπό κάτω μου. Μιά ζέστη βαθιά μέσα μου — ὕστερα ἀπό δέκα χρόνια πού μοῦ εἶχε σταματήσει. Εἶπα πῶς εἶναι κακό σημάδι. Ἔβαλα τό χέρι μου καί τό εἶδα στά δάχτυλά μου. Καθαρό σάν κόκκινο νερό. Θυμήθηκα πῶς τή νύχτα μοῦ εἶχε φανεῖ πῶς καθόταν δίπλα μου, ἐκεῖνος, ὁ γιός μου. Πῶς καθόταν δίπλα ἀκίνητος. Ὅλη τή νύχτα, σάν νά μέ ξενυχτοῦσε — ὄνειρο θά εἶχα δεῖ. *(Παύση).* Κοίταζα τό αἷμα μου καί τότε μπῆκε ἡ Εὐγενία: «Τόν ξεκοίλιασε», μοῦ εἶπε. Δέν εἴχαμε σχέσεις καί ξαφνιάστηκα πού τήν εἶδα. «Μοῦ εἶπε νά ἔρθω νά στό πῶ». «Ποιός;» ρώτησα. Ἡ Βάσω. Πώς ὁ Θανάσης ἔσφαξε τόν ἐρωμένο της. Ἔνιωσα μιά μεγάλη δίψα, ἀλλά πῶς νά σηκωθῶ μέ τά αἵματα ἀπό κάτω μου. Μοῦ ἔφερε νά πιῶ ἡ Εὐγενία. «Εἶσαι ἄρρωστη;», μέ ρώτησε. Εἶπα μέ τό νοῦ μου: Τί ἔχω νά κάνω σήμερα, τί ἔχω νά κάνω σήμερα, ἀλλά δέ μοῦ ἦρθε τίποτα στό μυαλό.

(Ὅσο κρατᾶ ὁ μονόλογος τῆς Γριᾶς, ὁ Δῆμος καί ὁ Σταῦρος ἔχουν ἀργά περικυκλώσει τό Θύμιο πού ἔχει μείνει σάν πετρωμένος. Ξαφνικά, μ' ἕνα πήδημα, ὁρμᾶ ὁ Θύμιος στό τραπέζι, ἁρπάζει ἕνα μαχαίρι καί σέ κλάσμα δευτερολέπτου καρφώνει (κατά λάθος) τό Νίκο πού ἔχει πεταχτεῖ νά τοῦ παρασταθεῖ. Ὁ Νίκος πέφτει. Ὁ Δῆμος παίρνει γρήγορα ἀγκαλιά τό παιδί του καί βγαίνει, ἐνῶ τόν ἀκολουθεῖ ὁ Σταῦρος σέρνοντας τό Θύμιο. Πεσμένος ὁ Νίκος στή μέση τῆς σκηνῆς).

ΒΑΣΩ — Μάνα!

Σκοτάδι. Ἔντονη μουσική.

6.

ΒΑΣΩ - ΓΡΙΑ

(Οἱ δυό γυναῖκες μέ μαῦρα. Ἡ Βάσω καθισμένη. Τά πόδια της σκεπασμένα μέ μιά κουβέρτα. Ἡ Γριά ὄρθια πίσω της).

ΒΑΣΩ — Μάνα, τί ὥρα εἶναι;
ΓΡΙΑ — Πέντε καί δέκα.
ΒΑΣΩ — Ἀπόγευμα.
ΓΡΙΑ — Ναί.
ΒΑΣΩ — Ἴδια ὥρα γιά ὅλους;
ΓΡΙΑ — Ἴδια.
ΒΑΣΩ — Καί γιά σένα;
ΓΡΙΑ — Καί γιά μένα.
ΒΑΣΩ — Καί γιά τό Θανάση;
ΓΡΙΑ — Μήν κουράζεσαι Βάσω μου.
ΒΑΣΩ — Δέν ἔχω τίποτα. Καλά εἶμαι. Τά πόδια μου μόνο, ἄχ τά πόδια μου.
ΓΡΙΑ — Θά σέ πάω στούς γιατρούς. Μόλις γυρίσουμε πίσω. Θά γίνεις καλά.
ΒΑΣΩ — Δέ θέλω νά γυρίσουμε.
ΓΡΙΑ — Μήν κουράζεσαι, θά κάνουμε ὅ,τι θές.
ΒΑΣΩ — Πότε ἔχει βαπόρι;
ΓΡΙΑ — Μέ τό τραῖνο θά πᾶμε.
ΒΑΣΩ — Θά μᾶς περιμένει ὁ πατέρας. Μάνα, ὁ πατέρας εἶναι πεθαμένος.
ΓΡΙΑ — Μήν τά σκέφτεσαι αὐτά τώρα. Πᾶνε πολλά χρόνια.

Ἀπό τήν παράσταση τοῦ Θεάτρου Τέχνης.

ΒΑΣΩ — Πολλά-πολλά χρόνια. Όλα μοῦ φαίνονται σάν νά εἶναι πολλά-πολλά χρόνια. Καί μπροστά πάρα πολλά. Δέ θέλω μάνα.

ΓΡΙΑ — Τί δέ θέλεις. Βάσω μου;

ΒΑΣΩ — Δέ θέλω νά κουνηθῶ ἀπό δῶ. Μή φεύγεις, μάνα, ἀλλά μή μέ προσέχεις. Πάρε αὐτές τίς βαλίτσες ἀπό κεῖ, καί τό τραπέζι, καί τίς καρέκλες, δέ θέλω νά κουνηθῶ. Εἶναι τόσο ἥσυχα ἐδῶ. Μᾶς ἔχει ἀποκλείσει τό χιόνι. Δέν ἔπρεπε νά εἴχαμε φύγει ποτέ ἀπό τό χωριό. Ἔπρεπε νά καθόμασταν γιά πάντα γύρω ἀπό τή σόμπα, κι ὁ πατέρας νά ψήνει φλαμούρι κι ὁ Νίκος νά μήν εἶχε γεννηθεῖ ἀκόμα. Μᾶς εἶχε ἀποκλείσει τό χιόνι.

ΓΡΙΑ — Μή σκᾶς γι' αὐτά τώρα.

ΒΑΣΩ — Δέ σκάω. Ἦταν ὡραῖο τό χιόνι ἐκεῖνο, ἄς μή σταματοῦσε ποτέ νά πέφτει μαλακά-μαλακά, ἄς μᾶς εἶχε σκεπάσει τότε, πρίν νά γεννηθεῖ ὁ Νίκος, γιατί καί πού γεννήθηκε, τί κατάλαβε, ἔτσι θά τελείωνε ὁπωσδήποτε — τό 'ξερα μάνα — πάντα τό 'ξερα. Ὅπως τό 'λεγα πώς δέ θά γινόταν ποτέ αὐτός ὁ γάμος.

ΓΡΙΑ — Μή μιλᾶς ἄλλο, μή.

ΒΑΣΩ — Θέλω νά μιλάω μάνα, μή μ' ἀφήνεις νά σταματήσω καί νά μέ πάρει ὁ ὕπνος. Βλέπω συνέχεια τό Θανάση στόν ὕπνο μου, ἀλλά δέν εἶναι ὁ Θανάσης, παρά ἕνα βρώμικο μωρό, κατακίτρινο κι ἔπειτα μαυρίζει σιγά καί γίνεται καρβουνάκι.

Θέλω νά ξέρεις ἀκόμα πώς ἐκεῖνον ἐκεῖ στήν κουζίνα, τότε στόν Πειραιά, δέν τόν θυμᾶμαι. Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τόν εἶχα ξεχάσει. Καί πώς ἄν δέν ἔμπαινε ὁ Θανάσης τότε, μπορεῖ τώρα νά 'μουν μιά χοντρή γυναίκα μέ πολλά μωρά πού θά 'ταν ὅλα βρώμικα. Καί κάρβουνο μαῦρα κάτω ἀπό τό κίτρινο δέρμα τους. Θέλω νά ξέρεις *(μέ ἔξαψη)* πώς αὐτό πού ἔκανε ὁ Θανάσης μας τότε ἦταν τό μόνο πράγμα πού εἴχαμε στή ζωή μας. Ἀκοῦς;

ΓΡΙΑ — Ἀκούω.

ΒΑΣΩ — Αὐτό μᾶς ἔκανε νά ξεχωρίσουμε. Χωρίς αὐτό ἡ ζωή μας θά ἦταν ἕνα ἀτελείωτο σκοτάδι. Μάνα, θέλω νά σκεφτῶ κάτι καλό, βλέπω ν' ἀρχίζει αὐτή ἡ ἀτελείωτη ζωή, μά τίποτα καλό δέ μοῦ 'ρχεται στό νοῦ.

Ἄχ γιατί, γιατί νά μήν εἶχαν σταματήσει ὅλα ἐκεῖ; «Θά ψοφήσουμε ἀπ' τήν πείνα, ἔλεγες, πάει ἀποκοπήκαμε ἀπό παντοῦ, θά κατέβουν οἱ λύκοι».

Καί μένα ὅλα αὐτά μοῦ φαίνονταν σάν νά παίζαμε, κι ἦταν ἀστεῖα, καί ἤμουν χαρούμενη, δέ φοβόμουν γιατί εἴμασταν ὅλοι μαζί, ὁ πατέρας, ὁ Θανάσης, ἄχ μάνα τί καλά πού ἦταν.

ΓΡΙΑ — Μή μιλᾶς ἄλλο, σταμάτησε.

ΒΑΣΩ — Θά σταματήσω ἄν μοῦ δώσεις τό λόγο σου πώς δέ θά μέ πάρεις ἀπό δῶ... 'Απ' αὐτή τήν καρέκλα. Πονᾶνε τά πόδια μου. Δέ μέ λυπᾶσαι! Καί τό Θανάση δέ θά τόν ξαναδοῦμε ποτέ. Πές το! Ποτέ.

ΓΡΙΑ — Ποτέ...

ΒΑΣΩ —Ἄστον. Ἄστον μέ τό τελευταῖο του γράμμα. Αὐτό πού ἔγραψε γιά τόν ἀρραβώνα τοῦ Νίκου. Διάβασέ μου το ἀκόμα, ἄν θές, ἄλλη μιά φορά, καί ἔπειτα θά τό σκίσουμε. Πές, πές μου το πώς ὅλα θά σταματήσουν ἐδῶ. Τελειώσαμε μάνα, τελειώσαμε...

(Παύση).

ΓΡΙΑ *(Διαβάζει ἀργά)* — Εἶμαι καλά καί πέστε το στή μάνα νά ἡσυχάσει. Τό Σάββατο τό βράδυ ἀκοῦμε ραδιόφωνο. Τήν Κυριακή μᾶς λειτουργοῦν. Ἄλλαξε ὁ παπάς καί τώρα ἦρθε ἕνας νέος. Εἶναι ἴδιος ὁ Γιάννης ὁ Κάντζιος, τόν θυμᾶσαι, μάνα, πού ἦτανε συμμαθητής μου στήν ἕκτη; Ὁ πατέρας του εἶχε τσαγγαράδικο, μιά παράγκα, ἀλλά φαίνεται πώς ὁ Γιάννης πρόκοψε, γιατί μοῦ ἔστειλε μιά κάρτα ἀπό τήν 'Αμερική καί μοῦ γράφει πώς εἶναι πολύ ὡραῖα ἐκεῖ πού εἶναι, στό Μαϊάμι. Τό δείχνει καί, ἡ κάρτα του, μιά πλάζ μέ μεγάλα δέντρα καί ὡραία θάλασσα καί γυναίκες πού μπανιάρονται μέ μπικίνια. Αὐτά τά μαγιό πού εἶναι σάν νά μή φορᾶς τίποτα. Χάρηκα γιά τό Νίκο. Τί νά τοῦ εὐχηθῶ ἀπό δῶ μέσα, εἶναι σάν γρουσουζιά. Ἄς εἶναι καλά στήν ὑγεία του καί νά 'ναι εὐχαριστημένος ἐκεῖ πού εἴσαστε. Τοῦ ἔστειλα κι ἕνα γλυπτό ξύλινο πού ἔφτιαξα μόνος μου, γιά τήν κοπέλα. Τό λάβατε; Ἄχ κακόμοιροι τί περνᾶτε κι ἐσεῖς. Στήν ξενιτιά, ἀλλά κι ἐγώ σάν νά 'μαι σέ ξενιτιά. Ὅλοι μας τό ἴδιο, κι ὁ Κάντζιος ἔτσι αἰσθάνεται μοῦ γράφει, κι ἄς καλοπερνᾶ. Κάθομαι καί συλλογιέμαι καί μοῦ φαίνεται πώς τό σπίτι μας καί στό χωριό καί στόν Πειραιά ἦταν μιά μαύρη ξενιτιά. Ἄχ νά, τώρα μ' ἔπιασε ἕνα κλάμμα — δέν ἤθελα νά σᾶς τό πῶ πού ἔχετε τίς χαρές σας, μά προχτές ἔγινε κάτι, ἕνας γελοῦσε τήν ὥρα τῆς λειτουργίας καί λοιπόν γιά τιμωρία μᾶς πιάσαν ὅλους καί μᾶς ξουρίσαν γουλί καί ἀγγίζω τό κεφάλι μου καί δέν ἔχω μαλλιά καί μέ παίρνουν τά κλάμματα μά δέν κλαίω γιά μένα παρά θυμήθηκα τό Νίκο τότες πού τόν κουρέψαν σύριζα στό δημοτικό κι ἦταν καρναβάλια καί τόν εἴχατε φέρει στό ἐπισκεπτήριο ντυμένο 'Αθανάσιο Διάκο — καί τά μαλλιά του ἦταν γουλί καί μένα μέ πιάσαν τά γέλια γιατί εἶχα δεῖ φωτογραφίες τόν 'Αθανάσιο Διάκο μέ μιά μαλλούρα τόση καί ὁ Νίκος παρεξηγήθηκε. Ἄχ πουτᾶνες ποῦ μ' ἀφήσατε ἐδῶ μονάχο — κακοῦργες ἐσεῖς μέ χαλάσατε! Συγχωρέστε με, μέ πιάνει τό παράπονο. Δέν τά 'χω μαζί σας, μέ κανέναν δέν τά 'χω. Νά 'στε καλά κι ἄν τά βολεύετε ἐκεῖ μήν ξαναγυρίσετε. Ὅσο γιά μένα καλά εἰμαι, κι ἔχω συνηθίσει, ὅσο περνάει ὁ καιρός, ἐδῶ, καί θαρρῶ πώς ἄλλος τόπος δέν ὑπάρχει, σάν νά 'μαστε ἐδῶ ἐμεῖς στίς φυλακές ὁ κόσμος ὅλος. Δέν ὑπάρχει ἄλλη ζωή, παρά μονάχα ἐμεῖς ἐδῶ μέσα, οἱ ἄλλοι ἔξω δέν ὑπάρχουν, δέν ὑπάρχεις μάνα, τό Νίκο τόν ἀφήσαμε κάπου παιδί, τόν χάσαμε παιδί, δέν ὑπάρχει, καί οὔτε καί ὁ Γιάννης ὁ Κάντζιος ὑπάρχει.

Σκοτάδι.

Ὁ Κάρολος Κούν μέ τή Λούλα 'Αναγνωστάκη.

Ἡ δραστηριότητα
τῆς Πειραματικῆς Σκηνῆς
τῆς «Τέχνης»
Ὀκτώβριος 1979-Μάρτιος 1980

□ Ἡ Πειραματική Σκηνή εἶναι μιά ὁμάδα θεατρικῆς ἔρευνας πού λειτουργεῖ στά πλαίσια τῆς Μακεδονικῆς Καλλιτεχνικῆς Ἑταιρείας «Τέχνη». Στήν ὁμάδα, πού διευθύνεται ἀπό τό Νικηφόρο Παπανδρέου, μετέχουν οἱ νέοι ἠθοποιοί: Χρῆστος Ἀρνομάλης, Καρυοφυλλιά Καραμπέτη, Λένα Κουρούδη, Βαρβάρα Μαυρομάτη, Νίκος Σεργιανόπουλος, Ἔφη Σταμούλη, Κωστής Σφυρικίδης, Σωκράτης Τερζόπουλος, Γιάννα Τσόκου.

□ Πειραματική Σκηνή-ὁμάδα θεατρικῆς ἔρευνας. Πείραμα, ἔρευνα: δηλαδή προσπάθεια νά ξεπεραστεῖ ὁ διαχωρισμός ἀνάμεσα στήν παιδεία καί τήν καλλιτεχνική δημιουργία, ἀνάμεσα στό στοχασμό καί τήν παραγωγική πρακτική. Ὁμάδα: δηλαδή ἐπιδίωξη συλλογικότητας, ἰσότιμης συμμετοχῆς ὅλων στόν προβληματισμό, τίς ἐπιλογές, τίς εὐθύνες, τίς θυσίες, μαζί μέ τήν προσπάθεια νά δημιουργηθοῦν σωστές ἀνθρώπινες σχέσεις μέσα σ' ἕνα χῶρο πού, συνήθως, ἐκτρέφει τόν ἀνταγωνισμό.

□ Στόχος τῆς Πειραματικῆς Σκηνῆς τῆς «Τέχνης» εἶναι ἡ προώθηση τῆς ἔρευνας καί τοῦ προβληματισμοῦ πάνω στή δραματουργία, τή σκηνοθεσία καί, κυρίως, πάνω στά ἐκφραστικά μέσα τοῦ ἠθοποιοῦ. Αὐτό δέν σημαίνει παραγνώριση τῆς σημασίας τοῦ κοινοῦ. Ἀντίθετα, οἱ ὑποθέσεις καί οἱ πειραματισμοί δοκιμάζονται μόνο μέσα ἀπό τήν ἐπαφή μέ τόν θεατή. Ὁ θεατής καλεῖται νά γίνει μέτοχος καί συνεργός στό πείραμα.

□ Παράλληλη ἐπιδίωξη, γιά τό ἄμεσο μέλλον, εἶναι ἡ θεατρική ἀποκέντρωση — πρός τούς δήμους τῆς περιφέρειας τῆς Θεσσαλονίκης καί τίς γειτονικές πόλεις. Μένει νά συζητηθεῖ ἄν ὑπάρχει ἀντίφαση ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς δύο στόχους: ἔρευνα, ἀποκέντρωση. Πιστεύουμε πάντως πώς ὄχι.

Ἀπό τόν Ὀκτώβριο 1979 ὡς τό Μάρτιο 1980, ἡ Πειραματική Σκηνή πραγματοποίησε τίς παρακάτω ἐμφανίσεις στή Θεσσαλονίκη:

□ *Ὄνειρο καλοκαιρινῆς νύχτας* τοῦ Σαίξπηρ. Θέατρο Ἄδωνις, 18-21 Ὀκτωβρίου· θέατρο Αὐλαία, 7-11 Νοεμβρίου.

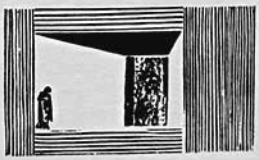
□ Ποίηση/Θέατρο - 1: *Γιάννης Ρίτσος*. Θέατρο Ἄδωνις, 29 Ἰανουαρίου καί 6 Φεβρουαρίου.

□ Ποίηση/Θέατρο - 2: *Διαβάζοντας Ἐλύτη*. Θέατρο Ἄδωνις, 27 Φεβρουαρίου.

□ *Ἡ Πόλη*, τρία μονόπρακτα τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη. Θέατρο Ἄδωνις, 19-30 Μαρτίου.

□ Ἐπόμενες ἐκδηλώσεις: ἐπανάληψη τῆς κωμωδίας τοῦ Σαίξπηρ *Ὄνειρο καλοκαιρινῆς νύχτας* (δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Ἀπριλίου). Ποίηση/Θέατρο - 3: *Γιῶργος Σεφέρης* (23 Ἀπριλίου).

□ Παράλληλα ἐκδίδεται τό περιοδικό *Θεατρικά Τετράδια*, πού τά τεύχη του ἀντιστοιχοῦν στίς δραστηριότητες τῆς Πειραματικῆς Σκηνῆς. Τό πρῶτο τεῦχος εἶναι ἀφιερωμένο στόν Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ, τό δεύτερο στό Γιάννη Ρίτσο, τό τρίτο στόν Ὀδυσσέα Ἐλύτη καί τή Λούλα Ἀναγνωστάκη.

Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ
Ὄνειρο καλοκαιρινῆς νύχτας

Θέατρο Ἄδωνις, 18-21 Ὀκτωβρίου 1979.
Θέατρο Αὐλαία, 7-11 Νοεμβρίου 1979.

Μετάφραση: Βασίλης Ρώτας.
Σκηνοθεσία: Κόλιν Χάρρις.
Δραματουργική συνεργασία: Νικηφόρος Παπανδρέου.

Διανομή: Χρῆστος Ἀρνομάλλης (Αἰγέας, Στημόνης), Καρυοφυλλιά Καραμπέτη (Ἑλένη, Κυδώνης), Λένα Κουρούδη (Νεράιδα), Βαρβάρα Μαυρομάτη (Πούκ), Νίκος Σεργιανόπουλος (Λύσανδρος, Φυσούνης), Ἔφη Σταμούλη (Ἱππολύτη, Τιτάνια), Κωστής Σφυρικίδης (Θησέας, Ὄμπερον), Σωκράτης Τερζόπουλος (Δημήτρης, Ροκάνης), Γιάννα Τσόκου (Ἑρμία, Καζάνης).

Τό θέατρο κι ὁ ἔρωτας εἶναι τά δύο μεγάλα θέματα αὐτοῦ τοῦ ἔργου. Ὁ Σαίξπηρ μιλάει ἐδῶ γιά τό θέατρο, γιά τήν τέχνη τοῦ ἠθοποιοῦ: τί σημαίνει παίζω; πῶς γίνεται τό θέατρο; ἀπό ποῦ νά ξεκινήσει κανείς; μέ τί μέσα; Σάν τούς μαστόρους τοῦ ἔργου, ξεκινήσαμε κι ἐμεῖς ἀπ' τό μηδέν σχεδόν. Ἀλλά ὁ Σαίξπηρ μᾶς βεβαιώνει, ἀκριβῶς, ὅτι ὁ ἠθοποιός εἶναι τό πᾶν, βασιλιάς ἑνός κόσμου ὀνείρου καί φαντασίας ὅπου ἐκφράζονται οἱ ἐπιθυμίες καί οἱ φαντασιώσεις μας, κάποτε οἱ κρυμμένες πτυχές τοῦ ὑποσυνειδήτου μας – καί μᾶς βεβαιώνει ἀκόμα ὅτι αὐτός, ὁ ἠθοποιός, μέ τό «ἐργαλεῖο» του, τό σῶμα, τήν κίνηση, τή φωνή του, τήν ἐκφραστικότητά του, εἶναι ὁ μόνος κύριος τῆς σκηνῆς.

Θά προσπαθήσουμε λοιπόν νά δώσουμε ζωή σ' ἕνα δάσος χρησιμοποιώντας τρεῖς «καλόγερους» κι ἕνα βιολοντσέλο, νά δείξουμε μιά βασιλική γιορτή χρησιμοποιώντας μερικά χρωματιστά λαμπιόνια, νά παραστήσουμε τό θέατρο μέ μιά ταμπέλα, πιστεύοντας πώς οἱ ἠθοποιοί, ριγμένοι σ' αὐτή τήν ἀρένα ὅπως τ' ἀγρίμια τοῦ μαγικοῦ σαιξπηρικοῦ δάσους, θά μεταμορφώσουν αὐτά τά ἀντικείμενα μέ τό παίξιμό τους, καί κυρίως μέ τίς χειρονομίες τους: ἄλλοτε αὐταρχικές κι ἄλλοτε παρακλητικές, ἄλλοτε γεμάτες σημασία κι ἄλλοτε ἀμήχανες.

Ἴσως ἄλλωστε αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῆς τέχνης τοῦ θεάτρου: τό φιλόδοξο στοίχημα ὅτι τό ἀδύνατο μπορεῖ νά γίνει δυνατό· ὅτι μποροῦμε νά βάλουμε τόν οὐρανό καί τή σελήνη μέσα στόν κλειστό χῶρο τοῦ θεάτρου· νά κάνουμε νά ζήσει ἕνας κόσμος φανταστικός, κινητοποιώντας ἔτσι τή φαντασία τοῦ θεατῆ γιά νά γίνει μέτοχος στό «ὄνειρο»· νά δημιουργήσουμε ἕναν κόσμο πού εἶναι διαφορετικός ἀπό τήν πραγματική ζωή ἀλλά πού μᾶς ἐπιτρέπει νά μιλήσουμε γι' αὐτήν· νά ὑπαινιχθοῦμε τό γεγονός ὅτι μποροῦμε ν' ἀλλάξουμε τή ζωή μας ὅπως ἀλλάζουμε οἱ ἴδιοι πάνω στή σκηνή.

Ἀπό τήν ἄλλη, ὁ Σαίξπηρ μᾶς δείχνει πόσο λεπτό εἶναι τό νῆμα ἀνάμεσα στή ζωή καί τό θάνατο, φτάνει ἕνα τίποτα γιά νά γύρει ἡ ζυγαριά πρός τή μιά ἤ τήν ἄλλη μεριά. Τό ἴδιο καί στόν ἔρωτα: ἕνα τίποτα κι ὅλα ἀλλάζουν. Ἔτσι ἐκφράζεται ἡ γλυκόπικρη σκέψη τοῦ Σαίξπηρ γιά τόν ἔρωτα, ἰδιαίτερα ἐδῶ, στό Ὄνειρο, ἔργο τρυφερό ἀλλά καί σκληρό, ὅπου ἀγάπη σημαίνει δοκιμασία καί βάσανα· ὅπου ἀγαπῶ σημαίνει ἐπιμένω καί ἀντέχω· ὅπου τό πέρασμα ἀπό τήν ἐφηβεία στήν ὡριμότητα συντελεῖται μ' ἕνα μυητικό ταξίδι πού ὁδηγεῖ τούς τέσσερις ἐραστές (ὅπως καί τούς μαστόρους, ἐραστές τοῦ θεάτρου) μέσα σ' ἕνα δάσος ἀπό ἀνομολόγητες ἐπιθυμίες, ἐφιάλτες, φόβο καί μοναξιά· ὅπου ἀγαπῶ σημαίνει βρίσκομαι ἀντιμέτωπος μέ τόν ἄλλο μέσα στήν ἐρημιά· ὅπου ἡ λογοκριμένη ἐρωτική ἐπιθυμία περνάει ξαφνικά στό πρῶτο πλάνο· ὅπου ὁ ἐρωτικός παρτεναίρ μοιάζει (τόσο εὔκολα;) ἀντικαταστάσιμος, μολονότι κάθε ἐμπειρία χωριστά εἶναι μοναδική κι ἀναντικατάστατη. Κι ἀκόμα ὁ φόβος: φόβος τοῦ ἑαυτοῦ μας, φόβος τῶν ἄλλων, φόβος τῶν κρυμμένων ἐπιθυμιῶν μας.

Ὅλα αὐτά μέσα ἀπό ἀκραῖες καταστάσεις, ὑπερβολικές, πού ἐγγίζουν τήν ἀναληθοφάνεια. Ὁ Σαίξπηρ ὡστόσο μᾶς ζητάει νά μήν παρασυρθοῦμε: οἱ ἐραστές διασχίζουν τό δάσος ἀναζητώντας μιά μυθική εὐτυχία καί πιστεύοντας ὅτι ζοῦν ἕνα φρικτό δράμα, ὅτι παίζουν τή ζωή τους κορώνα-γράμματα, ἀλλά στήν πραγματικότητα ὅλα αὐτά εἶναι ἴσως ἕνα τεράστιο χωρατό (ἀπ' ὅπου δέ λείπουν κάποιες νύξεις κοινωνικῆς κριτικῆς: ἡ μειονεκτική θέση τῆς γυναίκας, ἡ σαρκαστική στάση τῶν ἀρχόντων μπροστά στούς ἀνθρώπους τῆς δουλειᾶς κ.ἄ.).

Ὁ κόσμος τῆς πραγματικότητας γειτονεύει ἐδῶ μέ τόν κόσμο τοῦ παραμυθιοῦ: ὁ Πούκ, τό σκανταλιάρικο ζιζάνιο, πανταχοῦ παρών, ὁ Ὄμπερον καί ἡ Τιτάνια, «θεατρική» ἐκδοχή τῶν σχέσεων τοῦ ζευγαριοῦ. Ὅσο γιά τά δαιμόνια, τά παραστήσαμε μέ χέρια: χέρια πού δουλεύουν γιά νά γίνει πραγματικότητα ἡ μαγεία τοῦ θεάτρου.

Χωρίς νά ὑπερτιμᾶμε τίς δυνάμεις μας καί ξέροντας πόσο εὔθραυστο ἐγχείρημα εἶναι ἡ θεατρική παράσταση, ριχτήκαμε, σάν τούς μαστόρους τοῦ ἔργου, σ' αὐτή τήν περιπέτεια, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι μιά σχέση ἀρχίζει, ὅτι θά ξανασυναντηθοῦμε, θεατές κι ἠθοποιοί, καθώς λέει ὁ Πούκ, «ἄλλη φορά».

Κ.Χ.

Ποίηση / Θέατρο-1
Γιάννης Ρίτσος

Θέατρο Ἄδωνις, 29 Ἰανουαρίου καί 6 Φεβρουαρίου 1980.

Σκηνοθετική ἐπιμέλεια: Νικηφόρος Παπανδρέου.

Διανομή: *Κάτω ἀπ' τόν ἴσκιο τοῦ βουνοῦ* (Καρυοφυλλιά Καραμπέτη, Βαρβάρα Μαυρομάτη). *Τό δέντρο τῆς φυλακῆς καί οἱ γυναίκες* (Λένα Κουρούδη, Βαρβάρα Μαυρομάτη, Γιάννα Τσόκου). *Ἡ σονάτα τοῦ σεληνόφωτος* (Ἔφη Σταμούλη, Νίκος Σεργιανόπουλος). *Γκραγκάντα* (Χρῆστος Ἀρνομάλλης, Νίκος Σεργιανόπουλος, Κωστής Σφυρικίδης, Σωκράτης Τερζόπουλος). *Μικρά ποιήματα γιά τήν ποίηση* (ὅλοι οἱ ἠθοποιοί).

Παράλληλα μέ τίς καθαυτό θεατρικές ἀναζητήσεις, ἡ Πειραματική Σκηνή τῆς «Τέχνης» ἀσχολεῖται συστηματικά μέ τήν ἐκφραστική τοῦ ποιητικοῦ λόγου καί τίς δυνατότητες ζωντανῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στό ἔργο τῶν ποιητῶν καί τό πλατύ κοινό. Καρπός αὐτῆς τῆς ἐνασχόλησης εἶναι οἱ ἐκδηλώσεις τῆς σειρᾶς Ποίηση/Θέατρο, ὅπου μποροῦν νά συνδυαστοῦν δύο στόχοι: ἔρευνα πάνω στήν ποιητική γλώσσα καί πολιτιστική ἀποκέντρωση (εὐκίνητες «παραστάσεις» πού παρουσιάζονται καί σέ μή θεατρικούς χώρους).

Ἄν βάλαμε τή λέξη παραστάσεις σέ εἰσαγωγικά, εἶναι γιατί δέν σκοπεύουμε νά ἐκβιάσουμε τά ποιητικά κείμενα ἀντιμετωπίζοντάς τα σάν νά ἦταν θεατρικά ἔργα. Δέ θά πρόκειται λοιπόν γιά θεατρικές παραστάσεις, ἀλλά γιά παρουσιάσεις ποιημάτων πάνω στή σκηνή, κάποτε καί γιά ἁπλές ἀναγνώσεις. Θά χρησιμοποιήσουμε ὅσα θεατρικά στοιχεῖα ἀπαιτεῖ κάθε φορά ἡ φόρμα τοῦ ποιήματος, ἄλλοτε περισσότερα (ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Ρίτσου), ἄλλοτε λιγότερα – μέ οἰκονομία πάντα καί δίνοντας τό προβάδισμα στό λόγο.

Ὅπως εἶναι γνωστό, πρωτοῦ γίνει ἀναγνωσμα τό ποιητικό ἔργο ἦταν ἀκρόαμα καί, ὡς ἕνα βαθμό, θέαμα. Καί ὁ δέκτης ἦταν ὁμαδικός: πρίν ἀπό τή μοναξιά τοῦ ἀναγνώστη, εἴχαμε τήν κοινότητα τοῦ ἀκροατηρίου. Αὐτή τή συλλογική ἐπικοινωνία μέσα ἀπό τήν ποίηση προσπαθοῦμε νά ξαναβροῦμε.

Στή βραδιά Γιάννη Ρίτσου ὑπάρχουν τρία μέρη. Πρῶτα, μιά σειρά σύντομα ποιήματα μέ κοινό θέμα: ὁ ποιητής καί ἡ ποιητική λειτουργία. Κατόπιν, τρία κείμενα πού παρουσιάζουν κάποιες γυναικεῖες μορφές, τή μοναξιά τους καί τόν ἐγκλεισμό τους: Κάτω ἀπ' τόν ἴσκιο τοῦ βουνοῦ, Τό δέντρο τῆς φυλακῆς καί οἱ γυναῖκες, Ἡ σονάτα τοῦ σεληνόφωτος. *Τέλος, τό πέρασμα ἀπό τό ἄτομο στήν ὁμάδα μέ τήν ποιητική σύνθεση* Γκραγκάντα.

Τά σκηνικά μέσα πού χρησιμοποιοῦνται εἶναι ὑποτυπώδη, ἡ κίνηση λιτή (Κάτω ἀπ' τόν ἴσκιο), *ἡ σχεδόν ἀνύπαρκτη* (Τό δέντρο, Σονάτα), *ἡ ἐντελῶς ἀπούσα* (Γκραγκάντα). *Γιατί ἐκεῖνο πού πρέπει νά ἀναδείξουμε εἶναι ἡ κίνηση τοῦ στίχου, οἱ εἰκόνες πού ὑποβάλλουν στή φαντασία οἱ λέξεις. Παίρνουν μέρος ἐννέα ἠθοποιοί, ἀλλά ἐλπίζουμε πώς μέσα ἀπ' τήν πολυφωνία θά ἀναδυθεῖ ἡ μία φωνή, ἄλλοτε ἐλεγειακή ἄλλοτε ἐπική, ἡ φωνή τοῦ ποιητῆ.*

Ν.Π.

Ποίηση / Θέατρο-2
Διαβάζοντας Ἐλύτη

Θέατρο Ἄδωνις, 27 Φεβρουαρίου 1980.

Σκηνοθετική ἐπιμέλεια: Νικηφόρος Παπανδρέου.

Διανομή: *Προσανατολισμοί* (Καρυοφυλλιά Καραμπέτη, Βαρβάρα Μαυρομάτη, Ἔφη Σταμούλη, Γιάννα Τσόκου), *Μαρία Νεφέλη* (Λένα Κουρούδη, Νίκος Σεργιανόπουλος), *Τό μονόγραμμα* (Χρῆστος Ἀρνομάλλης), *Ἡ καλωσύνη στίς λυκοποριές* (Καρυοφυλλιά Καραμπέτη, Ἔφη Σταμούλη, Κωστής Σφυρικίδης, Σωκράτης Τερζόπουλος).

ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ - 1

Ἀφιέρωμα
στόν Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ - 2

Ποίηση / Θέατρο
Γιάννης Ρίτσος

Λούλα Ἀναγνωστάκη
Ἡ πόλη

Θέατρο Ἄδωνις, 19-30 Μαρτίου 1980.

Σκηνοθεσία: Νίκος Χουρμουζιάδης.

Διανομή: *Ἡ διανυκτέρευση* (Λένα Κουρούδη, Νίκος Σεργιανόπουλος, Γιάννα Τσόκου). *Ἡ πόλη* (Νίκος Σεργιανόπουλος, Ἔφη Σταμούλη, Κωστής Σφυρικιδης). *Ἡ παρέλαση* (Χρῆστος Ἀρνομάλλης, Καρυοφυλλιά Καραμπέτη).

Μουσικός συνεργάτης: Γιάννης Μπαρούτας.

Τεχνική βοήθεια: Βαρβάρα Μαυρομάτη, Ἀλέκος Σπυριδάκης, Σωκράτης Τερζόπουλος.

Ἡ διανυκτέρευση. Λένα Κουρούδη, Νίκος Σεργιανόπουλος.
Ἡ πόλη. Ἔφη Σταμούλη, Κωστής Σφυρικιδης.
Ἡ παρέλαση. Καρυοφυλλιά Καραμπέτη, Χρῆστος Ἀρνομάλλης.

Μέ τά μονόπρακτα αὐτά πρωτοεμφανίστηκε, τό 1965, ἕνας ἤδη ὁλοκληρωμένος θεατρικός συγγραφέας, πού συνδύαζε ποιότητα λόγου, πολιτικό στοχασμό, δραματουργική δεξιοσύνη. Ἕνα μέρος τοῦ κοινοῦ ἴσως ξαφνιάστηκε τότε παρακολουθώντας τή Διανυκτέρευση, *τήν* Πόλη *καί τήν* Παρέλαση. *Γιατί ἄν μιά παράσταση νέου ἔργου ἀποτελεῖ δοκιμασία γιά τό συγγραφέα, ταυτόχρονα (στό βαθμό πού τό ἔργο προωθεῖ σέ βάθος τόν κοινωνικό προβληματισμό καί φωτίζει παράλληλα ἀνεξερεύνητους χώρους τοῦ ψυχικοῦ μας βίου, ἐπιχειρώντας μάλιστα καί μιάν ἐκφραστική ἀνανέωση) δοκιμάζεται καί τό κοινό. Τό ἄξιο καλλιτέχνημα ἔχει πάντα ἕναν ἀποκαλυπτικό χαρακτήρα, πάντα μᾶς ξαφνιάζει.*

Τά μονόπρακτα συνδυάζουν, ὅπως καί ὁλόκληρο τό θέατρο τῆς Λούλας Ἀναγνωστάκη, δύο χαρακτηριστικά πού σπάνια συνυπάρχουν στόν ἴδιο συγγραφέα. Ἀπό τή μιά, ἄρνηση τῆς ἠθογραφίας, καθολικότητα προβληματισμῶν, μοντέρνα γραφή, γόνιμη ἀξιοποίηση τῶν κατακτήσεων τοῦ παγκοσμίου πρωτοποριακοῦ θεάτρου. Ἀπό τήν ἄλλη, πρόσωπα, θέματα καί καταστάσεις πού τροφοδοτοῦνται ἀπό τίς τραυματικές ἐμπειρίες τῆς ἑλληνικῆς μεταπολεμικῆς πραγματικότητας καί παραπέμπουν ἀδιάκοπα, ἐπίμονα σ' αὐτήν. Ἔτσι, τά στοιχεῖα τοῦ χώρου (Ἑλλάδα, καί εἰδικότερα Θεσσαλονίκη) καί τῆς Ἱστορίας (Κατοχή, ἐμφύλιος, δεκαετία τοῦ '50) μετουσιώνονται ποιητικά καί διευρύνονται ξεπερνώντας τό ἐπικαιρικό. Σ' αὐτό τό θέατρο, τό ἰθαγενές καί τό καθολικό ταυτίζονται. Ὅπως, ἄλλωστε, ταυτίζονται ἐδῶ τό ρεαλιστικό καί τό ὀνειρικό.

Ν.Π.

Ἡ πόλη

Νίκος Σεργιανόπουλος
Κωστής Σφυρικίδης
Ἔφη Σταμούλη

Ἡ παρέλαση

Καρυοφυλλιά Καραμπέτη
Χρῆστος Ἀρνομάλλης

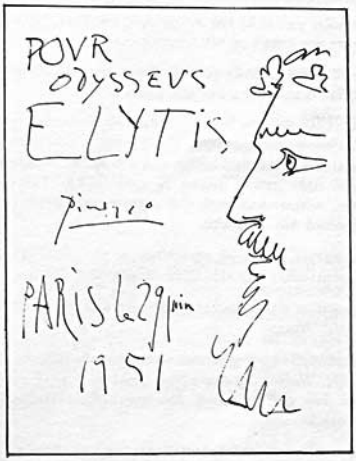

Ἡ διανυκτέρευση

Λένα Κουρούδη
Γιάννα Τσόκου
Νίκος Σεργιανόπουλος

Μικρό ἀφιέρωμα στόν

᾽Οδυσσέα ᾽Ελύτη

ΔΩΡΟ ΑΣΗΜΕΝΙΟ ΠΟΙΗΜΑ

Ξέρω πὼς εἶναι τίποτε ὅλ᾽ αὐτὰ καὶ πὼς ἡ γλώσσα
πού μιλῶ δὲν ἔχει ἀλφάβητο

᾽Αφοῦ καὶ ὁ ἥλιος καὶ τὰ κύματα εἶναι μιὰ γραφὴ συλλαβικὴ πού τὴν ἀποκρυπτογραφεῖς μονάχα στοὺς καιροὺς τῆς λύπης καὶ τῆς ἐξορίας

Κι ἡ πατρίδα μιὰ τοιχογραφία μ᾽ ἐπιστρώσεις διαδοχικὲς φράγκικες ἢ σλαβικὲς πού ἂν τύχει καὶ βαλθεῖς γιὰ νὰ τὴν ἀποκαταστήσεις πᾶς ἀμέσως φυλακὴ καὶ δίνεις λόγο

Σ᾽ ἕνα πλῆθος ᾽Εξουσίες ξένες μέσῳ τῆς δικῆς σου πάντοτε

"Οπως γίνεται γιὰ τὶς συμφορὲς

"Ομως ἂς φανταστοῦμε σ᾽ ἕνα παλαιῶν καιρῶν ἁλώνι
πού μπορεῖ νά ᾽ναι καὶ σὲ πολυκατοικία ὅτι παίζουνε
παιδιὰ καὶ ὅτι αὐτὸς πού χάνει

Πρέπει σύμφωνα μὲ τοὺς κανονισμοὺς νὰ πεῖ στοὺς ἄλλους καὶ νὰ δώσει μιὰν ἀλήθεια

῾Οπόταν βρίσκονται στο τέλος ὅλοι νὰ κρατοῦν στὸ χέρι τους ἕνα μικρὸ

Δῶρο ἀσημένιο ποίημα.

Τό ποίημα αὐτῆς τῆς σελίδας εἶναι ἀπό τό *Φωτόδεντρο*. Τό σχέδιο εἶναι τοῦ Πικάσσο.

Στίς σελίδες πού ἀκολουθοῦν δέ γίνεται μιά συνολική παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ ᾽Ελύτη. Δημοσιεύεται τό μεγαλύτερο μέρος τῶν κειμένων πού διαβάστηκαν ἀπό τά μέλη τῆς Πειραματικῆς Σκηνῆς τῆς «Τέχνης» στή βραδιά ᾽Οδυσσέα ᾽Ελύτη, δεύτερη ἐκδήλωση τῆς σειρᾶς Ποίηση/Θέατρο. ῾Η ἐκδήλωση ἔγινε τήν Τετάρτη 27 Φεβρουαρίου 1980, στό θέατρο "Αδωνις, μέ ἐπιμέλεια τοῦ Νικηφόρου Παπανδρέου. Πῆραν μέρος οἱ: Χρῆστος ᾽Αρνομάλλης, Καρυοφυλλιά Καραμπέτη, Λένα Κουρούδη, Βαρβάρα Μαυρομάτη, Νίκος Σεργιανόπουλος, "Εφη Σταμούλη, Κωστῆς Σφυρικίδης, Σωκράτης Τερζόπουλος, Γιάννα Τσόκου.

Βιογραφία / Ἐργογραφία

1911 2 Νοεμβρίου: γεννιέται ὁ Ὀδυσσέας Ἀλεπουδέλης στό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης ἀπό γονεῖς Λέσβιους.

1914 Ἡ οἰκογένεια ἐγκαθίσταται στήν Ἀθήνα.

1929 Διαβάζει μιά συλλογή ποιημάτων τοῦ Πώλ Ἐλυάρ, πρώτη του ἐπαφή μέ τόν ὑπερρεαλισμό.

1930-1935 Φοιτᾶ στή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀλλά ἐγκαταλείπει τίς σπουδές του.

1935 Παρακολουθεῖ μιά διάλεξη τοῦ Ἀνδρέα Ἐμπειρίκου πάνω στόν ὑπερρεαλισμό. Πρῶτοι πειραματισμοί του πάνω στήν αὐτόματη γραφή καί στά κολάζ. Ἐκθέτει κολάζ στήν πρώτη Διεθνή Σουρεαλιστική Ἔκθεση, στήν Ἀθήνα. Δημοσιεύει τά «Πρῶτα ποιήματα» στό περιοδικό *Νέα Γράμματα*.

1936 Δημοσιεύει μιά σειρά ποιημάτων μέ τόν τίτλο «Προσανατολισμοί» στό περιοδικό *Μακεδονικές Ἡμέρες*.

1937 Δημοσιεύει τίς «Κλεψύδρες τοῦ ἀγνώστου» στίς *Μακεδονικές Ἡμέρες*.

1939 Δημοσιεύει τή «Θητεία τοῦ καλοκαιριοῦ» στίς *Μακεδονικές Ἡμέρες*. Τό Δεκέμβριο συγκεντρώνει τά ποιήματά του στή συλλογή *Προσανατολισμοί* (Πυρσός, 180 σελ.).

1940-1941 Ἀνθυπολοχαγός στό ἀλβανικό μέτωπο.

1943 Ἐκδίδεται ὁ *Ἥλιος ὁ πρῶτος* (Ὁ Γλάρος, 44 σελ.).

1945 Δημοσιεύει τό «Ἄσμα ἡρωικό καί πένθιμο γιά τόν χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας» στό περιοδικό *Τετράδιο*, ἀρ. 2, σελ. 9-13.

1945-1946 Διευθυντής προγράμματος τοῦ Ε.Ι. Ραδιοφωνίας.

1947 Δημοσιεύει τήν «Καλωσύνη στίς λυκοποριές» στό περιοδικό *Τετράδιο*, ἀρ. 1, σελ. 3-14.

1948-1952 Ἐγκαθίσταται στό Παρίσι καί παρακολουθεῖ μαθήματα λογοτεχνίας στή Σορβόνη. Ταξιδεύει στήν Ἀγγλία, στήν Ἑλβετία, στήν Ἰταλία καί στήν Ἱσπανία, καί συναντᾶ τούς: Μπρετόν, Ἐλυάρ, Τζαρά, Σάρ, Μισώ, Οὐγκαρέτι, Ματίς, Πικάσσο, Τζιακομέτι, Ντέ Κίρικο.

1953-1954 Διευθυντής προγράμματος τοῦ Ε.Ι. Ραδιοφωνίας.

1955-1956 Μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Θεάτρου Τέχνης τοῦ Καρόλου Κούν.

1959 Ἐκδίδει τό *Ἄξιον Ἐστί* (Ἴκαρος, 94 σελ.).

1960 Ἐκδίδει τίς *Ἕξη καί μία τύψεις γιά τόν οὐρανό* (Ἴκαρος, 30 σελ.) Α΄ Κρατικό βραβεῖο Ποιήσεως γιά τό *Ἄξιον Ἐστί*.

1961 Ἀπό τό Μάρτιο μέχρι τόν Ἰούνιο, ἐπισκέπτεται τίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Ἐπανέκδοση τῶν *Προσανατολισμῶν* (Γαλαξίας).

1962 Δεκέμβριος: ἐπισκέπτεται τήν Ὀδησσό, τή Μόσχα καί τό Λένινγκραντ. Ἐκδίδει σέ βιβλίο τό *Ἄσμα ἡρωικό καί πένθιμο γιά τόν χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας* (Ἴκαρος, 40 σελ.). 25 Δεκεμβρίου: δημοσιεύει τήν «Ἀλβανιάδα, ποίημα γιά δύο φωνές. Πρῶτο μέρος», στό περιοδικό *Πανσπουδαστική*, ἀρ. 41, σελ. 11-14.

1964 Ὁ Μίκης Θεοδωράκης παρουσιάζει τή μελοποίηση τοῦ *Ἄξιον Ἐστί*.

1965 Μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Παράσημο τοῦ Ταξιάρχη τοῦ Φοίνικα.

1969-1971 Ζεῖ στή Γαλλία, κυρίως στό Παρίσι.

1971 Δημοσιεύει τό ποίημα «Θάνατος καί ἀνάστασις τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου» στό περιοδικό *Τράμ*. Ἐκδίδει σέ βιβλίο (111 ἀντίτυπα) τό *Θάνατος καί ἀνάστασις τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου* (Γενεύη, Duo d' Art, σελ. 16), μέ γράμματα καί κοσμήματα τοῦ Κώστα Κουλεντιανοῦ. Ἐκδίδεται τό *Μονόγραμμα* (Ἀμμόχωστος, Κύπρος, L' Oiseau, 32 σελ.), ἀπό φωτοτυπημένο χειρόγραφο τοῦ ποιητῆ, ἐπιμέλεια Jos. Adam, Βρυξέλλες. Τό Δεκέμβριο ἐκδίδεται ὁ *Ἥλιος ὁ ἡλιάτορας* (Ἴκαρος, 32 σελ.). Ἐκδίδεται *Τό Φωτόδεντρο καί ἡ δέκατη τέταρτη ὁμορφιά* (Ἴκαρος, 70 σελ.).

1972 Τό Νοέμβριο ἐκδίδει ἕνα βιβλίο μέ τραγούδια, *Τά Ρῶ τοῦ Ἔρωτα*, μέ ἐννέα κολάζ (Ἀστερίας, 98 σελ.). Τό Δεκέμβριο ἐκδίδει στήν Ἑλλάδα τό *Μονόγραμμα* (Ἴκαρος, 32 σελ.).

1973 Τόν Ἰούνιο δημοσιεύει τή *Βίλλα Νατάσα* (Θεσσαλονίκη, Τράμ, 20 σελ.), μέ ἕνα σχέδιο τοῦ Πικάσσο, μιά ἔγχρωμη λιθογραφία τοῦ Λῶρενς καί κοσμήματα τοῦ Ματίς ἀπό τό περιοδικό *Verve*. Τό Δεκέμβριο δημοσιεύει τό ποίημα *Ὁ Φυλλομάντης* (Ἀστερίας, τετράπτυχο). Ἐκδίδει τό βιβλίο *Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος*.

1974 Τό Σεπτέμβριο δημοσιεύει ἐπιλογή δοκιμίων μέ τόν τίτλο *Ἀνοιχτά χαρτιά* (Ἀστερίας, 520 σελ.). Τό Δεκέμβριο ἐκδίδει τά *Ἑτεροθαλῆ* (Ἴκαρος, 64 σελ.). Δημοσιεύει δέκα ἔγχρωμα καί ἐννέα μαυρόασπρα κολάζ στό βιβλίο τοῦ Ἡλία Πετρόπουλου *Ἐλύτης, Μόραλης, Τσαρούχης* (Πλειάς, 164 σελ.). Μέ τή μεταπολίτευση, διορίζεται πρόεδρος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ε. Ι. Ραδιοφωνίας καί μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Δημοσιεύεται μεγάλη ἐπιλογή ποιημάτων στά ἀγγλικά, μέ τόν τίτλο *The Sovereign Sun* (Φιλαδέλφεια, Temple University Press, 200 σελ.), σέ μετάφραση τοῦ Kimon Friar. Τό *Ἄξιον Ἐστί* (Πίτσμπουργκ, University of Pittsburgh Press, 159 σελ., (δίγλωση ἔκδοση), μεταφράζεται ἀπό τούς Edmund Keeley καί Γιῶργο Σαββίδη.

1975 Ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1976 Συγκεντρώνονται οἱ μεταφράσεις του: *Δεύτερη γραφή* (Ἴκαρος). Ἐκδίδεται *Ἡ μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη* (Ἑρμείας).

1977 Ἐκδίδεται τό *Σηματολόγιον* (Ἑρμείας): ρήσεις ἀπό τή *Μαρία Νεφέλη* μέ κοσμήματα τοῦ ποιητῆ.

1978 Ἐκδίδεται ἡ *Μαρία Νεφέλη* (Ἴκαρος, 115 σελ.).

1979 Ἐκδίδεται ἡ *Ἀναφορά στόν Ἀνδρέα Ἐμπειρίκο* (Θεσσαλονίκη, Ἐγνατία, 71 σελ.). Τοῦ ἀπονέμεται τό βραβεῖο Νόμπελ λογοτεχνίας.

■ Μ' ἐξαίρεση τήν *Καλωσύνη στίς λυκοποριές*, τά ποιήματα αὐτοῦ τοῦ τεύχους ἔχουν ἐκδοθεῖ, ὅπως καί τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Ὀδυσσέα Ἐλύτη, ἀπό τόν ΙΚΑΡΟ. Δημοσιεύονται ἐδῶ μέ τήν εὐγενική ἄδεια τοῦ ἐκδότη.

Ἡ ποιητική λειτουργία
ἀποσπάσματα ἀπό τά πεζά

□ Ὁ ποιητής εἶναι ὄχι μόνο ἐκεῖνος πού ἐμπνέεται, μά κι ἐκεῖνος πού ἐμπνέει τούς ἄλλους. Ὁ ἀναγνώστης, (...) ἀπό ἀπαθής θεατής μιᾶς αὐστηρά ὑποκειμενικῆς σύλληψης τοῦ κόσμου, γίνεται — στά μέτρα τῆς εὐαισθησίας του καί τῆς φαντασίας του — ἕνας ζωντανός συμμέτοχος τῆς ποιητικῆς λειτουργίας.

ΑΧ. 398

□ Ἡ φαντασία, (...) ὄχι σά μνήμη ἀρρωστημένα ξαναφερμένη στό σήμερα, ὄχι σά φυγή ἀπό τό πραγματικό καθώς θά τό νομίζανε οἱ περισσότεροι, ἀλλά σάν προβολή στό μέλλον καί σά γενναία μεταμορφωτική ἐπέμβαση στίς συνθῆκες ἑνός παρόντος.

ΑΧ. 373

□ Ἡ κατανόηση τῆς ποίησης εἶναι κάτι τό ἐντελῶς ἄσχετο μέ ὅ,τι ὡς τώρα συνηθίσαμε νά ὀνομάζουμε *εὐφυΐα*.

ΑΧ. 374

□ *Ὁ ποιητής πρέπει νά εἶναι γενναιόδωρος. Τό νά μή θέλεις νά χάσεις οὔτε στιγμή ἀπό τό ὑποτιθέμενο ταλέντο σου, εἶναι σά νά μή θέλεις νά χάσεις οὔτε δραχμή ἀπό τούς τόκους τοῦ μικροῦ κεφαλαίου πού σοῦ δόθηκε.* Ἀλλά ἡ Ποίηση δέν εἶναι Τράπεζα. Εἶναι ἡ ἀντίληψη πού ἴσα-ἴσα ἀντιτίθεται στήν Τράπεζα. Ἐάν γίνεται γραπτό κείμενο, μεταδοτό στούς ἄλλους, τόσο τό καλύτερο. Ἐάν ὄχι, δέν πειράζει. Ἐκεῖνο πού πρέπει νά γίνεται καί νά γίνεται ἀδιάκοπα, ἀτέρμονα, χωρίς τήν παραμικρή διάλειψη, εἶναι ἡ ἀντιδουλικότητα, ἡ ἀδιαλλαξία, ἡ ἀνεξαρτησία. Ἡ Ποίηση εἶναι τό ἄλλο πρόσωπο τῆς Ὑπερηφάνειας.

ΑΧ. 360-1

□ Νά μεταγγίζεις δοσμένες γνώσεις σέ στίχους εἶναι — τό πολύ κατόρθωμα. Ν' ἀποκαλύπτεις ὅμως μιά πρωτογνώριστη αἴσθηση — θαῦμα.

ΑνΑΕ. 42

□ Ἔφερα στήν ποίηση μιά μέθοδο κατανόησης τοῦ κόσμου μέσω τῶν αἰσθήσεων. Βέβαια καί οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔκαναν τό ἴδιο, μέ τή διαφορά ὅτι δέν εἶχαν τήν ἔννοια τῆς ἁγιότητας, πού ἐμφανίστηκε μέ τόν ἐρχομό τοῦ χριστιανισμοῦ. Προσπάθησα νά ἐναρμονίσω τούς δύο αὐτούς ὅρους· πού θά πεῖ ὅτι, ὁποτεδήποτε μιλῶ καί γιά τά πιό αἰσθησιακά πράγματα, τά ἀντιλαμβάνομαι σέ μιά κατάσταση καθαρότητας καί ἁγιότητας. (...) Δέν εἶμαι χριστιανός μέ τήν αὐστηρή ἔννοια τῆς λέξης, ἀλλά προσαρμόζω τή χριστιανική ἔννοια τοῦ ἐξαγιασμοῦ στόν κόσμο τῶν αἰσθήσεων.

ΟΕ. 188-9

□ Πιστεύω πώς ἡ ποίηση, σ' ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο πληρότητας, δέν εἶναι οὔτε αἰσιόδοξη οὔτε ἀπαισιόδοξη. Ἀντιπροσωπεύει μᾶλλον μιά τρίτη κατάσταση τοῦ πνεύματος, ὅπου τά ἀντίθετα παύουν νά ὑπάρχουν. Δέν ὑφίστανται πιά ἀντίθετα πάνω ἀπό ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο ὕψους.

ΟΕ. 190

□ *Ἡ Ποίηση ἀρχίζει ἀπό κεῖ πού τήν τελευταία λέξη δέν τήν ἔχει ὁ θάνατος.* Εἶναι ἡ λήξη μιᾶς ζωῆς καί ἡ ἔναρξη μιᾶς ἄλλης, πού εἶναι ἡ ἴδια μέ τήν πρώτη ἀλλά πού πάει πολύ βαθιά, ὡς τό ἀκρότατο σημεῖο πού μπόρεσε ν' ἀνιχνεύσει ἡ ψυχή, στά σύνορα τῶν ἀντιθέτων, ἐκεῖ πού ὁ Ἥλιος κι ὁ Ἅδης ἀγγίζονται (...) ἡ Ποίηση μᾶς ξεμαθαίνει ἀπό τόν κόσμο, τέτοιον πού τόν βρήκαμε· τόν κόσμο τῆς φθορᾶς πού, ἔρχεται κάποια στιγμή νά δοῦμε ὅτι εἶναι ἡ μόνη ὁδός γιά νά ὑπερβοῦμε τή φθορά, μέ τήν ἔννοια πού ὁ θάνατος εἶναι ἡ μόνη ὁδός γιά τήν Ἀνάσταση. Μιλῶ, τό καταλαβαίνω, σά νά μήν ἔχω τό δικαίωμα, σά νά ντρέπομαι σχεδόν πού ἀγαπῶ τή ζωή.

ΑΧ. 42-3

□ Ὡς ἕνα σημεῖο, ἡ ποίηση λύνει προβλήματα· στό ἀμέσως ὑψηλότερο, θέτει καινούρια· στό ὕψιστο, τά αἴρει ὡς ἐκεῖ πού παύουν ν' ἀποτελοῦν προβλήματα.

ΑνΑΕ. 34

Συντομογραφίες: *ΑΧ* = *Ἀνοιχτά χαρτιά*, Ἀστερίας, 1974. *ΑνΑΕ* = *Ἀναφορά στόν Ἀνδρέα Ἐμπειρίκο*. Θεσσαλονίκη, Ἐγνατία, 1979. *ΟΕ* = *Ὀδυσσέας Ἐλύτης, ἐκλογή 1935-1977*. Ἀθήνα, Ἄκμων, 1979. Οἱ ἀριθμοί παραπέμπουν στίς σελίδες.

Ἐπιλογή ἀποσπασμάτων: Ξ.Α. Κοκόλης

Τό πρῶτο βιβλίο τοῦ Ἐλύτη

Τό 1940, σ' ἕνα μικρό βιβλίο μέ τόν τίτλο Προσανατολισμοί, *ὁ Ἐλύτης δημοσίευε τίς συλλογές πού εἶχαν παρουσιαστεῖ προηγουμένως. Μετά ἀπό τρία χρόνια δημοσιεύει ἕνα ἄλλο βιβλίο,* Ἥλιος ὁ πρῶτος, *πού πνευματικά συνδέεται μέ τούς* Προσανατολισμούς *καί κλείνει τήν πρώτη περίοδο τοῦ Ἐλύτη. Ἀπό τά πρῶτα της κιόλας βήματα, οἱ κριτικοί ἀντιμετώπισαν μέ προσοχή τήν ποίηση τοῦ Ἐλύτη. Τό καλλιεργημένο κοινό, ἰδιαίτερα τῆς νεώτερης γενιᾶς, δέχτηκε μέ μεγάλη εὔνοια τόν καινούργιο ποιητή, μ' ὅλο πού ἡ ἐκκεντρικότητα τῆς γλώσσας του ἔβαζε σέ ἀμηχανία πολλούς ἀναγνῶστες καί ὄχι μόνο ἀνάμεσα στούς ἀμετανόητους ὀπαδούς τῆς παράδοσης. Πράγματι, στήν ποίησή του δέν ἀφθονοῦν μόνο οἱ τολμηρές καί ἰδιόρρυθμες εἰκόνες, ἀποκομμένες ἀπό τό νῆμα τῆς κοινῆς λογικῆς συνοχῆς, ἀλλά καί οἱ λέξεις στρέφονται πρός καινούργιες ἔννοιες μέ ἰδιόρρυθμες προσεγγίσεις καί κατασκευές πού ὀφείλονται σέ μιάν ἐπιδέξια καί ἀποτελεσματική μεταχείριση τῆς ὑπαινικτικῆς τεχνικῆς. Συχνά, εἰδικά στίς πρῶτες δοκιμές, ὁ ποιητής μοιάζει νά ἐπιδιώκει τήν ἀνατροπή τῆς παραδοσιακῆς ἀξίας τοῦ «ὀρθοῦ λόγου», γιά νά ἐγκαινιάσει ἕνα καθεστώς ἀπόλυτης ἐλευθερίας. Ἀλλά οἱ κριτικοί δέν ἄργησαν ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι στόν Ἐλύτη ἡ «αὐτόματη γραφή» δέν ἦταν παρά ἕνα ἐξωτερικό ἐρέθισμα τῆς γλώσσας. Μέσα ἀπό μιά τεχνική δεξιοτεχνία ἐπιδεικτικά λεπτή, διαφαινόταν ἕνας ἐσωτερικός κόσμος ἐξαιρετικά πλούσιος. (...) Στόν Ἐλύτη οἱ ὑπερρεαλιστικές καταβολές προσαρμόζονται στήν ἰθαγενή πραγματικότητα καί λογοτεχνική παράδοση, καί ξαναβρίσκουν ἔτσι, μέσα ἀπό τήν ἑλληνική μορφή τους, μιά καινούργια καί γνήσια ζωή. Ἕνα μεγάλο μέρος αὐτῆς τῆς ἐπιτυχίας ὀφείλεται ἀναμφίβολα στίς ἐξαιρετικές ἱκανότητες τοῦ Ἐλύτη ὡς δημιουργοῦ γλώσσας, χάρη στίς ὁποῖες πραγματοποιεῖ κατακτήσεις πού σέ λιγότερο προικισμένους καλλιτέχνες θά καταντοῦσαν ἀδέξια καί αὐθαίρετα πειράματα.*

Πρίν ἀπό τόν Ἐλύτη, κατά κοινή σχεδόν ἀναγνώριση, δέν εἶχε ἐμφανιστεῖ στή νεοελληνική λογοτεχνία μιά τόσο ἔντονη αἴσθηση φωτός καί χρώματος, μιά τέτοια ἱκανότητα συλλογῆς στοιχείων τοῦ τοπίου μέσα ἀπό μιά παλλόμενη, μεθυστική ἐγκατάλειψη. Καί ἡ μαγεία τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου, τοῦ Αἰγαίου ἰδιαίτερα, δέν ψάλλεται πιά μέ μιά τετριμμένη καί ξεθωριασμένη καλλιγραφία, οὔτε διαλύεται σ' ἕναν παιχνιδιάρικο καί συμβατικό λυρισμό, ἀλλά μετάφράζεται στήν καινούργια γλώσσα, ὅπου ὄχι μόνο τά πράγματα ἀλλά καί οἱ λέξεις, ἀκόμα κι ἐκεῖνες πού θά μποροῦσαν νά φαίνονται φθαρμένες ἀπό τή χρήση χιλιετηρίδων, ξαναποκτοῦν τήν πρώτη τους ζωτικότητα.

Ὁ Ἐλύτης «αἰσθάνεται» τήν Ἑλλάδα σέ κάθε ἐκδήλωση τῆς φύσης, μέ μιά προσήλωση σχεδόν σωματική, μέ μιά αἰσθησιακή μέθη ἀπό τό γεγονός ὅτι τοῦ ἀνήκει αὐτός ὁ φυσικός κόσμος. Οἱ σελίδες του εἶναι γεμάτες αἴσθηση τῆς Ἑλλάδας, ὅπως καί τοῦ Σιφέρη. Μά σ' ἐκεῖνον ἡ παρουσία τῆς Ἑλλάδας καταλήγει σέ ἀφόρητο πόνο («ὅπου καί νά ταξιδέψω ἡ Ἑλλάδα μέ πληγώνει»), ἐνῶ στόν Ἐλύτη στήν ἐνθουσιαστική διαπίστωση μιᾶς σχεδόν θείας ὁμορφιᾶς πού τόν παρακινεῖ νά γνωρίσει καλύτερα καί ν' ἀγαπήσει τίς πιό κρυφές γωνιές τῆς γῆς του: «Τήν Ἑλλάδα πού μέ ταξιδεύει πάντοτε / Σέ γυμνά χιονόδοξα βουνά». Τή φύση τή βλέπει στίς πιό ἐλκυστικές της ὄψεις (ἡ ζωή ἡ ἴδια εἶναι ὡραία: «Γλυκιά περιπέτεια / Γλυκιά / Ἡ Ζωή»), στή νεότητα («Αἰμάτινη στιγμή / Πού ἀχρηστεύει τό θάνατο») καί κυρίως στό φῶς, πού γίνεται σύμβολο γνησιότητας, διαφάνειας, δικαιοσύνης, σέ ἀντίθεση μέ τό σκότος («Δέν ξέρω πιά τή νύχτα φοβερή ἀνωνυμία θανάτου / Στό μυχό τῆς ψυχῆς μου ἁράζει στόλος ἄστρων / (...) Καθαρά διαβάζω τά ὄστρακα τά φύλλα τ' ἄστρα / (...) Τή νύχτα πού εἶναι μόνο νύχτα δέν τήν ξέρω πιά»). Καί στά μάτια τοῦ ποιητῆ πού ξέρει ν' ἀγκαλιάσει καί ν' ἀπολαύσει τόση εὐτυχία, ὁ κόσμος ξαναγίνεται «Ὅμορφος ἀπό τήν ἀρχή στά μέτρα τῆς καρδιᾶς», γιατί ὅ,τι ἀγαπάει «γεννιέται ἀδιάκοπα» καί «βρίσκεται στήν ἀρχή του πάντα».

Θά νόμιζε κανείς ὅτι ἡ ἀγωνία, ἡ ὑπαρξιακή ὀδύνη δέν ἔχουν θέση σ' αὐτή τήν ποίηση. Ὅμως, σέ μιά πιό βαθιά ἐξέταση, βλέπουμε ὅτι δέ λείπουν τόνοι ὀδύνης («Ἐλένη», «Ἐλιγμός») ἡ μετάνοιας («Ἐπέτειος»).

Ἔγινε λόγος, καί εἶναι ἕνα ἀπό τά λίγα σημεῖα συμφωνίας ἀνάμεσα στούς κριτικούς, γιά αἰσιοδοξία, ἐνθουσιασμό, χαρά τῆς ζωῆς πού τά διακρίνουμε κυρίως μέσα στή σχέση τοῦ ποιητῆ μέ τή φύση. Αὐτή ἡ ἀδιάκοπη ἀναζήτηση ἐπαφῆς μέ τή φύση καί ἡ ἐξύμνηση της μέ ἔντονο θαυμασμό προέρχονται σίγουρα ἀπό τήν ἀνάγκη νά ἐκφραστεῖ ἕνα ἐνδόμυχο καί χαρούμενο ξεχείλισμα, καί ἀπό τήν πίστη στήν ὁμορφιά καί τήν καλωσύνη πού ὑπάρχει μέσα στή φύση. Προέρχονται ὅμως καί ἀπό τήν ἀνικανότητα ἐπικοινωνίας μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἴδια ἡ θάλασσα, τό Αἰγαῖο, πού ὁ ποιητής ἀγαπάει νά ἀφήνεται στή γοητεία του, εἶναι στήν πραγματικότητα ὁ βουβός θεατής ἑνός μονολόγου πού ἂν συχνά φαίνεται πλημμυρισμένος ἀπό μιά αἴσθηση διονυσιακῆς μέθης, δέν ἀγνοεῖ ὅμως τούς σκοτεινούς καί ἀπαρηγόρητους τόνους. Ἀλλά ἡ θάλασσα εἶναι γιά τόν Ἐλύτη κυρίως ἕνα καταφύγιο, μιά διαφυγή. Εἶναι ἡ ἐπικύρωση τῆς χρυσῆς καί περήφανης, ἀλλά συγχρόνως καί ὀδυνηρῆς, μοναξιᾶς του. Ὁ ποιητής θά 'θελε νά βρεῖ τόν τρόπο νά ἐπικοινωνήσει μέ τούς «ἄλλους», ἀλλά δέν ξέρει, ἤ δέν μπορεῖ νά διακόψει τήν ἀπομόνωσή του. Ἀκόμα καί ὅταν ἀνθρώπινα πρόσωπα ἐμφανίζονται στόν κόσμο του, διαπιστώνουμε ὅτι τά περιγράμματά τους, λεπτά καί διάφανα, γρήγορα διαλύονται. Πράγματι, στήν ποίηση αὐτῆς τῆς πρώτης περιόδου, ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει μιά δική του σωματική καί ἀπτή παρουσία.

Ἀλλά δέν εἶναι μόνο στήν ἰδιοσυγκρασία τοῦ ποιητῆ πού πρέπει νά ἀναζητηθεῖ ἡ μυστική αἰτία αὐτῆς τῆς φυγῆς ἀπό τήν πραγματικότητα. Καί ἡ πολιτική κατάσταση τῆς Ἑλλάδας, στή δεκαετία πού προηγεῖται τοῦ πολέμου, φαίνεται νά προτρέπει στή δεκαετία πού προηγεῖται τοῦ πολέμου, φαίνεται νά προτρέπει στήν ἐνδοστρεφῆ ἐνατένιση.

Vincenzo Rotolo

Μετάφραση: Paola M. Minucci

(Ἀπόσπασμα ἀπό τήν εἰσαγωγή στόν τόμο: Elitis, 21 poesie, Παλέρμο, 1968).

Ἀπό τούς *Προσανατολισμούς*

Γέννηση τῆς μέρας

Ὅταν ἡ μέρα τεντωθεῖ ἀπό τό κοτσάνι της κι ἀνοίξει ὅλα
τά χρώματα πάνω στή γῆ
Ὅταν ἀπό φωνή σέ στόμα σπάσει ὁ σταλαγμίτης
Ὅταν ὁ ἥλιος κολυμπήσει σάν ποτάμι σ' ἕνα κάμπο ἀθέριστο
Καί τρέξει ἕνα πανί βοσκόπουλο τῶν μελτεμιῶν μακριά
Πάντα ἡ στολή σου εἶναι στολή νησιοῦ εἶναι μύλος πού
γυρίζει ἀνάποδα τά χρόνια
Τά χρόνια πού ἔζησες καί πού τά ξαναβρίσκω νά πονοῦν
στό στῆθος μου τή ζωγραφιά τους
Ἡ μιά βερυκοκιά σκύβει στήν ἄλλη καί τό χῶμα πέφτει
ἀπό τήν ἀγκαλιά τοῦ ξυπνητοῦ νεροῦ
Ἡ σφήκα στό κορμί τοῦ φλόμου ἀνοίγει τά φτερά της
Ὕστερα ξαφνικά πετάει καί χάνεται βουίζοντας,
Κι ἀπό σταλαγματιά σέ φύλλο κι ἀπό φύλλο σέ ἄγαλμα
ὅσο πάει καί πιό πολύ μεταμορφώνεται ὁ καιρός
Παίρνει τά πράγματα πού σέ θυμίζουν κι ὅσο πάει καί
πιό πολύ τά συγγενεύει μέσ' στόν ἔρωτά μου
Ὁ ἴδιος πόθος ξαναϋφαίνεται
Ὁ κορμός ὅλος φλέγεται τοῦ δέντρου τοῦ ἥλιου τῆς καλῆς
καρδιᾶς.

Ἔτσι σέ βλέπω ἀκόμη στήν ἀχτίδα τῆς αἰώνιας μέρας
Ν' ἀκοῦς τό χτυποκάρδι τῆς στεριᾶς
Ἡ γέννηση δέν ἄλλαξε οὔτε μιά χαρά σου

Ἄφηνες μιά μεγάλη νύφη ἀφροῦ ἀνεβαίνοντας
Τίναζες τό κεφάλι σου σαπουνισμένο ἀπό τήν πρωινή
ὁμορφιά
Ἡ αἰθρία πλάταινε τά μάτια σου
Δέν ἦταν αἴνιγμα πού νά μή σβήνει πιά πού νά μή γίνεται
καπνός σέ στόμα αἰόλου
Ἀλλαζες μέ τά χέρια σου τίς ἐποχές
Βάζοντας χιόνια καί βροχές, λουλούδια, θάλασσες
Κι ἡ μέρα χώριζε ἀπό τό κορμί σου, ἀνέβαινε, ἄνοιγε,
μεγάλη εὐχή πάνω στά ἡλιοτρόπια

Τί ξέρει τώρα ὁ τζίτζικας ἀπό τήν ἱστορία πού ἄφησες,
τί ξέρει ὁ γρύλος
Ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ πού ἀνοίγεται στόν ἄνεμο
Ἡ κάμπια, ὁ κρόκος, ὁ ἀχινός, τό ἀλφάκι τοῦ νεροῦ
Μυριάδες στόματα φωνάζουνε καί σέ καλοῦν
Ἔλα λοιπόν ἀπ' τήν ἀρχή νά ζήσουμε τά χρώματα
Ν' ἀνακαλύψουμε τά δῶρα τοῦ γυμνοῦ νησιοῦ
Ρόδινοι καί γαλάζιοι τροῦλοι θ' ἀναστήσουν τό αἴσθημα
Γενναῖο σά στῆθος τό αἴσθημα ἕτοιμο νά ξαναπετάξει
Ἔλα λοιπόν νά στρώσουμε τό φῶς
Νά κοιμηθοῦμε τό γαλάζιο φῶς στά πέτρινα σκαλιά τοῦ
Αὐγούστου

Ξέρεις, κάθε ταξίδι ἀνοίγεται στά περιστέρια
Ὅλος ὁ κόσμος ἀκουμπάει στή θάλασσα καί τή στεριά
Θά πιάσουμε τό σύννεφο θά βγοῦμε ἀπό τή συμφορά τοῦ
χρόνου
Ἀπό τήν ἄλλην ὄψη τῆς κακοτυχιᾶς
Θά παίξουμε τόν ἥλιο μας στά δάχτυλα
Στίς ἐξοχές τῆς ἀνοιχτῆς καρδιᾶς
Θά δοῦμε νά ξαναγεννιέται ὁ κόσμος.

Κλεψύδρες τοῦ ἀγνώστου

ἀπόσπασμα

α΄

Θυμώνει ὁ ἥλιος, ὁ ἴσκιος του ἁλυσοδεμένος κυνηγάει τή
θάλασσα
Ἕνα σπιτάκι, δυό σπιτάκια, ἡ φούχτα πού ἄνοιξε ἀπό τή
δροσιά καί μυρώνει τά πάντα
Φλόγες καί φλόγες τριγυρνοῦν ξυπνώντας τίς κλειστές
πόρτες τῶν γέλιων
Εἶναι καιρός νά γνωριστοῦνε οἱ θάλασσες μέ τούς κιν-
δύνους
Τί θέλετε ρωτᾶ ἡ ἀχτίδα, καί τί θέλετε ρωτᾶ ἡ ἐλπίδα
κατεβάζοντας τ' ἄσπρο της ποκάμισο
Μά ὁ ἄνεμος στέρεψε τή ζέστη, δύο μάτια σκέπτονται
Καί δέν ξέρουν ποῦ νά καταλήξουν εἶναι τόσο πυκνό τό
μέλλον τους

Μιά μέρα θά 'ρθει πού ὁ φελλός θά μιμηθεῖ τήν ἄγκυρα
καί θά κλέψει τή γεύση τοῦ βυθοῦ
Μιά μέρα θά 'ρθει πού ὁ διπλός ἑαυτός τους θά ἑνωθεῖ
Πιό πάνω ἤ πιό κάτω ἀπό τίς κορυφές πού ἐράγισε τό
ἀποψινό τραγούδι
Τοῦ Ἑσπέρου, δέν ἔχει σημασία, ἡ σημασία εἶναι ἀλλοῦ

Ἕνα κορίτσι, δυό κορίτσια, γέρνουν στά γιασεμιά τους κι
ἀφανίζονται
Μένει ἕνα ρυάκι νά τά ἐξιστορήσει μά ἔσκυψαν νά πιοῦν
ἐκεῖ ἀκριβῶς οἱ νύχτες
Μεγάλα περιστέρια καί μεγάλα αἰσθήματα καλύπτουν τή
σιγή τους

Φαίνεται πώς τό τέτοιο πάθος τους εἶναι ἀνεπανόρθωτο
Καί κανείς δέν ξέρει ἄν ἔρθει ὁ πόνος νά γδυθεῖ μαζί τους
Σπανίζουνε οἱ παγίδες, ἄστρα γνέφουνε στούς ἐραστές τά
μάγια τους
Ὅλα σκιρτοῦνε, συσπειρώνονται — ἦρθε φαίνεται πιά ἡ ἀ-
θανασία
Πού ζητᾶνε τά χέρια σφίγγοντας τή μοίρα τους πού ἄλλαξε
σῶμα κι ἔγινε ἄνεμος
Δυνατός — ἡ ἀθανασία φαίνεται ἦρθε.

Ἐπέτειος

...even the weariest river
winds somewhere safe to sea!

Ἔφερα τή ζωή μου ὡς ἐδῶ
Στό σημάδι ἐτοῦτο πού παλεύει
Πάντα κοντά στή θάλασσα
Νιάτα στά βράχια ἐπάνω, στῆθος
Μέ στῆθος πρός τόν ἄνεμο
Ποῦ νά πηγαίνει ἕνας ἄνθρωπος
Πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπό ἄνθρωπος
Λογαριάζοντας μέ τίς δροσιές τίς πράσινες
Στιγμές του, μέ νερά τά ὁράματα
Τῆς ἀκοῆς του, μέ φτερά τίς τύψεις του
Ἄ, Ζωή
Παιδιοῦ πού γίνεται ἄντρας
Πάντα κοντά στή θάλασσα ὅταν ὁ ἥλιος
Τόν μαθαίνει ν' ἀνασαίνει κατά κεῖ πού σβήνεται
Ἡ σκιά ἑνός γλάρου.

Ἔφερα τή ζωή μου ὡς ἐδῶ
Ἄσπρο μέτρημα μελανό ἄθροισμα
Λίγα δέντρα καί λίγα
Βρεμένα χαλίκια
Δάχτυλα ἐλαφρά γιά νά χαϊδέψουν ἕνα μέτωπο
Ποιό μέτωπο
Κλάψαν ὅλη τή νύχτα οἱ προσδοκίες καί δέν εἶναι πιά
Κανείς δέν εἶναι
Ν' ἀκουστεῖ ἕνα βῆμα ἐλεύθερο
Ν' ἀνατείλει μιά φωνή ξεκούραστη
Στό μουράγιο οἱ πρύμνες νά παφλάσουν γράφοντας
Ὄνομα πιό γλαυκό μέσ' στόν ὁρίζοντά τους
Λίγα χρόνια λίγα κύματα
Κωπηλασία εὐαίσθητη
Στούς ὅρμους γύρω ἀπ' τήν ἀγάπη.

Ἔφερα τή ζωή μου ὡς ἐδῶ
Χαρακιά πικρή στήν ἄμμο πού θά σβήσει
—Ὅποιος εἶδε δυό μάτια ν' ἀγγίζουν τή σιωπή του
Κι ἔσμιξε τή λιακάδα τους κλείνοντας χίλιους κόσμους
Ἄς θυμίσει τό αἷμα του στούς ἄλλους ἥλιους
Πιό κοντά στό φῶς
Ὑπάρχει ἕνα χαμόγελο πού πληρώνει τή φλόγα —
Μά ἐδῶ στό ἀνήξερο τοπίο πού χάνεται
Σέ μιά θάλασσα ἀνοιχτή κι ἀνέλεη
Μαδᾶ ἡ ἐπιτυχία
Στρόβιλοι φτερῶν
Καί στιγμῶν πού δέθηκαν στό χῶμα
Χῶμα σκληρό κάτω ἀπό τ' ἀνυπόμονα
Πέλματα, χῶμα καμωμένο γιά ἴλιγγο
Ἡφαίστειο νεκρό.

Ἔφερα τή ζωή μου ὡς ἐδῶ
Πέτρα ταμένη στό ὑγρό στοιχεῖο
Πιό πέρα ἀπ' τά νησιά
Πιό χαμηλά ἀπ' τό κύμα
Γειτονιά στίς ἄγκυρες
—Ὅταν περνᾶν καρίνες σκίζοντας μέ πάθος
Ἕνα καινούριο ἐμπόδιο καί τό νικᾶνε
Καί μ' ὅλα τά δελφίνια της αὐγάζ' ἡ ἐλπίδα
Κέρδος τοῦ ἥλιου σέ μι' ἀνθρώπινη καρδιά —
Τά δίχτυα τῆς ἀμφιβολίας τραβᾶνε
Μιά μορφή ἀπό ἁλάτι
Λαξεμένη μέ κόπο
Ἀδιάφορη ἄσπρη
Πού γυρνάει πρός τό πέλαγος τά κενά τῶν ματιῶν της
Στηρίζοντας τό ἄπειρο.

Εἰσαγωγικά στήν *Καλωσύνη*

Χρειαζόταν ἕνα βίαιο ἐξωτερικό γεγονός γιά νά προκληθεῖ μιά τομή [στήν ποίηση τοῦ Ἐλύτη]. Ἡ εὐκαιρία δίνεται μέ τή βάναυση καί παράλογη ἐπίθεση τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας. Ἡ ἄμεση ἀντίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πού εἶναι ἕτοιμος νά θυσιαστεῖ γιά νά σταματήσει τήν εἰσβολή (μολονότι τό ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου φαινόταν βέβαιο καί γιά τούς πιό αἰσιόδοξους), ἐπηρέασε καί τούς διανοουμένους πού, ξεριζωμένοι ἀπότομα ἀπό τήν ἀπομόνωσή τους, βρέθηκαν μαζί μέ τό ἀνώνυμο πλῆθος στόν ἀγώνα «ὑπέρ βωμῶν καί ἑστιῶν». (...)

Ἡ ὡρίμανση τοῦ ποιητῆ μέσα ἀπό τήν ὀδύνη τοῦ πολέμου εἶναι καί ὡρίμανση τῆς ποίησής του, ὅπου ἐγκαινιάζεται μιά νέα περίοδος, διαφορετική ἀπό τήν προηγούμενη. Καί αὐτό εἶναι φανερό σέ δύο ἔργα, ἄμεσα ἐμπνευσμένα ἀπό τόν ἀλβανικό πόλεμο: *Ἄσμα ἡρωικό καί πένθιμο γιά τόν χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας*, δημοσιευμένο τό 1945, καί *Ἡ καλωσύνη στίς λυκοποριές* πού δημοσιεύτηκε τό 1947. Θά μιλήσουμε πρῶτα γι' αὐτήν τήν τελευταία σύνθεση, καί γιατί ἡ περίοδος πού γράφεται δέ διαφέρει πολύ ἀπό κείνη τοῦ *Ἄσματος*, καί γιατί ἔχει καθαρά αὐτοβιογραφικό χαρακτήρα, ἔτσι πού νά μᾶς διαφωτίζει ἄμεσα γιά τήν πορεία μετασχηματισμοῦ τοῦ ποιητῆ καί τοῦ ἀνθρώπου Ἐλύτη.

Τό πρῶτο κεφάλαιο ἀπό τήν *Καλωσύνη στίς λυκοποριές* εἶναι, ὡς πρός αὐτό, πολύ διαφωτιστικό καί μᾶς ἐξηγεῖ τόν ἴδιο τόν τίτλο τῆς συλλογῆς: γιά νά ἐπιζήσουν οἱ καλοί πρέπει νά ἀντιμετωπίσουν τούς κακούς μέ τά ἴδια τους τά ὅπλα, νά ἀποδεχτοῦν τόν τρομερό ἀγώνα (...). Ὁλόκληρο τό βιβλίο ἐκφράζει τήν ὀδυνηρή καί περήφανη αὐτοσυγκέντρωση μέ τήν ὁποία ὁ ἑλληνικός λαός ἀντιμετωπίζει τό δράμα του.
(...)

Σ' αὐτό τό σημεῖο τῆς ποίησης τοῦ Ἐλύτη, σ' αὐτήν τήν περίοδο πιό ἀνοιχτῆς καί ἀνθρώπινης εὐαισθησίας, τίθεται τό πρόβλημα τῆς κατοπινῆς του ἐξέλιξης. Καί ὁ ποιητής σιώπησε γιά μεγάλο διάστημα. Ἦταν μιά σιωπή αὐτοσυγκέντρωσης καί προετοιμασίας, πού οἱ καρποί της θά ὡριμάσουν μετά ἀπό πολλά χρόνια μέ τό *Ἄξιον Ἐστί*.

Vincenzo Rotolo

Μετάφραση: Paola M. Minucci

(Ἀπόσπασμα ἀπό τήν εἰσαγωγή στόν τόμο: Elitis, 21 poesie, Παλέρμο, 1968).

Ἡ καλωσύνη στίς λυκοπορiές

I

Ποίηση ἄγουρο νεράντζι μου
Κάτω ἀπό τούς καταρράχτες τοῦ ἥλιου
Ἰριδίζοντας
Ἕνα μεσημέρι σ' ἄφησα
Ἡ καρδιά μου ἀκόμα γαλανή
Ἀπ' τό τρέξιμο στήν ἄμμο καί τόν ἔρωτα
Ἔτρεμε
Ἀλλά τά πουλιά στό ρέμα τ' οὐρανοῦ
Ἔβλεπαν κιόλας ν' ἀνεβαίνει ἕνα ἀκέφαλο ἄλογο
Χύνοντας ἀπ' τόν ἀδειανό λαιμό του μαῦρα φύκια

Κοῦροι ἀπό τόν Προφητηλία ψηλά
Δαιμονισμένα χτυποῦσαν τίς καμπάνες
Κι ἡ μνήμη σάν πουνέντες ἔμπαζε
Βουητό καί θάλασσα
Στή μεγάλη ἀσβεστωμένη κάμαρα
Μέ τά δυό καρυοφύλλια.

Ἐκεῖ τό ξύλινο τραπέζι
Μέ τά κίτρινα λουλούδια
Τό ψωμί ἀνοιχτό σάν εὐαγγέλιο
Ἡ φωνή, τά μαλλιά τῆς Ἑλένης.

Τ' ἄφησα
στέκομουν ὀρθός
εἶχε σημάνει ἡ ὥρα
Ν' ἀναβρύσει ἀπό τό πλευρό τοῦ ἀνθρώπου τό αἷμα
Τρεῖς φορές αὐτός νά τ' ἀρνηθεῖ
Καί τρεῖς φορές ἐκεῖνο ν' ἀληθέψει
Τρεῖς φορές νά τό δῶ καί νά πῶ
τρεῖς φορές
Τινάζοντας ψηλά
Σάν ἀπ' τόν ἄδη τῆς φωνῆς ἑνός ἀπελπισμένου:

Ἔχτρα στά μάτια κοίταξέ με
Βγαίνω μέ τά δικά σου τ' ἄρματα
Ἡ Καλωσύνη ἐδῶ πού βρέθηκε μές στίς λυκοπορiές
Πρέπει νά 'χει μπαρούτι στό σελάχι της
Καί νά δαγκάνει κάμες.

II

Τώρα κρατήσου ἀπ' τά σκοινιά τῆς θύελλας
Πές μου ποιός εἶμαι νά σοῦ πῶ ποιός εἶσαι

Εἶσαι καλός, εἶσαι ἄνθρωπος, ἔχεις μεγαλώσει
Μέ πετεινούς, χρυσόμυγες, γοβιούς, γεράνια
Σέ μιάν αὐλή μικρή πού τήν κουνοῦσε ἡ θάλασσα
Πέρα-δῶθε
Θυμᾶσαι
Μιάν αὐλή πού μεγάλωνε, χωροῦσε λόφους, κάμπους
Ποτάμια, κερασιές, καμπαναριά,
Βρακουλάδες πού ἔριχναν φωτιά τοῦ Τούρκου
Τόν καιρό πού ἡ μητέρα σου ἦταν
Σάν μιά Παναγιά μικρή
Θυμᾶσαι

Ἡ ἁπλή ζωή πιό πλούσια
Κι ἀπό δάγκαμα σύκου πλάι σέ φίλο, πιό σεμνή
Κι ἀπό λόγο πουλιοῦ σέ δέντρων ἐκκλησίασμα
Νύχτα-μέρα κρατοῦσε τόν κανόνα
Θυμᾶσαι
Μέρα-νύχτα πιό γλυκειά ἡ φωνή σου
Σάν ἀχτίδα μές στά νέα λεμόνια ἔλαμπε
Κι ἡ καρδιά σου ἡ ἀθῶα
Μέσα στοῦ γλαυκοῦ βυθοῦ τόν οὐρανό
Σάν ἄστρο

Εἶσαι καλός, ἔχεις πηδήξει πάνω ἀπό φωτιές
Ἔχεις χαϊδέψει
Στό χνούδι τοῦ νεροῦ νησιά παιδόπουλα
Νέος στά χώματά τους ἔχει δεῖ
Μιά κόρη ἀπό ἀλαφρόπετρα καί αὐγή
Νά χαράζει σέ φλούδα δεσπολιᾶς τό πρῶτο γράμμα σου.

Χτύπα γι αὐτά τά τίμια καί τ' ἀγαθά
Ἡ ζωή γι αὐτά δέ θά χαθεῖ ποτέ της
Χτύπα ἀπό τά μάτια σου ν' ἀντιλαμπίσει
Τό μαρμαρένιο σπίτι
Πού 'χει ψηλά στή στέγη

Τοῦ κατακλυσμοῦ τό πρῶτο περιστέρι
Γύρω-γύρω περβόλια μέ νερά
Τῆς Ὑπομονῆς τό χάλκινο ἄγαλμα στήν εἴσοδο
Καί βαθιά στό κελάρι
Τή σοδειά τῆς φυλῆς
Θησαυρισμένη ὅπως τό λάδι
Σ' ἕνα πιθάρι πατρογονικό, γαλήνιο.

III

Ἡ ὥρα τρεῖς τῆς πίκρας
Μέσα στή μαύρη πολιτεία
Δοῦλοι παζαρεύουν τή βροχή, τά δέντρα
Τόν ἥλιο παραλυτικό μέσα στό καροτσάκι

Στούς στενούς βρώμικους δρόμους
Πυροβολοῦν μέ τό μυαλό τους οἱ ἄνθρωποι

Ματώνοντας τά σύρματα
Κρυφά ἀπ' τά τσομπανόσκυλα τοῦ φεγγαριοῦ
Τά πόδια σου γλυστροῦν
Στά βοῦρλα
Μές στίς καλαμιές καί τά φαρμακερά νερά
Ἐκεῖ πού μάχεται ὁ φονιάς τό χτύπο τῆς καρδιᾶς του
Κι ἡ σκέψη παγωμένη στέκεται στόν ἀέρα

Ἡ ὥρα τρεῖς τῆς πίκρας
Ὅταν τά δέντρα μοιάζουν στῶν ἀρρώστων
Τή στερνή χαροπαλαιματιά
Κι ἕνας ἄγγελος μόνος του ὀνειρεύεται
Σάν γκιώνης
Μές στόν ἔρημο κάμπο
Ἡ ζωή ἄχ νά μή στενάξει πιά

Ἡ ὥρα τρεῖς τῆς πίκρας
—Ἄχ ἡ ζωή νά μή στενάξει πιά—
Τά χέρια σου
Τά βασανισμένα χέρια σου
Πού δίνουν ξάφνου μιά τῆς σκοτεινιᾶς
Ἔξω ἀπό τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου
Νά χλιμιντρήσει κορωμένος ὁ ἄνεμος
Ν' ἀστράψει ὁ πόθος Λουμπαρδιάρης

Νά ροβολήσει ἀπ' τά ψηλά βουνά
Ψάλλοντας τήν ἀγάπη
Ἕνα ἔθνος ὀξιές
Μέ τήν ὑγεία τῆς καταιγίδας στίς σημαῖες του.

IV

Ἀκούγεται ἀπό τήν περπατηξιά σου ἡ δόξα
Ὅπως ἀκούγεται ἀπ' τό βρόντημα τοῦ μπρούντζου
ὁ ἥλιος

Μελαψό παλικάρι
Πού ἀκουμπᾶς ἐπάνω στήν Ἑλλάδα
Μέ τό κουράγιο πού ἀκουμπάει στή μπόρα τό ἔλατο
Καί σοῦ πᾶν οἱ αἰῶνες ὅπως τῆς πάει τῆς ἀντρειᾶς
Τό λουλούδι στά δόντια καί τό μπάμ
Τῆς πιστολιᾶς

Πέρασαν μές στή μνήμη σου μῆνες ἀνέμων
Ἡ φωνή σου σκοτείνιασε σάν δρυμός
Εἶδες κάτω ἀπ' τά πόδια σου νά ξεκοιλιάζουνται
ἄλογα
Δάση νά τρῶν φωτιές ἀνθρώπους ἄνθρωπο

Εἶδες μιά πέτρα τρυπημένη ἀπό κραυγή θανάτου
Νά σηκώνει τή σκιά της τέρας
Μιά γυναίκα μέ ράμφος καί φτερά
Νά σπαράζει δείχνοντας ψηλά
Τό φεγγάρι στό στόμα τῆς φοβέρας

Τίποτα σύ! Μές στήν καρδιά τοῦ χρόνου
Ζώνεσαι γύρω σου τό διάστημα
—Μέσα στή χώρα τώρα πού ὀνειρεύομαι
Λές, ἡ ματιά τοῦ ἀρνιοῦ σκοτώνει τά τσακάλια.

Μέσα στή χώρα τώρα πού ὀνειρεύεσαι
Μελαψό παλικάρι
Λέω: Ἡ ἐλπίδα τό 'φτασε τό μπόι τῆς κορασιᾶς
Εἶν' ἕτοιμη ἡ καρδιά τοῦ ἀντρός νά μαχαιρώσει
ἀτσάλι

Κοίτα: σελώνει ὁ ἄνεμος τά ὄνειρα
Σπίθες πετοῦν τά πέταλα στό πυρό νέφος
Ἡ μέρα ὅπου καί νά 'ναι μέ λούλουδα μηλιᾶς
Θά βγεῖ νά σεργιανίσει πάλι στό ἀρχιπέλαγος!

V

Σφίξε στά χέρια σου μιά νίκη πού δέν ἦρθε ἀκόμα
Στά δόντια σου τό ὑστερικό φάντασμα τῆς φωτιᾶς
Μέ τά κλαριά πού ἕνα κοράλλι ξέχασε
Ν' ἀνάβουνε ἀπό τή γητειά τοῦ παραδείσου

Σκέψου τό αὐγό πού οἱ μέρες σου οἱ αὐριανές
κλωσᾶνε
Τό ἄστρο πού ἡ νύχτα ἐξόρισε ἀπό τό στῆθος σου
Γιά νά τό πεθάνει

Σφίξε στά σπάργανα τοῦ Γεναριοῦ ὅπου κρύβεται
τό μίσος
Καί τό δικό σου ἀδικοσκοτωμένο πόθο
Τή μιλιά πού δέ βρῆκε τό γενναῖο της στόμα
Τό χτικιό τῆς ἀγάπης σου
Γιατί δέν ἦρθε ἀκόμα

Ἡ ὥρα νά μπεῖ στό κάθε πράγμα ὁ χτύπος τῆς
καρδιᾶς

Νά συνεπάρει τά σπαρτά μιά τραμουντάνα ὑγείας
Νά πιεῖ ὁ χυμός τῆς θύμησης τό θελκτικό του μέλλον
Ν' ἀνθοβολήσουν κερασιές μές στά σγουρά μαλλιά
Νά καταργήσει ὁ λόγος τό χρυσάφι.

VI

Χτύπα τήν πόρτα στήν καρδιά τῆς τυχερῆς σου μέρας
Φώναξε δυνατά τόν ἥλιο
Ἄντρα, θυμήσου τή γενιά σου
Πάρε τό ὕφος τοῦ βουνοῦ
Πού καμαρώνει μέσα στίς κοιλάδες
Τήν κόψη τοῦ κυπαρισσιοῦ
Ὅταν ὁρίζει ἕνα κατακόκκινο ἄστρο
Ἀντάρη
Ἐπαναστάτη
Σέ νύχτες πού ἔσυρε ὁ νοτιάς μές στή σκουριά τοῦ πένθους
Σέ νύχτες πού τό φῶς ἀλλαξοπίστησε
Ἄντρα, θυμήσου τή γενιά σου
Ἐθελοντή
Δούλεψε τή φωτιά
Ρίξε μιά τουφεκιά
Στή λόχμη τῶν πουλιῶν τοῦ ἀνάξιου παραδείσου.

Θησαυριστές τοῦ βούρκου
Τοῦ ἥλιου μεροκαματιάρηδες
Πού μές στά χέρια σας ἡ τύχη κουρελιάστηκεν

Ἔννοια σας, δέ θά πᾶν χαμένες οἱ ἀστραψιές
Τοῦ πάθους πού ἀχτιδώνει τά μελλούμενα

Κιόλας πλανιέται στόν ἀγέρα τῆς φωνῆς ἡ σάλπιγγα
Καιρός ν' ἀνοίξουν τ' οὐρανοῦ οἱ γαμήλιες εὐωδιές
Νά μπεῖ τοῦ τραγουδιοῦ ὁ λαλές στά περβολίσια νιάτα
Τοῦ κάθε ἀγώνα ἡ τρικυμία νά σπαρθεῖ στή θάλασσα
Φτέρες νά στείλουν μήνυμα στά πρωινά πουλιά:

Καιρός, καιρός νά ξημερώσει πιά
Ἡ Ἀνατολή περήφανη σ' ἀδερφική ἀγκαλιά!

VII

Τριώνι τῆς θαλασσινῆς νυχτιᾶς· Ἀλετροπόδι
Πού σαγηνεύεις μέ χρυσούς σταυρούς
Τά πεισματάρικα παιδιά τῆς χίμαιρας·
Καί σύ ἐκστατικό μου Ἐλίκι
Στήν ἀσημένια ζώνη τῆς ματιᾶς μου
Ἀπόψε
Ἀγρυπνήσετε
Κι ὅταν φυσήξει ἀπ' τά βουνά τῆς ἐρημιᾶς ἡ γιάμπολη
Σταλάζοντας πικρά στήν ὑπνωμένη γῆς
Ἀκουρμαστεῖτε τή φωνή τοῦ λύκου

Ἀκουρμαστεῖτε τή φωνή τοῦ λύκου
Σέ βάτους πού ἔφτυσαν φωτιά καί τώρα κρυώνουν
Σέ δέντρα πού ματώσαν, σ' ἐρημοκκλησιές πού ράισαν
Σέ μοναξιές ἀπέραντες μαρμαρωμένου ἀνέμου
Σέ φέγγη πού ἀνατρίχιασαν ἕνα ἀθῶο κορμί
Σ' ἀγκάθια πού φαρμάκωσαν ἕνα φεγγάρι
Ἀκουρμαστεῖτε τή φωνή τοῦ λύκου
Στίς σπαραγμένες σάρκες τοῦ γκρεμοῦ
Στά ρίγη πού κρυστάλλωσαν τίς ἀγωνίες τοῦ λόγγου
Γιά μιά στερνή φορά
Φωνάζω
Ἀκουρμαστεῖτε τή φωνή τοῦ λύκου

Ἄστρα, ὁ χρησμός σας δέ θά πάει χαμένος

Παιδιά, ὁ χαμός ὁ χαλασμός ἡ πείνα
Κι ἡ ἀνάγκη τρεμοσβηοῦν στό ψυχορράγημα
Ὀρθώσετε τ' ἁρματωμένα χέρια
Ξετελέψετε
Θάλασσα, χίμαιρα, ἔκσταση
Ἑτοιμάσετε τή χώρα σας
Τοῦ χάρου τή φωνή δέν θά τήν ἀνεχτοῦμε.

Ἡ μέρα εἶναι κοντά πού θά ψοφήσει ὁ λύκος
Πού ἡ ἀπονιά θά φάει τίς σάρκες της
Πού θά βουτήξει σέ μιά δόξα μύρου τό βουνό
Καί πού ἡ ψυχή θ' ἀνάψει ἀπό τίς μυστικές φλογίτσες σας
Ὅπως καί πρίν Τριώνι, Ἀλετροπόδι, Ἐλίκι!

Τό ποίημα αὐτό, γραμμένο στά 1943, δημοσιεύτηκε στό περιοδικό Τετράδιο, *περίοδος Γ΄, ἀρ. 1, Ἰανουάριος 1947. Ἀπό τότε δέν ἐκδόθηκε σέ βιβλίο. Τό δημοσιεύουμε ἐδῶ μέ τήν ἄδεια τοῦ ποιητῆ.*

Τό Μονόγραμμα
ἀποσπάσματα

III. Ἔτσι μιλῶ γιά σένα καί γιά μένα

Ἐπειδή σ' ἀγαπῶ καί στήν ἀγάπη ξέρω
Νά μπαίνω σάν Πανσέληνος
Ἀπό παντοῦ, γιά τό μικρό τό πόδι σου μέσ' στ' ἀχανῆ σεντόνια
Νά μαδάω γιασεμιά — κι ἔχω τή δύναμη
Ἀποκοιμισμένη, νά φυσῶ νά σέ πηγαίνω
Μέσ' ἀπό φεγγερά περάσματα καί κρυφές τῆς θάλασσας στοές
Ὑπνωτισμένα δέντρα μέ ἀράχνες πού ἀσημίζουνε

Ἀκουστά σ' ἔχουν τά κύματα
Πῶς χαϊδεύεις, πῶς φιλᾶς
Πῶς λές ψιθυριστά τό «τί» καί τό «ἔ»
Τριγύρω στό λαιμό στόν ὅρμο
Πάντα ἐμεῖς τό φῶς κι ἡ σκιά

Πάντα ἐσύ τ' ἀστεράκι καί πάντα ἐγώ τό σκοτεινό πλεούμενο
Πάντα ἐσύ τό λιμάνι κι ἐγώ τό φανάρι τό δεξιά
Τό βρεμένο μουράγιο καί ἡ λάμψη ἐπάνω στά κουπιά
Ψηλά στό σπίτι μέ τίς κληματίδες
Τά δετά τριαντάφυλλα, τό νερό πού κρυώνει
Πάντα ἐσύ τό πέτρινο ἄγαλμα καί πάντα ἐγώ ἡ σκιά πού μεγαλώνει
Τό γερτό παντζούρι ἐσύ, ὁ ἀέρας πού τό ἀνοίγει ἐγώ
Ἐπειδή σ' ἀγαπῶ καί σ' ἀγαπῶ
Πάντα ἐσύ τό νόμισμα κι ἐγώ ἡ λατρεία πού τό ἐξαργυρώνει:

Τόσο ἡ νύχτα, τόσο ἡ βοή στόν ἄνεμο
Τόσο ἡ στάλα στόν ἀέρα, τόσο ἡ σιγαλιά
Τριγύρω ἡ θάλασσα ἡ δεσποτική
Καμάρα τ' οὐρανοῦ μέ τ' ἄστρα
Τόσο ἡ ἐλάχιστή σου ἀναπνοή

Πού πιά δέν ἔχω τίποτε ἄλλο
Μέσ' στούς τέσσερεις τοίχους, τό ταβάνι, τό πάτωμα
Νά φωνάζω ἀπό σένα καί νά μέ χτυπᾶ ἡ φωνή μου
Νά μυρίζω ἀπό σένα καί ν' ἀγριεύουν οἱ ἄνθρωποι
Ἐπειδή τό ἀδοκίμαστο καί τό ἀπ' ἀλλοῦ φερμένο
Δέν τ' ἀντέχουν οἱ ἄνθρωποι κι εἶναι νωρίς, μ' ἀκοῦς
Εἶναι νωρίς ἀκόμη μέσ' στόν κόσμο αὐτόν ἀγάπη μου

Νά μιλῶ γιά σένα καί γιά μένα.

Ἀπό τά ποιητικά βιβλία πού ὁ Ἐλύτης δημοσίευσε μετά Τό Ἄξιον Ἐστί *καί τίς* Ἕξη καί μία τύψεις γιά τόν οὐρανό, *ὁ ἴδιος ὁ ποιητής φαίνεται νά ἀγαπάει ἰδιαίτερα* Τό Φωτόδεντρο, *ἐνῶ οἱ περισσότεροι ἀναγνῶστες του ἔδειξαν ξεχωριστή προτίμηση γιά τήν* Μαρία Νεφέλη. *Προσωπικά, θαυμάζω ἀνεπιφύλακτα* Τό Μονόγραμμα. *Πρόκειται γιά μιά φαινομενικά ἁπλή καί ἄμεσα προσιτή ἐρωτική σύνθεση, ἀπίστευτα περίτεχνη στήν δομή καί στήν μετρική της – ἕνα εἶδος φούγκας σέ ἑπτά μέρη πάνω στή φράση «Θά πενθῶ πάντα – μ' ἀκοῦς; – γιά σένα, μόνος, στόν Παράδεισο». Ἀνάμεσα στά τέσσερα μείζονα ἐρωτικά ποιήματα πού μᾶς χάρισε ἡ Γενιά τοῦ '30 (τά ἄλλα τρία εἶναι: ὁ* Ἐρωτικός Λόγος *τοῦ Σεφέρη, ὁ* Ὕμνος δοξαστικός γιά τίς γυναῖκες πού ἀγαποῦμε *τοῦ Ἐγγονόπουλου καί* Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος *τοῦ Πρεβελάκη)* Τό Μονόγραμμα *νομίζω πώς εἶναι τό πιό ἀξιοθαύμαστο: μιά ὑποδειγματική καί ἀνεπανάληπτη ἑλληνική ἀνανέωση τοῦ προβηγκιανοῦ* trobar ric.

Γ.Π. Σαββίδης

(Παράφραση ἀπό ἀνέκδοτη διάλεξη πού ἔγινε στίς 4 Δεκεμβρίου 1979 στό Πανεπιστήμιο τοῦ Harvard).

IV.

Εἶναι νωρὶς ἀκόμη μέσ' στόν κόσμο αὐτόν, μ' ἀκοῦς
Δέν ἔχουν ἐξημερωθεῖ τά τέρατα, μ' ἀκοῦς
Τό χαμένο μου αἷμα καί τό μυτερό, μ' ἀκοῦς
Μαχαίρι
Σάν κριάρι πού τρέχει μέσ' στούς οὐρανούς
Καί τῶν ἄστρων τούς κλώνους τσακίζει, μ' ἀκοῦς
Εἶμ' ἐγώ, μ' ἀκοῦς
Σ' ἀγαπῶ, μ' ἀκοῦς
Σέ κρατῶ καί σέ πάω καί σοῦ φορῶ
Τό λευκό νυφικό τῆς 'Οφηλίας, μ' ἀκοῦς
Ποῦ μ' ἀφήνεις, ποῦ πᾶς καί ποιός, μ' ἀκοῦς

Σοῦ κρατεῖ τό χέρι πάνω ἀπ' τούς κατακλυσμούς

Οἱ πελώριες λιάνες καί τῶν ἡφαιστείων οἱ λάβες
Θά 'ρθει μέρα, μ' ἀκοῦς
Νά μᾶς θάψουν κι οἱ χιλιάδες ὕστερα χρόνοι, μ' ἀκοῦς
Λαμπερά θά μᾶς κάνουν πετρώματα, μ' ἀκοῦς
Νά γυαλίσει ἐπάνω τους ἡ ἀπονιά, μ' ἀκοῦς
Τῶν ἀνθρώπων
Καί χιλιάδες κομμάτια νά μᾶς ρίξει, μ' ἀκοῦς
Στά νερά ἕνα-ἕνα, μ' ἀκοῦς
Τά πικρά μου βότσαλα μετρῶ, μ' ἀκοῦς
Κι εἶναι ὁ χρόνος μιά μεγάλη ἐκκλησία, μ' ἀκοῦς
Ὅπου κάποτε οἱ φιγοῦρες, μ' ἀκοῦς
Τῶν 'Αγίων
Βγάζουν δάκρυ ἀληθινό, μ' ἀκοῦς
Οἱ καμπάνες ἀνοίγουν ἀψηλά, μ' ἀκοῦς
Ἕνα πέρασμα βαθύ νά περάσω
Περιμένουν οἱ ἄγγελοι μέ κεριά καί νεκρώσιμους ψαλμούς
Πουθενά δέν πάω, μ' ἀκοῦς
Ἤ κανείς ἤ κι οἱ δύο μαζί, μ' ἀκοῦς

Τό λουλούδι αὐτό τῆς καταιγίδας καί, μ' ἀκοῦς
Τῆς ἀγάπης
Μιά γιά πάντα τό κόψαμε, μ' ἀκοῦς
Καί δέ γίνεται ν' ἀνθίσει ἀλλιῶς, μ' ἀκοῦς
Σ' ἄλλη γῆ, σ' ἄλλο ἀστέρι, μ' ἀκοῦς
Δέν ὑπάρχει τό χῶμα, δέν ὑπάρχει ὁ ἀέρας
Πού ἀγγίξαμε, ὁ ἴδιος, μ' ἀκοῦς

Καί κανείς κηπουρός δέν εὐτύχησε σ' ἄλλους καιρούς

'Από τόσον χειμώνα κι ἀπό τόσους βοριάδες, μ' ἀκοῦς
Νά τινάξει λουλούδι, μόνο ἐμεῖς, μ' ἀκοῦς
Μέσ' στή μέση τῆς θάλασσας
'Από μόνο τό θέλημα τῆς ἀγάπης, μ' ἀκοῦς
'Ανεβάσαμε ὁλόκληρο νησί, μ' ἀκοῦς
Μέ σπηλιές καί μέ κάβους κι ἀνθισμένους γκρεμούς
Ἄκου, ἄκου
Ποιός μιλεῖ στά νερά καί ποιός κλαίει — ἀκοῦς;
Ποιός γυρεύει τόν ἄλλο, ποιός φωνάζει — ἀκοῦς;
Εἶμ' ἐγώ πού φωνάζω κι εἶμ' ἐγώ πού κλαίω, μ' ἀκοῦς
Σ' ἀγαπῶ, σ' ἀγαπῶ μ' ἀκοῦς.

Σ' ὅλες τίς χῶρες, ἀπό τά καμπαναριά καί τούς ἐξώστες ὡς τίς πιό ἀψηλές διχάλες τῶν δέντρων, ὁ κόσμος βγαίνει σά σέ γιορτή νά χαιρετήσει τό ἀπίστευτο ταξίδι. 'Αγάπη! 'Αγάπη! Παιδιά καί γερόντοι, ὅσοι πέρασαν κι' ὅσ' εἶναι νά περάσουν ἀπό τά μεράκια της βγαίνουν μέ τό δεξί χέρι πάνω ἀπ' τά μάτια σά νά κουηγᾶνε χαρταετούς ἤ νά βλέπουν τήν ἴδια τή ζωή τους πυκνή ἀπό καημούς καί ὄνειρα νά σχίζει ἀψηλά τούς αἰθέρες... 'Αγάπη! 'Αγάπη! Καί τ' ἀνυπόμονα πλάσματα βροντᾶνε τό ποδί τους καί τό κορμί τους τραντάζει, ἐλάσμα χτυπημένο πάνω ἀπό ἀπείραντες στέρνες κρίνων καί δροσιᾶς. Μά ἡ φωνή — ἀγάπη! ἀγάπη! — πετάει καί προχωράει ὁλοένα πάνω ἀπό τά ριγωτά χωράφια πού μικραίνουν, πάνω ἀπό τά κυπαρίσσια πού βυθίζονται μέσα στό χῶμα, πάνω ἀπό τίς πικροδάφνες πού πνίγονται μές στά ποτάμια, πάνω ἀπό τούς ἀνθρώπους πού μέ μπράτσα τεντωμένα κι ἀνοιχτή ἀγκαλιά περιμένουν, τήν ὥρα που ἐσεῖς, κορίτσια, τεντώνεστε ἀπό ἕναν ἀόρατο μίσχο ἴτσι πού νά λυγίσει ἡ μέση σας καί νά 'ρθει πιό κοντά στόν ὕπερο ἡ χρυσόσκονη τοῦ γυμνοῦ σας κορμιοῦ.(...)

Συχνά, τό μεσημέρι, ὅταν χορτάτα ἑρημιά κοιμοῦνται πάνω σ' ἕνα προσκέφαλο ἀφρισμένης θάλασσας τά ἡλιοκαμένα ἀγόρια, μιά σκιά πού φοβοῦμαι ὅτι εἶναι ἡ δική μου, παραμονεύει πίσω ἀπ' τίς γλάστρες τῶν γερανιῶν, τό διάβα σας μές ἀπό τά σκοτεινά χαγιάτια. 'Εκεῖ, μπροστά σ' ἕνα μεγάλο πέτρινο παράθυρο, στέκεστε μιά στιγμή συλλογισμένα, σάν κάπου μακριά νά ράισαν ἄξαφνα, μεγάλα κάστρα γυάλινα. Ὕστερα, ὑψώνετε τό χέρι ἀόριστα καί καθώς μιά ψυχρή λάμψη πάει νά σμαραγδώσει τίς κόρες τῶν ματιῶν σας, ὑφήνεστε ἀχ στό ἡδονικότατο ἀνατρίχιασμα πού σᾶς ἀναμετράει ἀπό τή ρίζα τοῦ λαιμοῦ ὡς τά πέλματα. Τί δέος μουσκεμένο ἀπό γοητεία ὑψώνεται τότε ὡς τό ταβάνι, πῶς χτυπιέται στούς τοίχους, πῶς ἀντανακλᾶ τή θάλασσα ὡς μές στίς σωθικές σας πλαγιές, κορίτσια! 'Ηρθε ἡ ὥρα νά σταθῶ στά χείλη σας. Νά κοινωνήσω τό σῶμα καί τό αἷμα τῆς ἀκύτητα νέας ζωῆς στά χείλη σας. Νά παρουσιάσω τόν ἑαυτό μου καινούργιο τόσες φορές, ὅσες ἡ φύση καταφέρνει νά παρουσιάζει καινούργια τήν οὐσία τοῦ κόσμου στά χείλη σας; Νά ἐπινοήσω ἕνα φιλί ἄξιο νά μεταμορφώνεται τόσο ἀδιάκοπα, ἱκανό νά προικίζεται μέ τόσες ἀποχρώσεις, ὅσο γοργά μεταμορφώνεται κι ὅσες μυριάδες ἀποχρώσεις καταφέρνει νά παίρνει στά χείλη τῆς καθεμιᾶς σας ἡ γεύση τοῦ νεανικοῦ κορμιοῦ τῆς γῆς — ἡ ἁγιοσύνη τοῦ κόσμου!

(*Ἀνοιχτά χαρτιά*, σελ.. 162-164).

Ἡ λυρική ἰδεολογία τῆς *Μαρίας Νεφέλης*

(...) Γενικότερα ἡ *Μαρία Νεφέλη* χαρακτηρίζεται, θά ἔλεγα, ἀπό τόν ἐλεγχόμενο ἀναρχισμό τῆς φόρμας της καί ἀπό τήν εὐφορία τῆς πληθωρικῆς ἰδεολογίας της. Συγκεκριμένα:

α) Ὡριμη ἤ ἄγουρη ἡ νεότερη ποίηση στίς μέρες μας, προσφέρει στή *Μαρία Νεφέλη* ὅλα της τά ἐκφραστικά σύνεργα — ἀπό τά λιτότερα ὡς τά πιό φανταχτερά. Τό ποίημα γυρεύει τήν ὁριστική μορφή του, ὄχι τόσο μέ τή μέθοδο τῆς ἀφαίρεσης ὅσο μέ τήν πράξη τῆς πρόσθεσης. Στιχουργημένος λόγος (συχνά καί μέ ἐξωτερική ἤ ἐσωτερική ρίμα) ἀλλά καί ἀδέσμευτη πρόζα· στοχαστικός λυρισμός ἀλλά καί ἀνάλαφρο τραγούδι· γνωμικό ἐπίγραμμα ἀλλά καί ἐφήμερος «κινηματογραφικός» διάλογος· ἀπροκάλυπτη ἐξομολόγηση ἀλλά καί ἄσκηση τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης· ἀποθέωση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀλλά καί διαλυτικό πολύγλωσσο διαφημιστικό μοντάζ. Ἡ *Μαρία Νεφέλη* προγραμματικά δέν ἀντιστέκεται σέ κανένα μορφικό πειρασμό, ὑπακούοντας στήν πρώτη εὐαγγελική προμετωπίδα της: «ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν μή ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ»· προγραμματικά ἐπίσης ὑποδέχεται τά ἀντίθετα σχήματα, σύμφωνα καί πρός τή δεύτερη προμετωπίδα της, δανεισμένη τή φορά αὐτή ἀπό τούς *Προσανατολισμούς*: «Μάντεψε, κοπίασε, νιῶσε: ἀπό τήν ἄλλη μεριά εἶμαι ὁ ἴδιος». Σ' ἕναν τροχιοδρομημένο, ἐπομένως, οὐρανό ἀφήνεται ἡ *Μαρία Νεφέλη* στούς τέσσερις ἀνέμους, καί ἁρμενίζει ὡς παράδειγμα ἐκφραστικῆς ἐλευθερίας.

β) Ἡ ἐλευθερία ἐξάλλου — καλύτερα: ἡ ἀπελευθέρωση — φαίνεται πώς εἶναι καί τό κύριο ἰδεολογικό μήνυμα τῆς *Μαρίας Νεφέλης*. Ὡς κινητήρια δύναμη αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας προβάλλεται ἡ ἰδεολογία τοῦ ἴδιου τοῦ λυρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνδοσκοπεῖται, ἀπολογεῖται καί τελικά εὐαγγελίζεται τήν ποιητική του ἀρετή.

Ὁ ὑπερρεαλιστικός λυρισμός τοῦ Ἐλύτη ἀπό τούς *Προσανατολισμούς* ὡς τή *Μαρία Νεφέλη* ἔγινε τελικά λυρικός βίος πολύπλευρος καί πολυσήμαντος. Τό περίεργο ὡστόσο εἶναι ὅτι ὁ λυρικός αὐτός βίος ἀκολούθησε καί ἀκολουθεῖ δύο παράλληλες τροχιές: στή μία τροχιά ὁ λυρισμός ἀσκεῖται δίχως αἰσθήματα ἐνοχῆς, χωρίς τήν πρόθεση τῆς ἀπολογίας καί προπαντός ἀπρόσβλητος ἀπό τήν ἀνησυχία γιά τόν ἱστορικό καί πολιτικό του ρόλο· στήν ἄλλη ὅμως τροχιά ὁ λυρικός βίος προβάλλεται ὡς σύστημα (κατά τό πρότυπο τοῦ Σικελιανοῦ;) ἱκανό νά ἀπορροφήσει ταυτόχρονα τή φύση, τή φυλή καί τό θεό. Ἔτσι ἀπό τή λυρική μελέτη τῆς φύσης παράγεται μιά φυσιοκρατική ἠθική· ἡ λυρική μελέτη τῆς φυλῆς εὐαγγελίζεται μιά νέα, ἀδογμάτιστη ἱστορική συνείδηση· ἀπό τή λυρική, τέλος, μελέτη τοῦ θεοῦ προκύπτει μιά παγανιστική, ἐγκόσμια μεταφυσική.

Ἡ *Μαρία Νεφέλη* ἀνήκει στή δεύτερη αὐτή τροχιά καί ἐξαγγέλλει τήν ἐπιτυχία της. Ἀποφασιστικό γεγονός γιά τήν πανηγυρική αὐτή ἐξαγγελία πιστεύω πώς στάθηκε ὁ γαλλικός Μάης τοῦ '68, μέ προηγούμενα παράλληλά του τήν οὐγγρική ἐξέγερση καί τήν ἄνοιξη τῆς Πράγας.

Μέσα στό γαλλικό Μάη τοῦ 1968 ὁ Ἐλύτης φαίνεται πώς ἀνακάλυψε ὅτι ὁ ἐνάρετος αἰσθησιασμός τῶν *Προσανατολισμῶν* ἀποτελοῦσε ἕνα εἶδος προφητείας γιά τή συνάντηση τοῦ λυρισμοῦ μέ τήν ἱστορική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς μας: μέ τό γαλλικό Μάη τό φάντασμα τῆς λυρικῆς ἀρετῆς ἔμπαινε ἐπιτέλους στήν ἀρένα τῆς πολιτικῆς, καί κανείς ἀπό ἐδῶ καί πέρα δέν μποροῦσε πιά νά ἀγνοήσει τήν καταλυτική σημασία του γιά τή διαμόρφωση μιᾶς νέας (μετακαπιταλιστικῆς καί μετακομμουνιστικῆς) ἱστορικῆς συνείδησης.

Ἀπό μιά τέτοια αἰσιοδοξία πιστεύω πώς γεννήθηκε ἡ ἰδεολογική διακήρυξη τῆς *Μαρίας Νεφέλης*: ὁ λυρισμός (στίς ὑπερρεαλιστικές τροπές του) ἀνασυγκροτεῖται ἐδῶ σέ μιά φυσική, πολιτική, μεταφυσική καί ποιητική ἰδεολογία, χρησιμοποιώντας ἄφοβα τή διαλεκτική συνταγή θέση-ἄρση-σύνθεση τοῦ μαρξισμοῦ, δίχως καμιάν ἄλλη ὑποχρέωση καί δέσμευση. Ἔτσι, λ.χ., ὁ ἄνδρας καί ἡ γυναίκα στήν ἕνωσή τους εὐαγγελίζονται τό ἰδεατό ἀνδρογύναιο· ἡ φύση καί ἡ πολιτική σμίγουν καί παράγουν ἕνα εἶδος μεταφυσικῆς ἱστορίας· ὁ παραδοσιακός ἄνθρωπος καί ὁ παραδοσιακός θεός συγχωνεύονται στό λυρικό ἐγκόσμιο θεάνθρωπο.

Ἡ ἰδεολογική αὐτή λυρική αἰσιοδοξία παρασύρει μέσα στό ποίημα ὅλες τίς δυνατές ἀντιστάσεις καί καταλήγει στό μνημειακό θρίαμβο:

ὅτι ὅλη τοῦ κόσμου ἡ ἀπονιά θά γίνει πέτρα
ἡγεμονικά νά καθήσεις
μ' ἕνα πουλί πειθήνιο στήν παλάμη σου.

Είναι παράξενο: ὁ λυρικότερος ποιητής τῆς γενιᾶς τοῦ '30, ὡριμάζοντας, ἔτρεψε τόν ἀνιδεολόγητό του λυρισμό σέ τρισδιάστατη ἰδεολογία (φυσική, ἱστορική καί μεταφυσική), προσπαθώντας νά στήσει ἕνα εἶδος ποιητικῆς «Πολιτείας». Ἡ *Μαρία Νεφέλη* πρέπει, νομίζω, νά διαβαστεῖ ὡς συμπληρωμένο, δεύτερο ἀντίγραφο αὐτῆς τῆς «Πολιτείας», ὕστερα ἀπό τήν πρώτη ἀνάλογη δοκιμή τῆς ποιητικῆς μήτρας, πού ἔγινε μέ τό *Ἄξιον ἐστί*.

Μένει μετέωρο ἀκόμη τό κρίσιμο ἀρχικό ἐρώτημα: μέ ὅσους χαραχτῆρες ἔγιναν στό μεταξύ φανεροί καί μ' ἐκείνους πού ἀσφαλῶς παραμένουν ἄδηλοι, κρυμμένοι στό ποιητικό σῶμα, εἶναι ἡ *Μαρία Νεφέλη* ὥριμο ποίημα ὥριμου ποιητῆ;

(...)' Ο ἔλεγχος τῆς *Μαρίας Νεφέλης* μέ τά μέτρα τῆς ὥριμης ποίησης, στό βαθμό πού ἔγινε σωστά, ὁδηγεῖ μᾶλλον σέ μιά νέα σειρά ἀπό ἐρωτήματα παρά στήν εὔκολη ὁριστική ἀπόφαση. Μένουν ὡστόσο ὁρισμένες πιό γενικές προτάσεις, πού μποροῦν ἀπό τώρα κάπως νά ἐπιγραφοῦν:

1. Ἡ *Μαρία Νεφέλη* ἀνάγει τήν ποίηση σέ σύστημα, πού φιλοδοξεῖ νά ἀπορροφήσει τόσο τή φιλοσοφία ὅσο καί τήν πολιτική τοῦ καιροῦ μας. Καί στίς δύο αὐτές περιοχές ἡ ποίηση τῆς *Μαρίας Νεφέλης* ὑπόσχεται λύσεις, ὅπου τόσο ἡ φιλοσοφία ὅσο καί ἡ πολιτική πράξη καί θεωρία βρίσκονται δραματικά παγιδευμένες καί ἐπισημαίνουν τό ἀδιέξοδο. Ἡ ποιητική ὡριμότητα τῆς *Μαρίας Νεφέλης* δέν εἶναι ἐπομένως δυνατό νά κριθεῖ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπό αὐτή τή διπλή αἰσιοδοξία της καί δίχως σύγκριση σχετική πρός ἄλλα κορυφαῖα ποιητικά ἔργα τοῦ αἰώνα μας — δικά μας καί ξένα.

2. Ἡ *Μαρία Νεφέλη* ἰδεολογεῖ, ὅπως εἶπα, στό ὄνομα ἑνός ἐνάρετου λυρισμοῦ: μέσα σ' ἕνα μπαρόκ σκηνικό στήνει αὐτό τό λυρικό ἄγαλμα καί τό προβάλλει ὡς τελικό σκοπό τῆς ποίησης. Κανείς δέν ἀρνεῖται στήν ποίηση τό δικαίωμα νά ἐρεθίζεται ἀπό ἰδέες, προπάντων ὅταν πρόκειται κριτικά νά τίς ἐξανθρωπίσει. Τό ἐρώτημα εἶναι ἄν μπορεῖ ἡ ποίηση νά προβάλλει τόν ἑαυτό της ὡς ἰδεολογικό εὐαγγέλιο, ἀδιαφορώντας ἄν ἔξω ἀπό τήν περιοχή της λύνει ἀνθρώπινα προβλήματα συγκεκριμένα, ἰδιωτικῆς ἤ δημόσιας ζωῆς. Αὐτή ἡ χρηστική πλευρά τῆς *Μαρίας Νεφέλης*, ὅσο κι ἄν θεωρεῖται ἀνίερη, δέν πρέπει νά ἀγνοηθεῖ, προκειμένου νά ἀποφασιστεῖ ἡ ποιητική της ὡριμότητα.

3. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά θά ἦταν ἄδικο νά μετρηθεῖ ἡ ποιητική ὡριμότητα τοῦ Ἐλύτη μόνο στήν ἰδεολογική τροχιά τοῦ λυρισμοῦ του, ὅπου σταθμεύει καί ἡ *Μαρία Νεφέλη*, καί νά μή ληφθεῖ ὑπόψη καί ἡ δεύτερη τροχιά πού ὑποδήλωσα: ἐκείνη πού ἐγκαινιάστηκε στίς *Ἕξη καί μία τύψεις*, ἀκμάζει στό *Φωτόδεντρο* καί στό *Μονόγραμμα* καί φαίνεται νά βρίσκει τήν ὥριμη φάση της στά ποιήματα τῆς «Villa Natacha». Γιατί ἀπέναντι στό μεγαλοδιάστατο λυρισμό τοῦ *Ἄξιον ἐστί* καί τῆς *Μαρίας Νεφέλης*, στή δεύτερη αὐτή παράλληλο ἐγκαταλείπονται τά κοσμικά σχήματα· στή θέση τους ἀνακαλύπτουμε βαθιά ἴχνη μιᾶς ἐσωτερικῆς λυρικῆς περιπέτειας, πού καί ἐκεῖ πού εἶναι φωτεινή καί χαρούμενη δέν προκαταβάλλει τήν ἡλιακή χαρά της, ἀλλά τήν ἀφήνει ἔμμεσα νά ἀπορρεύσει ἀπό τό ποίημα.

4. Θά ἦταν πρόωρο ἴσως καί ἐπικίνδυνο νά μιλήσει κάποιος γιά ἕνα εἶδος διχασμοῦ τοῦ Ἐλύτη, ὅπως τόν προετοιμάζει ἡ προηγούμενη παράγραφος. Στήν περίπτωση πάντως πού θά δεχόταν κανείς τή διαίρεση τοῦ ποιητῆ ἀνάμεσα σ' ἕνα ἀναιτιολόγητο καί σ' ἕνα αἰτιολογημένο λυρισμό, δέν εἶναι δυνατόν νά ἀγνοήσει τίς πολιτικές συνθῆκες πού εὐνόησαν αὐτή τή διαίρεση, τόσο στήν πενταετία 1935-1940 ὅσο καί προπάντων στήν ἑπόμενη τριακονταετία. Ἐννοῶ κυρίως τή στάση τῆς ἐπίσημης πνευματικῆς ἀριστερᾶς τοῦ τόπου μας (θετική καί ἀρνητική) ἀπέναντι στίς προγραμματικές ἐπιλογές τοῦ ποιητῆ καί στίς πολιτικά ἀπρογραμμάτιστες. Δίχως αὐτή τήν πολιτική ἔλξη καί ἀπώθηση, πιθανόν ὁ Ἐλύτης θά μποροῦσε νά εἶχε προχωρήσει πρός τήν ὡριμότητά του ἀδιαίρετος.

Γιατί καί πῶς κάποιοι ἄλλοι ποιητές μας — κάποτε μέ μικρότερο ταλέντο ἀπό τό δικό του — ξέφυγαν ἀπό αὐτό τό δίλημμα εἶναι μιά ἄλλη ἱστορία καί ἀντικείμενο μιᾶς εἰδικῆς ἔρευνας. Πάντως ὁ συσχετισμός στήν προβληματική αὐτή ἀρένα τοῦ Ἐλύτη καί τοῦ Ρίτσου — γιά νά μείνω σέ δύο συγγενῆ ὀνόματα — θά ἦταν πολλαπλά χρήσιμος καί θά πλούτιζε τή νεοελληνική κριτική σκέψη — καί δέν ἐννοῶ μόνο τή λογοτεχνική.

Δ.Ν. Μαρωνίτης

('Ἀπόσπασμα ἀπό τή μελέτη «Ἡ κρίσιμη καμπή: ἡ ὡριμότητα τοῦ ποιητῆ καί τοῦ ποιήματος», πού δημοσιεύεται στό περιοδικό Ἀντί*).*

Κόσμημα ἀπό τήν ἔκδοση τῆς Μαρίας Νεφέλης

Ἀπό τή *Μαρία Νεφέλη*

δύο ἀποσπάσματα

Ἡ Μαρία Νεφέλη λέει:

Ο ΤΡΩΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τουλάχιστον ἄν ζούσαμε ἀπό τήν ἀνάποδη
νά τά βλέπαμε ὅλα ἴσια; Μπά. Ἡ ἀναποδιά
ἔχει μιά μονιμότητα πεισματική·
ἀποτελεῖ ὅπως λέμε τόν κανόνα.
Ὅπου σημαίνει ὅτι ἄν καταφέρνουμε νά ζοῦμε
βέβαια ζοῦμε ἀπό τίς ἐξαιρέσεις.
Προσποιούμαστε ὅτι δέ συμβαίνει τίποτε
ἀκριβῶς γιά νά συμβεῖ ἐπί τέλους κάτι
ἔξω καί πάνω ἀπό τή χλεύη.
Ἕνα κεράσι τήν ὥρα πού χειμάζονται
μέσα του ὅλες οἱ ἀθλιότητες
καί αὐτό στό πεῖσμα τους καθάριο παντοδύναμο
ἄψογο λάμπει δείχνοντας
ποιά θά μποροῦσε νά 'ταν ἡ ὑπεροχή τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ σταγόνα τό αἷμα κάθε Ἀπρίλιο
δωρεάν καί γιά ὅλους.

Δυστυχεῖς ἐμπροσθοφύλακες καί ἀνάστροφοι
ὁδηγοί τῶν βαρέων ἁρμάτων τ' οὐρανοῦ
ὡς καί τά σύννεφα εἶναι ναρκοθετημένα
τό νοῦ σας: ἀπό μᾶς ἡ ἄνοιξη ἐξαρτᾶται.

Νά ξαναδώσουμε στά πόδια μας τό χῶμα.
Τό πράσινο στό πράσινο τόν ἄνθρωπο τοῦ Νεάντερταλ
στόν ἄνθρωπο τοῦ Νεάντερταλ. Δέν ὠφελοῦν πιά οἱ μυῶνες
θέλει ἀγάπη θηριώδη
θέλει πήδημα τίγρισσας μές στίς ἰδέες.
Ὅσο ὑπάρχουνε Ἀχαιοί θά ὑπάρχει μιά ὡραία Ἑλένη
καί ἄς εἶναι ἄλλοῦ τό χέρι ἄλλοῦ ὁ λαιμός

Κάθε καιρός κι ὁ Τρωικός του πόλεμος.

Μακριά
μέσα στ' ἀπώτατα βάθη τοῦ Ἀμνοῦ
ὁ πόλεμος συνεχίζεται.

Καί ὁ ἀντιφωνητής:

Η ΕΛΕΝΗ

Ἡ Μαρία Νεφέλη ἀναμφισβήτητα
εἶναι κορίτσι ὀξύ
ἀληθινή ἀπειλή τοῦ μέλλοντος·
κάποτε λάμπει σάν μαχαίρι
καί μιά σταγόνα αἷμα ἐπάνω της
ἔχει τήν ἴδια σημασία πού εἶχε ἄλλοτε
τό Λάμδα τῆς Ἰλιάδας.

Ἡ Μαρία Νεφέλη πάει μπροστά
λυτρωμένη ἀπό τήν ἀπεχθῆ ἔννοια τοῦ αἰώνιου κύκλου.

Καί μόνο μέ τήν ὕπαρξή της
ἀποτελειώνει τούς μισούς ἀνθρώπους.

Ἡ Μαρία Νεφέλη ζεῖ στούς ἀντίποδες τῆς Ἠθικῆς
εἶναι ὅλο ἦθος.

Ὅταν λέει «θά κοιμηθῶ μ' αὐτόν»
ἐννοεῖ ὅτι θά σκοτώσει ἀκόμη μιά φορά τήν Ἱστορία.
Πρέπει νά δεῖ κανείς τί ἐνθουσιασμός πού πιάνει τότε τά
πουλιά.

Ἐξ ἄλλου μέ τόν τρόπο της
διαιωνίζει τή φύση τῆς ἐλιᾶς.
Γίνεται ἀνάλογα μέ τή στιγμή
πότε ἀσημένια πότε βαθυκύανη.
Γι' αὐτό καί οἱ ἀντίπαλοι ὁλοένα
ἐκστρατεύουν — κοιτάξετε:
ἄλλοι μέ τίς κοινωνικές τους θεωρίες
πολλοί κραδαίνοντας ἁπλῶς λουλούδια

Κάθε καιρός κι ἡ Ἑλένη του.

Ἀπό τόν στοχασμό σου πήζει ὁ ἥλιος μές
στό ρόδι
κι εὐφραίνεται.

Η Μαρία Νεφέλη λέει:

THROUGH THE MIRROR

Ψαρεύοντας ἔρχεται ἡ θάλασσα
κι εἶναι στὴ μυρωδιά της μέσα πού τό ψάρι ἀστράφτει
μάταια μήν ψάχνεις

Κάπου ἀνάμεσα Τρίτη καί Τετάρτη
πρέπει νά παράπεσε ἡ ἀληθινή σου μέρα.

Ὑπερούσιος πᾶς ἐνῶ πάνω ἀπό τό κεφάλι σου
ἁπλώνεται ὁ βυθός μέ τά χρωματιστά του βότσαλα σάν ἄστρα.

Ὦ μουσική ὠ Κυριακή συννεφιασμένη
σέ μιά συνοικία μακρινή μέ σπίτια δίπατα κλειστά
κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ ὅπου γέρνω
σάν σέ καθρέφτη καί κοιτάζομαι
ὧρες πολλές πῶς νά περάσω μέσα
νά περάσω ἀπό
τήν ἄλλην ὄψη τῶν πραγμάτων
μέ τό ἑλικτικό μαλλί μου ξετυλίγοντας
κύκλους διαδοχικά
νά κατεβῶ καί τούς ἐφτά οὐρανούς ἐωσότου

ἡ ἀντανάκλαση
τῶν ἀγγέλων μ' ἁρπάξει
ὁ Γιάννης ἡ Ἄννα ὁ Νίκος μέ πελώριες
φτεροῦγες ὅπως τοῦ Θεοτοκόπουλου
μετεωρισμένοι ἀρχίσουν σιγανά
μιά ψαλμωδία καί ἀνοίξουν πάλι τά παράθυρα
ἐπικοινωνήσουν οἱ ἀνθοπῶλες μέ τεράστιες ἀνεμῶνες
περασμένες στ' αὐτιά τους σάν ἀκουστικά·

σήματα-λέξεις μυστηριώδεις
«Ἀστεροβαδών» «Ἰδιολάθης» «Μίκυνον» – ὅπου σημαίνει
ἔχει συντελεσθεῖ τό θέλημά σας κι ἡ φωνή τῆς γῆς
ἐπαληθεύεται ἤδη στά λουλούδια. Ὅπου νά 'ναι θά φανεῖ
στόν πλήρη κόσμο τόν ὁλόιδιον τῆς ἀντιύλης
ὅπως μᾶς λένε οἱ ἐπιστήμονες – καί πού εἶναι τό αἴσθημα
γινωμένο ἁπτό
μιά συναυλία πού ἐδέησε νά μεταβληθεῖ σέ κῆπο.

Κι ἐγώ πού 'μουν πλασμένη γιά νά κυνηγάω τό θαῦμα
σ' ἕνα ὕψωμα ἐπιβλητικό σάν τό 'Εσκοριάλ
τώρα ν' ἀνακαλύπτω τί;
τό μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου
ὁ ὁποῖος ξανάζησε στίς μέρες μας ὑπό ἄλλο ἔνδυμα
πάλι καί πάλι χιλιάδες φορές.
Οἱ ἐξέχοντες ἐπίσημοι μέ τά χρυσά στούς ὤμους
καί τά μαῦρα τους ὄργανα
σέ δυσώδη καγκελοφραγμένα ὑπόγεια πάλι καί πάλι.
Ὁ συγγραφέας πού κρύβει τά χειρόγραφά του – ποῦ; –
ἀπό ποιόν; –
ποιός εἶναι αὐτός – ποιά εἶναι αὐτή πού τή λέμε ἀνώτερη
δύναμη ἐλέῳ Θεοῦ ἤ ἐλέῳ τεθωρακισμένων

Ὦ
μουσική ὠ Κυριακή συννεφιασμένη
στόν μέσα κόσμο τοῦ καθρέφτη ἐκεῖ πού βηματίζω

Καί ὁ ἀντιφωνητής:

Η ΑΙΓΗΙΣ

Δέν ξέρω ποῦ· δέν εἶναι στ' ὄνειρο
δέν εἶναι σέ καιρούς παλιούς ἴσως οὔτε στή γῆς αὐτή
ἀλλά καί ἄν εἶναι
τρεῖς κλίμακες πιό πάνω
ἀπ' ὅσα γίνεται νά σοφιστεῖ τό μαῦρο δάχτυλο τοῦ ἀνθρώπου
ἡ χώρα ὅπου κανένας πλέον δέν κατοικεῖ
ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει.

Ἐν ἀγνοίᾳ μας ἐκεῖ
τό Δίκαιο
διατυπωμένο στή γλώσσα τῶν πουλιῶν
ἀναπαράγεται ὁλοένα ξεχειλίζοντας ἀπό τά τείχη
σπιθοβολώντας ἀπό μιά σ' ἄλλη συνείδηση
κενή ἀπό σῶμα καθώς κύμα
ἐρτζιανό μή βρίσκοντας κεραία νά τό δεχτεῖ ἀλλά ὅμως
μεταφέροντας τό μήνυμα τό θεῖο
τήν ἀμβροσίοδμη μουσική

καί αὐτή συντελεσμένη
σ' ὅλους τῶν ἤχων τούς συνδυασμούς ἀπό τά κρεμαστά νερά
πέφτοντας ἔως τά ξημερώματα «δυνάμει»
ὅπως θά λέγαμε ὑπάρχουν ἐκεῖ
ἀπό ἴασπι καί ὀρείχαλκο
μπλέ κοβαλτίου τερακότα καί ὥχρα τά ἔργα τέχνης ὅλα
πού θά μποροῦσε ὁ ἄνθρωπος μέ μόχθο
ἀφάνταστο ν' ἀποσπάσει ἀπό τό Πλῆρες καί Ἄφθαρτο
ἀλλ' ἀδύνατον.

Τάχα νά μήν
εἶχα κάποτε κι ἐγώ ἀνεβεῖ
κεῖνα τά σκαλοπάτια τοῦ ἀτελεύτητου καλοκαιριοῦ
μιάν ἀψηλή βουνίσια θάλασσα
νά μήν εἶχα γιά χάρη τοῦ Βασιλέα Εὐήνορα
φορέσει τόν μανδύα τόν κυανό
νά δικάσω τούς ἄλλους καί ἀπ' αὐτούς νά δικαστῶ
τήν κάθετη ὥρα τοῦ μεσονυκτίου...

Ζοῦνε ἀκόμη ζοῦνε μέσα μου
μιά γιά πάντα ἰδωμένοι
ἀπό ψηλά οἱ ἀγροί χαρακωμένοι εὐθεῖς σάν πίνακες τοῦ Mondrian

οἱ περίβολοι τῆς ἐκκλησιᾶς μέ τά κορίτσια ὁλόγυμνα
κρατώντας μύρτα

καί τό τύμπανο τό τύμπανο
«ἥλιος — νερό» «ἥλιος — νερό»
καθώς οἱ νόμοι τῆς βαρύτητας ἔχοντας ἀτονήσει πλέον
ὁ νοῦς τραβοῦσε τά πουλιά κι ὅλο τό δεντροκόμι τ' οὐρανοῦ ὥς τά ὕψη.

Αὐτά.
Καί τώρα μόνον
ὅ,τι διασώζεται μές στίς προλήψεις
ὅ,τι ἀπό τό πρωτόγαιο τό ἀσκίαστο

Ἡ Μαρία Νεφέλη λέει:

ψάχνοντας τήν ἀληθινή μου μέρα·
πού κρατῶ καί ἀνοίγω σάν ὀμπρέλα παλαιή τή θάλασσα
πάνω ἀπό τό κεφάλι μου
λάμπει ὁ βυθός μέ τά χρωματιστά του βότσαλα σάν ἄστρα.

Παιδιά κι ἀγγόνια τῆς ἀπάρνησης
εἶναι ὅλα τους μπάσταρδα.

Καί ὁ ἀντιφωνητής:

ξορκίζουμε τίς νύχτες ὄρθιοι κατάντικρυ
τῆς ταραγμένης θάλασσας ξέμπαρκοι ναυτικοί
πού ἐχάσαμε τό θεῖο ναυάγιο γιά πάντα.

Φτασμένες οἱ προλήψεις σέ μιά καθαρότητα μαθηματική θά μᾶς βοηθούσανε νά κατανοήσουμε τή βαθύτερη δομή τοῦ κόσμου.

Ὑστερόγραφο στή Μαρία Νεφέλη

Ἡ Μαρία Νεφέλη ἔμαθε πρίν λίγες μέρες τό θάνατο τοῦ Ρούντι Ντοῦτσκε. Αὐτοκτόνησε; ρώτησε ἡ Μαρία Νεφέλη στό τηλέφωνο. Ὄχι, πέθανε στήν μπανιέρα του. Ἐκεῖνα τά παλιά τραύματα...

Ἡ νοσταλγία πλησίαζε ἀπειλητικά, βρισκότανε μέσα στό δωμάτιο. Ἡ νοσταλγία εἶναι μαλακιά κι ἀνώδυνη, ὅμως θλιβερή, ἔχει μιά γεύση τριμμένης κιμωλίας κι εἶναι ἄσπρη. Μέ μιά ἀπότομη κίνηση τήν ἀπόδιωξε.

Ναί, μόνο τά ὄνειρα πρέπει νά θυμόμαστε. Ὁ χρόνος σήμερα ἔχει χάσει τή συνέχειά του. Ἡ Μαρία Νεφέλη ἀθροίζει· κάθε στιγμή τό ἄθροισμα μεταβάλλεται κι ἐκείνη χάνεται μέσα σ᾽ αὐτό: *Μέρα τή μέρα ζῶ/ποῦ ξέρεις αὔριο τί ξημερώνει.* Ὁ χῶρος αὐτός τοῦ δικοῦ της χρόνου μοιάζει μ᾽ ἐκεῖνον τόν ἐπιστημονικό λέει χῶρο, ὅπου σέ κάθε γειτονιά κάτι διαφορετικό συμβαίνει.

Στό ἠλεκτρόφωνο ἀκούγεται ἡ μουσική τοῦ Archie Shepp — δυνατά, πολύ δυνατά. Βρέχει. Τί θά κάνει ἡ Μαρία Νεφέλη; Φοράει ἕνα πλαστικό ἀδιάβροχο καί μπότες, βγαίνει ἔξω καί περπατᾶ. Ἄλλοτε γρήγορα κι ἄλλοτε ἀργά. Πόσο θά ἤθελε νά ἔχει ἕνα στίλβον ποδήλατο! Τά μαλλιά της κόλλησαν στό πρόσωπό της, σταγόνες στέκονται πάνω στά βλέφαρά της — ναί εἶναι ἑλικοειδῆ — θαμπώνουν τήν ὅραση. Τρέχει, σταματᾶ ἀπότομα καί χαμογελᾶ.

Ἀπό αἰσιοδοξία; Ὄχι φυσικά, ἀφου δέν τή χρειάζεται. Οὔτε καί τήν ἀπαισιοδοξία ἄλλωστε: *ἀπό διάθεση νά δῶ τί γίνεται ἅμα/πᾶς κόντρα στά λεφτά κόντρα στόν ἄνεμο/κόντρα στή σιγουριά κόντρα στήν ἀγωνία.*

Ἡ ἀποδοχή τῶν πολλαπλῶν καί ἀντιφατικῶν γεγονότων, ἔτσι ὅπως εἶναι, τῶν πραγμάτων καί τῶν καταστάσεων, ἡ ἁπλή παραδοχή τήν ὁδήγησε πέρα ἀπό τήν αἰσιοδοξία καί τήν ἀπαισιοδοξία. Γι᾽ αὐτό ἡ Μαρία Νεφέλη εἶναι ἀδύναμη καί πέρα ὡς πέρα ὑποκειμενική.

Γι᾽ αὐτό ἡ Μαρία Νεφέλη εἶναι μιά ἀντικειμενικά δυνατή ἐκδοχή ἀπέναντι στό σημερινό κόσμο. Ἀπέναντι στό σημερινό κόσμο σημαίνει καί τή δυνατότητα ἀποδοχῆς τῆς πραγματικότητάς του. Γι᾽ αὐτό ἡ Μαρία Νεφέλη εἶναι δυνατή, δηλαδή ποιητική: *Τή χαρά δέν τή γνωρίζω/καί τή λύπη τήν πατῶ/σάν τόν ἄγγελο γυρίζω/πάνω ἀπ᾽ τό γκρεμό.*

Ἡ Μαρία Νεφέλη ὄχι μόνο δέν ἔχει συγγενεῖς, ἀλλά δέν ξέρει νά ἔχει καί προγόνους. Κι ἄν ἐμεῖς ἀναγνωρίζουμε τούς προγόνους της, ἤ μερικούς ἀπ᾽ αὐτούς, σέ τίποτα δέ θά χρησίμευε ἡ γνώση αὐτή στή Μαρία Νεφέλη. Αὐτό πού ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι ἡ Μαρία Νεφέλη εἶναι μιά *αἰχμή λύση τῆς συνέχειας τοῦ κόσμου.* Κι αὐτό τό ξέρει: *Προσέξετε πολύ τήν ἀποσπασ-/ματικότητα τῆς καθημερινῆς μου ζωῆς/καί τή φαινομενική της ἀσυνέπεια./Ποῦ ἀποβλέπει/καί μέ τί σκοπούς ἀπώτερους/πάει ν᾽ ἀναπτυχθεῖ/ καί ν᾽ ἀποκτήσει νόημα βαθύτερο.*

Ἄς μήν κάνουμε λάθος ὅμως. Ἡ Μαρία Νεφέλη, ἄν βρίσκεται πέρα ἀπ᾽ τήν ἐλπίδα καί τήν ἀπελπισία, ἄν δέν ἔχει ἀνάγκη ἤ ἔχει ξεπεράσει (μέ ποιό τρόπο;) τήν ἀνάγκη της γιά ἕνα ὅραμα, ἄν μπορεῖ νά βρίσκεται μετέωρη *πάνω ἀπ᾽ τόν γκρεμό* κι ὄχι ἐνταγμένη, ἁρμονικά εἰ δυνατόν, σ᾽ ἕνα σύνολο, ἄν λέει μέ σταθερή φωνή: *τό νοῦ σας/οἱ πολλοί παραποιοῦν τόν Ἕνα,* ἄν κάθε της πράξη, πέρα ἀπ᾽ τό καλό καί τό κακό, συντελεῖ ὥστε νά μήν ὑποταχθεῖ στό Νόμο πού ἡ ἴδια εἶναι, ἡ Μαρία Νεφέλη δέν εἶναι πέρα ἀπ᾽ τήν ὀδύνη: *Ἀπ᾽ τά νερά τῆς νύχτας τ᾽ οὐρανοῦ κοιτάζετε/πῶς ἀνεβαίνω/ἀμφίκυρτη/σάν τή νέα Σελήνη/καί σταλάζοντας αἵματα.*

Δέν ἀντιστέκεται σ᾽ αὐτό πού σ᾽ ὅλους θά προξενοῦσε φόβο κι ὀχυρωμένοι πίσω ἀπό συστήματα ἀξιῶν καί ἠθικές θ᾽ ἀρνιόντουσαν. *Μεσάνυχτα ὅπως τό καλεῖ ἡ ὥρα/ἔκανα πεθαμένους.*

Οὐρανία Φωκᾶ

Εἶναι διγαμία
ν᾽ ἀγαπᾶς καί νά ὀνειρεύεσαι

ΓΙΑ ΤΟ
ΘΕΑΤΡΟ

ΓΙΕΡΖΙ ΓΚΡΟΤΟΦΣΚΙ

Γιά ἕνα Φτωχό θέατρο

Β΄ ἔκδοση. 256 σελίδες
Πρόλογος **Πήτερ Μπρούκ**
Μετάφραση **Φώντα Κονδύλη, Μαίρης Γαΐτη-Βορρέ**

ΜΑΡΤΙΝ ΕΣΣΛΙΝ

Μπρέχτ: Ὁ Ἄνθρωπος καί τό ἔργο του

384 σελίδες
Μετάφραση **Φώντα Κονδύλη**

ΑΡΘΡΑ 14 ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Τό Θέατρο στήν Ἀσία

264 σελίδες
Μετάφραση **Φώντα Κονδύλη**

ΜΑΡΤΙΝ ΕΣΣΛΙΝ

Πέρα ἀπ' τό Παράλογο

294 σελίδες
Μετάφραση **Φώντα Κονδύλη**

ΠΗΤΕΡ ΜΠΡΟΥΚ

Ἡ Σκηνή χωρίς Ὅρια

Β΄ ἔκδοση. 192 σελίδες
Μετάφραση **Μαρί-Πώλ Παπαρά**

ΕΡΙΚ ΜΠΕΝΤΛΕΫ

Τό Στρατευμένο Θέατρο

200 σελίδες
Μετάφραση **Αλίκη Αλεξανδράκη**

ΤΖΟΡΤΖ ΣΤΑΪΝΕΡ

Ὁ Θάνατος τῆς Τραγωδίας

300 σελίδες
Μετάφραση **Φώντα Κονδύλη**

ΕΥΓ. ΙΟΝΕΣΚΟ

Σημειώσεις καί Ἀντισημειώσεις

210 σελίδες
Μετάφραση **Ιουλία Ιατρίδη**

ΜΑΡΤΙΝ ΕΣΣΛΙΝ

Τό Θέατρο τοῦ Παράλογου

512 σελίδες
Μετάφραση **Μάγια Λυμπεροπούλου**

ΝΙΚΟΣ ΒΡΕΤΤΟΣ

Ἀπό τήν Ποίηση στήν Ἀπαγγελία

Λόγος καί Πράξη
144 σελίδες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΓΝΑΤΙΑ